

652
1975/3

36936340
3034000000

1 9 7 5 5

რედაქტორი ა. შონია

სარედაქციო კოლეგია: ხ. ახვლედიანი, მ. ვარშანიძე (პ. მგ. მდივანი),
პ. ლორია, ალ. ჩავლეიშვილი, ფრ. ხალვაში.

რედაქციის მისამართი: ბათუმი, ენგელსის ქ. № 21.

ტელეფონი — 33-71.

ხელმოწერილია დასაბეჭდად 15.X.75. საბეჭდი 6, საგამომცემლო 5 თაბახი
შეკვეთის № 5757, ემ 01359, ქალაქის ზომა $60 \times 90^{1/16}$, ტირაჟი 2.040.

* * *

საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოს ბეჭდვითი სიტყვის სახელმწიფო
კომიტეტის მთავარბოლიგრაფმრეწვის ბათუმის სტამბა № 9
(ლუქსემბურგის, 20).

მ ზ ე კ ა ვ კ ა ს ი ი ს

საბჭოთა ლიტერატურის დღეების მონაწილე მანსელმა პოეტმა ეს ლექსი ჩვენს მხარეში ყოფნისას დაწერა, ივლისში.

რედ.

კავკასიის მზევ, ჯადო-მკურნალო,
სულის მკურნალო, ამოდი მალე,
ბერი კლდეებიც მალე გავახელთ
შენი ოქროთი ავსებულ თვალებს.

ო, მზევ მთებისა, მწუხრის მომრევო,
ჩაუქრობელო ცეცხლის ამბავო,
ჩემი ცოდვილი სულიც, სხეულიც
შენი ბორჯომის შხეფმა განბანოს.

მზევ, იშვიათო, შენზე ვლოცულობ —
უცხო მხედარი შენი მერნისა
და სხვაც, რომელსაც შენი ცეცხლისგან
მხოლოდ და მხოლოდ კვამლი ეღირსა;

ისიც, რომელიც მუდამ დაეძებს
ამ ქვეყანაზე ბედს და ადგილსაც,
ისიც, რომელსაც ზოგჯერ დევნიდნენ
პირდაპირობის და სიმართლისგან.

ქართულო მზეო, გულთამხილველო,
შენი ნათელი სნეულს უხდება,
დაგვედე შუქად, გადაგვაშორე
იჭვი, შური და უბადრუკება.

ამ მთების სული სულად შთამბერე,
დამასხი ამ ზღვის ტალღა მღელვარი,
მზეო, ქართულო, ხელი მომხვიე,
მიმაგრე აზრი და ხერხემალი.

იმედი ჩემი ცეცხლში განზანე
და თუ ვინმესგან ვიგრძნობ დაწოლას,
ძმავ, საქართველოს მზევ მშვენიერო,
კვლავ მიბრუნებდე კაცურ კაცობას.

თარგმნა ფრიდონ ხალვაშმა-

მედიკალიზაცია

სიუპერჰუმანის ღაბაღმება

თოლია ზღვისპირა სოფელში დაიბადა. გულლია და მიმნდობი, ლალი და ჰაეროვანი, ისეთი, თითქოს ზღვის ქაფისაგან გაჩნდაო. თვალები ლურჯად უბრწყინავს, რომ ჩახედოთ ნამდვილ ლაქვარდს დაინახავთ, ცის ლაქვარდს. როდესაც თოლია ზღვის პირას თმებჩამოშლილი დგას, თუ თავი ოდნავ გვერდზე გადახრილი აქვს და ხელები წინ გამართული, ზღვის ქალმერთი გვეგონებათ, ზღვათა მესაიდუმლე და მისივე ღვთაება.

ყოველ ცისმარე დილას გარბის თოლია ჩხრიალა კენჭებზე, ზღვის ნაპირზე დგება და, თვითონ საოცნებო, ოცნებით გასცქერის შორეულ სივრცეს. ცაზე ფერადი კოშკები იხატება ღრუბლებისა, შუქსინათლისა და სივრცეში მოციმციმე გამჭვირვალე ცვარნამისა. სიხარული დასთამაშებს სახეზე. თუ იალქნებს დაინახავს, რაც არ უნდა შორს იყოს იგი, აღტაცებით უქნევს ორივე ხელს. მაშინ მისი თეთრი ხელები ჰაერში აფრენილ მტრედებს ემსგავსება. იალქნები ზღვის სილურჯეში იკარგება, თოლია კი რჩება გულდაწყვეტილი, თითქოს ვინმეს ელოდა და შეხვედრის იმედი გადაუწყდაო. ამ დროს ცა იასამნისფრად იღებება, ცისკიდური ვარდისფრად, ზენიტისაკენ მიიწევს მზე და მისი ოქრო იღვრება ზღვაზე.

ერთ დილას იდგა ასე თოლია ზღვის ნაპირზე, გასცქეროდა შორი ნაოსნობის გოლიათურ გემებს და ჩრდილებივით მოფარფატე იალქნებს ხელს უქნევდა. უცებ მის წინ ნავი მოვარდა. მენავემ ნიჩბები დაყარა და თოლიას ღიმილით მიმართა:

— გოგონი, თქვენ ხელს მიქნევდით, ასე მენიშნა, ჩემსკენ მოდიო. აი, მოვედი!

თოლიას ვაჟის მოღიმარ სახეზე კარგა ხანს შეუჩერდა თვალი, თოლიას ბაგეებიც ღიმილმა მოქარგა.

— აი, ჩემი ნავი, წამოდი, ზღვის ზვირთებზე ერთად გავისეირნო!

— ზვირთებზე?..

— ჰო, ზვირთებზე.

— ერთად?..

— ერთად.

— მერე?..

— ვუცქიროთ ტალღებს... ვუცქიროთ ღრუბლებს... ჰორიზონტთან მივიდეთ. მის იქითაც გადავიხედოთ. ახალსა და შორეულ ნაპირებს დაგანახებენ, არ გინდა?..

— ეგ ჩემი ოცნებაა!..

— ჰოო და ოცნებას აგისრულებ!..

თოლია ნავს მიუახლოვდა. ყმაწვილმა ხელი გაუწოდა და გოგონა ნაპირიდან ნავში გადაიყვანა. ნავი შეტოკდა. თოლია შეერთა და უნებურად მიეკრა ვაჟს. ერთი წუთით ერთმანეთის სუნთქვა შეიგრძნეს და ორივენი მიყუჩდნენ სულ ერთი წუთით. ამ დროს მათ ესმოდათ მხოლოდ ტალღების ნელი ჩქაფუნი და თავიანთი გულის ძგერა. მერე ყმაწვილმა გოგონას ხელი შეუშვა და ნიჩბები მოიმარჯვა. მშვიდი ზღვის წყნარ ზვირთებში ყმაწვილმა ნავი შეაცურა. ის თავის პატარა ნავს ისე მსუბუქად მიჰქროლებდა, თითქოს ნავიც და თვითონაც ფრთებშესხმულები იყვნენ. როდესაც ღრმად შესცურეს და მათ უკან ნაპირი გაუჩინარდა, ერთმანეთის პირდაპირ დასხდნენ. ვაჟი ნიჩბებს ამოძრავებდა, თოლია კი თვალს არ აშორებდა მისი კუნთოვანი მკლავების შეუშლელ მოძრაობას.

— რა გქვია? — ჰკითხა ვაჟმა.

— აგერ, შეხედეთ! — გოგონამ ხელი გამართა ზღვის ზედაპირისკენ, სადაც თოლიები დაფრინავდნენ, — ხედავთ?..

— თოლიებს?..

— დიახ.

— მერე რა?..

— თოლია მქვია. თქვენ?..

ვაჟმა მაშინვე არ უპასუხა. კარგა ხანს ჩუმად შესცქეროდა. გაიფიქრა: „ნეტავი თუ იცის რომ ეს თოლია უზომოდ მშვენიერია!“

— რატომ არ მეუბნებით თქვენს სახელს? — სამღურავი გაისმა თოლიას ხმაში.

— იაზონი. ოღონდ არგონავტი არ გეგონო. მე მენავე ვარ!.. ჩემს ნავსაც იაზონი ჰქვია. მე მშვენიერი ზღვის ზვირთებზე ხალხს ვასეირნებ. მეგონა თქვენც ვასეირნება გინდოდით და ხელის დაქნევაზე გამოვეშურე, თორემ ბევრჯერ მინახიხართ, მაგრამ მხოლოდ შორიდან მიცქერია, ახლა კი ასე ახლოს ვარ ბედნიერებასთან!..

— რომელ ბედნიერებასთან? — თოლიამ ისე იკითხა და ისე მიიხედ-მოიხედა თითქოს ამ ბედნიერების დანახვა სურდაო.

— შეხედეთ, შეხედეთ! — უცებ ხმამაღლა დაიძახა თოლიამ, რომელიც იჯდა მაღლა აიხედა.

ფრინველების გუნდს ორი თოლია გამოეყო. ისინი ერთმანეთის დასწრებით კამარას ჰკრავდნენ, ერთმანეთს თავს ევლებოდნენ. ხანდახან ერთი მეორეს ფრთას გაჰკრავდნენ, მერე ერთად დაბლა ეშვებოდნენ და ზღვის ზედაპირზე მისრიალებდნენ. ერთმანეთს არ შორდებოდნენ. თუ რომელიმე მათგანი ამობურცულ ტალღას ნისკარტს ჩაჰკრავდა და ელვის სისწრაფით რაიმეს მოინადირებდა, მაშინვე მეორეს აწვდიდა. ამ დროს მათი თეთრი ღონიერი ფრთები ფართოდ იშლებოდა და თავიანთ ბრტყელ თათებზე ერთად მიცურავდნენ, თანაც ერთი მათგანი ცალ ფრთას მეორეს აფარებდა, თითქოს გადახვევას ლამობდაო.

— მე ბევრჯერ მინახავს თოლიების თამაში. — მშვიდად მიუგო იაზონმა, — შენ უცქირე.

მაგრამ თოლიებმა შორს გაინავარდეს და თვალთაგან დაიკარგნენ.

— საით წავიდნენ? — იკითხა თოლიამ.

— ახალი ჰორიზონტისაკენ! — უპასუხა იაზონმა ღიმილით.

— ჩვეუც იქით მივდივართ?..

— ჩვენც. — დააყოვნა და ჰკითხა, — ჩქარობ?..

— ძალიან!..

— მაშ ჩემს გვერდით დაჯექი და დამეხმარე, ნავის მართვას გასწავლი. თოლიამ ადგილი გადაინაცვლა, იაზონს გვერდით მიუჯდა და ცალი ნიჩაბი გამოართვა.

— აი, ასე, რაც შეიძლება მარჯვედ მოზიდე ნიჩაბი, კარგად დააკვირდი, ისე როგორც მე!

იაზონს თოლიას მკლავი ხელით ეჭირა და ისე ასწავლიდა ნიჩბის მოსმას. თოლია გრძნობდა, რომ იაზონს ხელი უთრთოდა, მაგრამ ეს მან ტალღების მღელვარებას დააბრალა.

კარგა ხანს მიცურავდნენ ასე ერთად და მდუმარედ.

იაზონმა მაღლა აიხედა და ცაზე შავი ღრუბლის პატარა ნაფლეთი შენიშნა.

— წვიმა მოვა! — სინანულით წარმოთქვა.

— რა იცი?..

— აგერ, იმ ღრუბელს ხედავ?..

— როგორ არა, შავი, პატარა!

— ხედავ რა სწრაფად მოიწევს ჩვენსკენ. შეხედე როგორ იზრდება! — შეშფოთდა იაზონი.

რამდენიმე წუთიც და მთელი დასავლეთი მართლაც ბნელმა ნისლმა დაჰფარა. ჰორიზონტი აღარ ჩანდა.

— საიტლა მივიღვართ? — გულნაკლულად იკითხა თოლიამ, — ჰო-
რიზონტი აღარ მოჩანს, გაქრა!..

— ჰოო, გაქრა. ნუ გეშინია, გამოიღარებს. ხომ ნახე, ის თოლიებიც
სადღაც გაქრნენ.

— ისინი ფრინველები არიან. ადვილად გავლენ სამშვიდობოზე!..

— ბუნებისათვის, ჩემო თოლია, ჩვენც ფრინველები ვართ!..

უცნაურად ჩაესმა თოლიას იაზონის სიტყვები: „ჩემო თოლია“. გუ-
ლი აუჩუყდა და რაღაც სიტბო იგრძნო.

— უკან დავბრუნდეთ. ამ დროს ხომ ფრინველებიც ბუდეებისკენ
მიფრინავენ?.. ასე არ არის?

იაზონმა ნავი შემოაბრუნა. აღმოსავლეთისკენ გაემართა. მიწისაკენ
აქეთ კარგად მოჩანდა დედამიწის ნაპირი.

— მაშ ახალ ჰორიზონტს ველარ ვნახავთ?.. — ბავშვური გულუბრყ-
ვილობით წარმოთქვა თოლიამ.

— მაინც ვნახავთ!..

უკან გამოცურდნენ ნაპირისაკენ, დედამიწისკენ.

ზურგში მოსდევდათ შავი ღრუბელი, რომელიც ისე გაიშალა რომ
მთელი ცა დაჰფარა. ელვამაც გადაისრიალა ცაზე. ელვას შემზარავი ქუ-
ხილი მოჰყვა. წვიმაც წამოვიდა. იაზონი საწვიმარს დასწვდა და თოლიას
წამოახურა. თოლია უმწეო ბელურასავით გაეხვია საწვიმარში.

— არ შეგეშინდეს, გამოიღარებს. ჩვენი ნაპირი კარგად მოჩანს! —
ამშვიდებდა იაზონი.

რამდენიმე წუთის შემდეგ თოლია გონს მოვიდა და საწვიმრის ცალი
კალთა იაზონსაც გადააფარა.

საწვიმრის შიგნით სიტბო დატრიალდა, სიტბო და სიმყუდროვე.

იაზონმა თოლიას ხელი გადაჰხვია და მკერდთან მიიკრა. თოლიაც ია-
ზონისკენ მიიწევდა და რაც უფრო ახლოს ეხუტებოდა, მით უფრო იმე-
დიანად გრძნობდა თავს.

ელავდა. ქუხდა. ღმუოდა ქარი. შფოთავდა ზღვა. იაზონი მთელი ძა-
ლდონით აწვებოდა ნიჩბებს. ბავშვივით შემკრთალი თოლია კი სასოებით
შესცქეროდა მას.

დიდხანს იწრიალეს უკიდვგანო ზღვაზე. და ბოლოს დამშვიდდა ცა.
მისწყდა ქუხილი. შეწყდა წვიმა. ჩადგა ქარი და ისევ მოფრინდნენ თე-
თრი თოლიები. მზემ გამოანათა...

იაზონმა და თოლიამ ერთმანეთს ღიმილით შეხედეს.

— ვერც ჰორიზონტთან მივედით, ვერც ახალი ნაპირი ვნახეთ! — სა-
მდურავით წაიხურჩულა თოლიამ.

— მე კი ვხედავ ახალ ჰორიზონტს! — უპასუხა იაზონმა და თოლია თავისკენ მიიზიდა.

მეორე დილას თოლია კვლავ ზღვის ნაპირთან იდგა და ზღვას გას-
ცქეროდა. ის აღარავის არ უქნევდა მტრედის ფრთებივით თეთრსა და
მომხიბვლელ ხელებს. იაზონს ელოდა...

ისიც გამოჩნდა. იაზონი თავის თეთრად შეღებილ პატარა ნავს მშვი-
დი ზღვის წყნარ ზვირთებში გედივით მოაცურებდა. თოლია სიხარულით
შეეგება მას. ისინი ახალ ჰორიზონტთან იდგნენ.

როდესაც ჩაჩანიძე

გ ა ქ ე მ ე ა

მისტერ ჯონ სტივენსონი მაღალი, მოსული კაცი იყო. ტყავის გალი-
ფეს იცვამდა. ცივ ამპარტავან სახეზე ხანდახან დამცინავი იერი გა-
დაჰკრავდა სხლმე. პირში ყოველთვის ჩიბუხი ჰქონდა გაჩრილი.

— სერ, როგორც ვიცი, თქვენ აფრიკას არც თუ ისე კარგად იცნობთ,
— მითხრა მან და ნემსურა კბილებიდან კვამლი ბოლქვა-ბოლქვად გამო-
უშვა.

— სრული ჭეშმარიტებაა, სერ.

— არც ჯუნგლებზე გაქვთ წარმოდგენა?

— სამხრეთ ამერიკის ჯუნგლებში ვყოფილვარ.

— სამხრეთ ამერიკა მაინც სხვაა.

— სრული ჭეშმარიტებაა, იქ ბუშმეისტერია მეტად საშიში.

— ეგ არაფერი, ბუშმეისტერი მიწაზე დაცოცავს. აქ კი მიდინარე,
თითქოს სიმშვიდეა, საფრთხე არ ჩანს, მაგრამ ეს მხოლოდ ერთი შეხედ-
ვით. აი, ატყდა ბუჩქებში ლაწალუწი, მარტორქა გამორბის, თუ მარჯვენ
არ იყავი, ყველაფერი თვალის დახამხამებაში დამთავრდება. მერე სპილო,
ლომი, ვეფხვი და კიდევ ათასი ძალი და მამაძალი.

სტივენსონმა ფხვიერ მიწაზე გააპურჭყა.

— ერთხელ მე და ერთი მასაი ტრიალ მინდორზე მივდიოდით. ანაზ-
დად ქარივით მოვარდა ანტილოპების უზარმაზარი ჯოგი. ველზე მხოლოდ
ერთადერთი პალმა იდგა, როგორც მამალმერთის მიერ ჩემთვის ნაბოძები
დიდი საჩუქარი. რაღაც სასწაულით მე მოვასწარი პალმასთან მივბენაც
და ზედ აბობლებაც. მასაიმ ეს ვერ შესძლო და ანტილოპების ჯოგმა ისე
გადათელა, რომ შემდეგ ხმელი ბალახიდან მისი აფხეკა მე ვეღარ შევ-
ძელი. ეს ასე იყო, სერ!

— მჯერა.

ჩვენ მივდიოდით გაუვალ ჯაგნარში. სამი მასაი გვიკვალავდა, მასალები, მოსული ზანგები იყვნენ. ისე ჩუმად მიდიოდნენ, რომ ვერცხობდით მათ არსებობას. ზანდახან ორიოდ სიტყვას წარმოსთქვამდნენ სუახილის ენაზე და მერე ისევ დუმდნენ.

სამაგიეროდ მისტერ სტივენსონი ლაპარაკობდა ძალიან ბევრს. თანაც უსაშველოდ ეწეოდა. თამბაქო საოცრად მყრალი ჰქონდა და მის უკან სიარული მზარავდა. რამდენჯერმე ვცადე გადამესწო, მაგრამ ჯონმა ამის უფლება არ მომცა.

სქელი ზაკის შარვალი მეცვა. შარვალი სინესტისაგან მთლად გაიქ-
ლინთა და ახლა მისი ტოტები მუხლის თავებს მხეხავდნენ. ბანაკიდან ად-
რე დილით გამოვედით. ახლა კი მზე დასავლეთისაკენ იწყებდა გადახრას,
ჩვენ საცმაოდ დავიღალეთ და ძლივს მივჩილახუნებდით ნოტიო მიწაზე.

როგორც იყო, ჯაგნარი დამთავრდა. პატარა მინდორზე გამოვედით.
მინდორს იქით გაუვალი ლიანებით დაფარული ბორცვების გრძელი რიგი
ჩანდა.

— აქ გავჩერდებით, საცაა დაღამდება, დავისვენოთ, დილით კი გზას
გავაგრძელებთ. სავანემდე 20 მილამდე დარჩა.

მასაელებმა სწრაფად აღმართეს სამი კარავი. ერთი ჩემთვის, ერთი
მისტერ სტივენსონისათვის, ერთიც კიდევ მათთვის.

ძალზე მეჩქარებოდა სავანესთან შეხვედრა, თოფის პირველი გასრო-
ლა, ამიტომ ყოველგვარი შესვენება მაღიზიანებდა, მაგრამ ახლა ისე და-
ღლილი ვიყავი, რომ კარავში შევძვერი და მაშინვე ჩავთვლიმე. მალე ფე-
ხზე მასაის ცივი ხელი შემეხო.

— ბანა, ვაჟშამი მზადაა, მობრძანდით.

თვლების ფშვინით ავდექი, კარვებს შორის მოზრდილი კოცონი
გიზვიზებდა, მთვარე და ვარსკვლავებით გაჩახჩახებული ცა დაგვყურებდა.
ამ ფონზე კოცონთან კუნძზე წამომჯდარი ჯონ სტივენსონი ცოტა მეღა-
ქოლიური ჩანდა. ჩიბუხს გულდაგულ ტენიდა, თანაც მასაელებს ეჯიჯლი-
ნებოდა.

— ხომ არ მოსწევთ, სერ? — მითხრა მან, როცა მის გვერდით ჩა-
მოვჯექი.

— არა, გმადლობთ.

მასაელებმა ალუმინის გასაშლელ მაგიდაზე ძროხის დაკონსერვებუ-
ლი ხორცი, შებოლილი თევზი და ცელოფანის პარკებში ჩაწყობილი პუ-
რი დაყარეს.

შებოლილი თევზი ავიღე.

— გიყვართ თევზი? — მკითხა ჯონმა.

— დიახ, სერ, თევზის ხორცი დიდებული რამაა.

— ოკეანის თევზი ბევრი არაფერი შვილია, მდინარის თევზი კი, ერთ
რამედ ღირს.

— რატომ, ოკენეშიც იცის კარგი თევზი. შავ კარასსა და ხმალოთვე-
ზას რაიმე სჯობიან. სხვათაშორის ზვიგენსაც არაუშავს, თუ ჯერ ვარგად
მოხარშავ და შემდეგ შეწვავ.

ჯონმა გააბურჭყა.

— რას ამბობთ, რა შედარებაა.

ნავახშმევს მასალებმა ნალვერდალი გადაქექეს. მერე ზედ ბლომად
დააყარეს შეშა. სანამ კოცონი კვლავ აბრიალდებოდა. მე გასასეირნებლად
წამოვდექი. თოფი ხელში ავიღე და ნელა შევყევი პატარა ბორცვისაკენ
მიმავალ ბილიკს. წინ მაღალი, გამხდარი მასაი გადამიდგა.

— ბვანა, იქით ნუ წახვალთ. იქით ბოროტი სულები ცხოვრობენ, —
მითხრა მან.

— არა უშავს, მე სწორედ მათთან შესახვედრად მივდივარ.

— არ გირჩევთ, ბვანა. ბოროტი სული, ბოროტი სულია და მეტი
არაფერი...

მასაის ხელი მხარზე მეგობრულად დავკარი, ცოტათი გვერდზე მივ-
წიე და ლიანებს შორის გავძვერი.

— ბვანა! ბვანა!

მესმოდა შეშინებული მასაის ხმა, მაგრამ ამ ხმისათვის ყური აღარ
მივღია.

ძალიან ნათელი ღამე იყო, მეჩხერ ლიანებში მთვარისა და ვარსკე-
ლავების შუქი სწორ ნათელ სვეტებად ატანდა. მიწა თბილი და ნოტიო
იყო, დამბალ მცენარეთა უსიამოვნო მწაყე სუნი იდგა.

ნელა, ფრთხილად მივძვრებოდი ლიანებს შორის. ჯუნგლის საეჭვო
იღუმალეობა, ამ იღუმალეობაში ჩაკარგული სუსტი, უნიათო ხმები, რომლე-
ბსაც ხეები და მწერები გამოსცემდნენ, კიდევ მაკრთობდა და კიდევ მი-
ზიდვდა.

ერთბაშად ნამეწყერალს წავაწყდი. მეწყერს მთლად ჩამოეტანა ყვი-
თელი პატარა გორაკის ფერდობი და ასწლოვან ხეებისათვის მიწის ყვი-
თელი მძიმე საბანი გადაეხურა. ეს საბანი ღიდრონ ხეებს შორის ნადირის
ტყავის ნაგლეჯივით ეგდო.

შევჩერდი. თოფს დავეყარნე, მიდამოს გავხედე. ყველაფერი, ცაცა
და მიწაც ღამაზე ფერებში ჩაკარგულიყო. ყველაფერი ძლიერ მომხიბლა-
ვი და ჯადოსნური გახლდათ.

ერთბაშად ვიგრძენი, რომ ვიღაც მითვალთვალებდა. არც ფეხის ხმა,
არც საეჭვო ფაჩუნი არ მომისმენია, მაგრამ მაინც მივხვდი, რომ ვიღაც
მითვალთვალებდა. ადამიანი რაღაც უხილავი ძაფებით დაკავშირებულია
ბუნებასთან, როცა ამ ძაფებს უხეში ძალა წყვეტს, ყოველთვის გრძნობს
გაწყვეტილი სიმის გაქრფოლებას. გრძნობ და უსიამოვნო შეგრძნობა გუ-
ლში გჭვალავს. ეს განსაკუთრებით აშკარად ჯუნგლებში ჩანს. ჯუნგლები
ადამიანს გულუხვად ხევენ უხილავი ძაფების ქსელში.

თოფის ლულა ხელში შემაყინდა. შუბლი ცივმა ოფლმა დაეფარა. ახლა საჭირო იყო მხოლოდ იმის შეტყობა საიდან მელიოდა საფრთხე. ერთ გაუთვალისწინებელ მოძრაობას შეიძლებოდა დაველუბე.

სიგარეტი ამოვიღე. ხელის კანკალი რომ დამეოკებინა, იდაყვი სხეულს ამოვაყოლე. სანთებელას ძლივს ჩამოვკარი, მოვუკიდე და ჩავცუცქდი. მთვარის შუქის სწორი, განიერი სვეტი პირდაპირ მცემდა და მშვენიერი სანიშნო გახლდით. როცა შუქის მხრიდან რაღაც არსების გრძელი, მაზინჯი აჩრდილი დამეცა, თავიც არ ამიწევია.

არ ღირდა...

ყველაფერი ამაო იყო...

კვამლი ღრმად შევისუნთქე. ბოლქვა-ბოლქვად გამოვუშვი და ირიბად ავიხედე...

ჯერ ვერაფერი გავარჩიე, გარდა მიწაზე გართხმული მაზინჯი აჩრდილისა. მერე თვალი შევაღვლე ბანჯგვლიან ფეხებს ჩემს წინ მრუდე სვეტებივით რომ აღმართულიყვნენ და შემდეგ მეკრდამდე წვერდაფენილი კაციის ფიგურაც დავინახე. იგი თითქმის მთლად შიშველი იყო. დიდ, მძიმე კომბალს ეყრდნობოდა და თავს საშინელ მოჩვენებასავით მადგა.

სიგარეტი კვლავ მოვქაჩე, ყრუდ ჩავახველე.

— მომეცი სიგარეტი! — მითხრა მოჩვენებამ ფრანგულად.

— როგორ! თქვენ ლაპარაკობთ ფრანგულად?

მომეცი სიგარეტი, — გაიმეორა გაბრაზებით.

მაშინვე ამოვიღე მთელი კოლოფი და გავუწოდე.

ჩამომართვა და მხოლოდ ერთი ამოიღო. კოლოფი ისევ უკან დამიბრუნა. მერე დაიხარა და ჩემს სიგარეტზე მოუკიდა. როცა კვამლი ჩაისუნთქა, მივხვდი, რომ საქმე მქონდა კაცთან, რომელმაც კარგად იცოდა სიგარეტის ყადრი და გემო. იგი ჩემს გვერდით დაჯდა. მთვარის შუქზე ვხედავდი მის დაღლილ, დაღარულ სახეს, ჭაღარაშფეფნილ წვერს და გამხდარ ბეჭებს.

ეწეოდა მალიმალ, ზარბად და დიდი ნათაზებით. ისე იჯდა თითქოს და მე ვერც კი მამჩნევდა. სულ ბოლო ნათაზამდე დასწვა სიგარეტი. მერე გაკვირვებული მხერა მომაპყრო, თითქოს და ახლა შემამჩნიაო.

— მესიე, იქნებ კიდევ მომაწევინოთ?

მაშინვე გავუწოდე კოლოფი და სანთებელასაც ჩამოვკარი თითი.

მოუკიდა. მოქაჩა და სწრაფად წამოხტა.

— წამოხვალთ ჩემთან?

არც კი დავფიქრებულვარ, ისე ვუბასუხე.

— დიახ, მესიე, სიამოვნებით.

იგი წინ გამიძღვა, მსხვილ კომბალზე დაყრდნობილი, ოდნავ მოხრილი მიძუნძულებდა და უნებლიეთ გამოქცავულიდან მოსულ ქვის ხანის ადამიანს მაგონებდა.

გადავიარეთ ნამეწყრალი, ავყევით ლიანებს შორის გაკვალულ ვიწრო ბილიკს. როცა თავს დავადწევდი ლიანების უსაზღვრო გვირაბს, ნათელი ცის შუქი გვიკაფავდა გზას. ბოლოს ლიანები თანდათან შეთხელდა. ვგრძნობდი, რომ ჩვენ ბორცვზე ავდიოდით. ფეხსაცმელი ნესტიან ნიადაგში მეფლობოდა. დავიღალე და ქოშინი ამიტყდა. მაინც გულდაგულ მივაბიჯებდი.

ტყე გამეჩხერდა, მიწაც მტკიცე და მყარი გახდა. ჩვენ სალ კლდეს მივადექით. კლდის ძირში კი, ჭილოფისოდენა მინდორზე ზელით გადახურული პატარა კარავი იდგა. კარავთან იქვე მიწაყრილი, რომელიც ძალიან გავდა საფლავს.

უცნობი კარავის შესასვლელთან დაჯდა — მეც ჩავჯექი და მაშინვე სივარეტის კოლოფი ამოვიღე. უცხო კაცმაც დაითრია ერთი სივარეტი. გავებოლეთ.

იგი მოშვებული, მოთენთილი იჯდა. გრძელი, ბანლიანი ფეხები მოცვეთილივით გაეყარა წინ. თავი ჩაექინდრა და სულ ერთთავად მიწას ჩაჰყურებდა.

მე ზურგიტ რომელიღაც ჯუჯა ზეს მივეყრდნე, თავი ავწიე და იმ უცნაურ კაცს შევხედე. იგი ცას გაჰყურებდა. მეც გავედევნე მის მზერას.

— მთვარეს სისხლი აცხია, — თქვა მან.

— არა, მთვარე შორს არის სისხლისაგან.

— მთვარეს სისხლი აცხია, — ჯიუტად გაიმეორა მან.

— ეს მხოლოდ მოჩვენებაა, უბრალოდ ღრუბელის ნაგლეჯი გადაეფარა და მთვარემ სისხლისფრად შელგბა.

— სისხლი აცხია, — ისე მაგრად დაიყვირა, რომ შევკრთი.

— ჰო, აგრეა, მესიე.

— მთვარესაც უყვარს სისხლი, კაცსაც უყვარს, შენ? — ცივი, ბეცი თვალებით შემომხედა.

— მე არ მიყვარს, ჯერ ქათამიც კი არ დამიკლავს.

— შენც გიყვარს, თოფს ხომ ატარებ, თოფი სისხლია. დიახ, სისხლია.

ამ გადაწყვეტილების გაპროტესტება გადავწყვიტე, მაგრამ ტუჩებზე თითი დამაფარა.

— მოიცა, ანრიმ არ გაიღვიძოს.

— განა იქ, კარავში ვინმეს ძინავს?

— კარავში არა, აი, იქ მიწაში ძინავს. გუშინწინ მოკვდა. — მოწიწებით გავხედე მიწაყრილს.

— თქვენი შვილი იყო, თუ ძმა?

— არა, ანრი მეგობარი იყო.

— მეგობარი სულის ნაწილია.

— გუშინწინ მოკვდა, ამდენი კი ვიცხოვრეთ ერთად აქ, ჯანდასამდე.
არც ანრის უყვარდა სისხლი.

— ფრანგი იყო?

— დიახ, ანრიც, მეც და პოლიც ფრანგები ვიყავით, სამოცდასამი წლის უკან ფრანგები ვიყავით. ახლა ღმერთმა უწყის ისინი რანი არიან და მე რა ვარ... და, საერთოდ, ჩვენ რა ვართ.

პოლი ჩემი უფროსი ძმა იყო... მოიცათ, ერთს კიდევ მოვწევ, დიდი-ხანია არ მომიწევია

სივარეტი გავუწოდე.

— „ადმირალ გრაფ შპეე“ გაგივიათ, მესიე.

— დიახ, მესიე, „ადმირალ გრაფ შპეეც“ გამივია და „შარლჰოლს-ტიც“, კიდევ „გენიზენაუ“. თუ მეხსიერება არ მალატობს, ასე ჰქვიოდა ფაშისტების სახაზო გემებს.

— მე ვებრძოდი „შპეეს“, საფრანგეთის ფლოტის მთელი მესამედი ებრძოდა.

— დიდი ჟუჟვა იქნებოდა.

— როგორ თქვით?

— დიდი ხოცვა იქნებოდა.

— არა, წებან სხვანაირად თქვით.

— ხოცვა და ჟუჟვა სინონიმები არიან, მესიე.

— ადუღებული ლითონის წვიმა მოდიოდა, ისინიც მაგრად დაგვიდ-გნენ. ჰაერში ცვივოდა სისხლიანი, ყვითელი ზელები, თავები, ფეხები. უკეთეს ჯოჯოხეთს კაცი კი არა, თვით ეშმაკიც ვერ მოიგონებს. პოლი ჩემი უფროსი ძმა იყო. არა, მარტო ძმა კი არა, მამაც, დედაც. პოლი ჩემთვის ყველაფერი იყო. ყუმბარამ თავი წააგლიჯა. გალურჯებულ-გასიე-ბულ ტუჩებიანი თავი ცალკე გორავდა. სხეული კი ცალკე ხტოდა.

თავწაწყვეტილი ქათამი ხომ გინახავთ მესიე, როგორ ბურთივით ხტის ჩვენს ცოდვილ მიწაზე. პოლის სხეულიც ზუსტად ასე ხტოდა. სიკვდილი ერთნაირად მოდის თურმე. კაციც ისევე კვდება, როგორც ქათამი. ისევე ხტის, სისხლის შადრევანს აფრქევს. ასე მარტო პოლი როდი მოკვდა. ასე დაიხოცა უამრავი კაცი, წავიდა და ცხოვრებაში დატოვა თავისი ცარიელი ადგილი, რომელსაც ვერასოდეს ვერავინ ვერ შეავსებს. ეს ხომ საშინელებაა, მესიე.

— დიახ, ადამიანი უხმაუროდ მოდის და მიდის. როცა მიდის, მართლაც ახლობელთა გულში დიდ, ნაღვლიან სიცარიელეს ტოვებს. ეს სიცარიელე, შემზარავია.

— მოდი, კიდევ მოვწიოთ. აი, მთვარემ სისხლის ლაქა ჩამოირეცხა. ახლა ლამაზია მთვარე. ნახე, ქალწულივით კოპწია და ფერმკრთალია.

მე მიყვარდა მთვარე, ვარსკვლავები, ღამის იდუმალი ხმები, სისხლ-
მა ყველაფერი შემაძულა. სისხლი და სიკვდილი ძმები არიან. იღვრება
სისხლი და მოაბიჯებს სიკვდილი, ღმერთო, გვიშველე.

მე და ანრიმ ვერ ავიტანეთ სისხლი და როცა ჩვენი გემი დაკარში
შემოვიდა საწვავის ასაღებად, ორივემ ჯუნგლებისაკენ მოვცოცხეთ. გავ-
რბოდით დღისით და ღამით, მივრბოდით დასაკარგავში. ვეძებდით ად-
გილს, სადაც ვერასოდეს ვერავინ გვიპოვიდა. ჩვენ გავექვეით სისხლსა
და სიკვდილს.

ბოლოს ვიპოვეთ ეს მყუდრო ადგილი და აქ ჩავაგდეთ ღუზა. აქ გავ-
ლიეთ წლები დროისა და საათის გარეშე, ადამიანთა გარეშე, ყველასა და
ყველაფრის გარეშე.

აღბათ ბევრი წელი გავიდა, არა, მესიე?

ყურადღებით შემომხედა. ხმა ახლა ძალიან რბილი და ნაღვლიანი
გაუხდა.

— დიახ, მესიე, სულ ცოტა აღბათ ოცდასამი წელი მაინც გავიდა.

— ოცდასამი! — შეკრთა, — უცბად კი გასულა... რამოდენა დროა!

— დრო, როგორც მეზღვაურები იტყვიან, ღუზაზე არ დგება.

— ჩინებული ნათქვამია, მესიე. და განა არსებობს ისეთი ღუზა, რომ
ცხოვრება შეაჩეროს. არა, ასეთი ღუზა არსად არაა.

ანრი მოკვდა... გუშინწინ მოკვდა. აი, მანდ მარხია. ახლა სულ მარტო
ვარ. აღარავინ დამრჩა. ხომ საშინელებაა მარტოობა, მესიე?

— უეჭველად საშინელებაა, — მაშინვე დავეთანხმე.

მან თავი ასწია.

— მარტოობა სიბნელეს ჰგავს. მიდიხარ და გზას ვერ იკვლევ. მეგო-
ბარი ლამპარია.

— სწორედ რომ ავრეა, მესიე. ამდენად თქვენ მოგიწევთ დატოვოთ
ჯუნგლი. იქ საფრანგეთში აღბათ კიდევ გელიან ახლობლები, მეგობრები.

— არავინაც არ მელის. მე პოლისა და ანრის მეტი არავინ მყავდა
ქვეყანაზე. ისინი იყვნენ ჩემი ძმებიც, მეგობრებიც, შვილებიცა და გზის
გამნათებლებიც.

— საბედნიეროდ ასეთი ადამიანები არც თუ ისე ცოტაა ჩვენს პლა-
ნეტაზე.

ისევ ამომხედა, დიდხანს მიყურებდა, ცივი, ნაღვლიანი თვალებით.

— მე არ წამოვალ. ჩემი აღსასრული აქაა.

მთვარე ნელნელა იხრებოდა, ვგრძნობდი დიდი დრო გავიდა. ამ კაცის
მიტოვებას კი ვერ ვბედავდი, გამიგო.

— მალე გათენდება. თქვენ უნდა წახვიდეთ, მესიე. გაგაცილებთ.

აფდექით. ის წინ მიმიძღოდა. მიდიოდა დაღლილი, მარტოობისაგან მოტეხილი. მიდიოდა გრძელი, არეული ნაბიჯებით. ხანდახან შეჩერდებოდა სულს მოითქვამდა და ცას შეჰყურებდა.

გავიარეთ ის ნამეწყრალი ადგილიც და... იგი ერთბაშად გაქრა. რა-
ღაც სასწაულით მოჩვენებასავით გაქრა.

— სერ, — თქვა სტივენსონმა, — თქვენ დაარღვიეთ კონტრაქტი. შემიძლია დღესვე ნაირობში დაგაბრუნოთ. მაგრამ მე ჯენტლმენი ვარ და ამას არ ვაქეთებ. წავიდეთ.

13116

ნუ გეშინია, არ ჩაგიტყდებით!

დამთავრდა ფრენა,
მე მიწას ვიღებ, ვიღებ და ვკოცნი,
ეს არის ჩემი წინაპრების ძვალი და ხორცი,
ეს არის ჩემი გამთბარი სულის ჯადო და მაღლი,
დაბრუნებოდეს ყველა შვილი სალოცავ ადგილს.
დაბრუნებოდეს.
ვისაც უყვარს წინაპრის ლანდი,
ვინც სანთელს უნთებს,
ხსოვნის სანთელს, ლომებს კრწანისის,
ვინც ცოტნესავით სულს აოხებს ძმების გულისთვის,
ვისაც გული აქვს დასიყვარულს ვინაც განიცდის...
მე კი მეძახის წინაპრები:
ნუ გეშინია,
ჩვენც ხომ გვიყვარდა საქართველო თავდავიწყებით,
ფეხი დავგადგი, შვილო ჩვენო, მაგრად დავგადგი,
ნუ გეშინია, აქ ჩვენ ვწევართ, არ ჩაგიტყდებით.

* * *

დილა,
შუადღე,
სალამო,
დღე ჩვეულებრივ გავიდა,
ჩემში ხარ დაუსაბამოდ
და მაინც გნატრობ თავიდან.
რატომ თვალდათვალ მიქრები
მზის სტრიქონებო, ტიალო,
ვიდრე ამ ქვეყნად ვიქნები

გზა უნდა გამიმზიანოთ.
მიმწუხრის ფერი ეღება
ქუჩას, ბინას და აივანს,
მოვა წამყვანი ყოველთა
და მეც ამ ქუჩით წამიყვანს.
დღე ჩვეულებრივ გაიარს,
დილა, შუადღე, სალამო,
სიცოცხლე ისე კაია
დამტოვე დაუსაბამოდ.

ჩვენ არ გვაშინებს სიმძიმე წლების,
დასაწყისია ჯერ ყოველივე,
ცისფერი გზებით, ცისფერი გზებით
დასასრულამდე ვივლით ორივე.
არ ვიცი ახლა რად მომავონდა
ფარაონი და პირამიდები,
სამგზავრო ჩანთით ვდგავართ გემბანზე
და მრავალ ქვეყნის ნახვას გპირდები.
ცისფერი გზები,
ცისფერი გზები...
და ჩვენ ვტრიალებთ მნათის გარშემო,
სხვა სიხარული, სხვაგვარი განცდა,
ო, აღარ მჯერა თუ კი არსებობს.
ასე უვლიათ ალბათ ჩვენამდე,
და ჩვენს შემდეგაც ასე იარონ,
ცისფერი გზებით, ცისფერი გზებით
ცისფერ სიხარულს რომ ეზიარონ.

* * *

ახლა კი დროა, დრო საღი განსჯის,
გადავლილია წვიმა და თქვენი,
მე საკუთარი სინდისი დამსჯის
და არაფერი მოხდება შენში.
ან იგრძნობ ამას ისე უბრალოდ,
როგორც შიშველ ქალს გრძნობს საჭურისი,
თოვლიც არ ქრება ხელში უკვალოდ,
კვალს ტოვებს კარგი, ტოვებს უღირსიც...
რადგან ასეა, მე ვარქმევ სახელს
დღეებს შენთან რომ მაკავშირებდა
და ოცნებებში — მუყაოს სახლში
შემყავს მშვიერი რემა ირემთა.
სურვილი ჩნდება და მერე მიდის
ვიღაცების ან რაღაცის გამო,
არ იყო წარღვნა, სად გაქრა ხიდი?!

და მაინც წარღვნა უნდა იწამო,
რადგან შედეგით სჯიან ყოველთვის.
დიდ საქმეს არა, პატარა საქმეს
უყვარს შფოთი და უყვარს ხმაური,
მე მახსოვს ბაღი და შენი სახე,
საყვედურები მარადქალური.
რა უნდა მეთქვა, რასაც ვაპირებ
არ გეხატება და შენ არ უსმენ,
შენი ცხოვრება კი არ მაკვირვებს,
მაგონებს მხოლოდ ლამაზ კარუსელს,
რომელიც უნდა გაცდეს ტრიალში
და გულუბრყვილო ბავშვი გაართოს.
ასე მგონია შენ ხარ წერილი
გადაგდებული უმისამართოდ.
მოგონებები ცახცახებს, როგორც
ფართო ფოთლები ქარში ჭადრების,
ქვეყნად სიკვდილი ადრეა მხოლოდ,
სხვა ყველაფერი სჯობს ნაადრევ.
ველარ გამიგე და ეს არც მიკვირს.
შენთვის ციხეა გრემიც, ბაგრატიც...
ისე ძუნწი გაქვს სული და გრძნობა,
ვით ორი რიცხვის ჯამის კვადრატი.
მე ყველაფერში ვეძებ სიცოცხლეს,
ვეძებ დიადს და ვეძებ გასაკვირს,
დავიმორჩილე ურა კვიცივით
და ცერზე მიზის ჩემი ასაკი.
როცა სიგიჟის ზარი დარეკავს
აიზლაზნება საწუთრო შფოთით
ავსილი ჩემი ფიქრის ჩარექა
აგდია, როგორც მოჭრილი ტოტი.
და ტირის დამტკნარ ფოთლების სევდით,
არ ელის ნიაფს, არ ელის წვიმას
და თუ ოდესმე იყივლებს ბედი,
რა დამავიწყებს რაც იყო წინათ.
რადგან ასეა, მე ვარქმევ სახელს
დღეებს, შენთან რომ მაკავშირებდა
და ოცნებებში — მუყაოს სახლში
შემყავს მშიერი რემა ირემთა.

მამია ჰაჩუანიძე

ჩემი დედულეთი

დედულეთი, ჩემი დედულეთი...

მიყვები ძველ ნაცნობ გზას. მარჯვნივ მდინარე მოჩხრიალებს, ალაგ-ალაგ მორევს ქმნის. აი, ამ მორევში ვჭყუმბალობდით ცეროდენა გოგობიჭები. ამ მდინარეში ვისწავლე ცურვა. მერე ამ ცურვამ მიშველა ფრონტზე, მდინარეები რომ გადავლახეთ. ო, ჩემო სიყრმის მდინარევ. თითქოს ჩემი სული შენი გრილი წვეთებით სავსეა. მე მთლიანად გაჟღენთილი ვარ შენი ჩუხჩუხა წყლით!

აი, გორები... მთები... ტყეები..., მაღალი წიფლები. აი, იქ, მაღალი წიფლები რომ ჩანს, „სკების მარანს“ ეძახიან. იქ სკებია. თაფლიც იცის გემრიელი. რამდენჯერ ბიძაჩემს ვახლდი. თვითონ ბაწრით აფრიალდებოდა წიფლის წვეროში, სადაც სკა იყო შემოდგმული. მერე კვამლს შეუფუტებდა და ნელ-ნელა, სიმღერ-სიმღერით მოიხილავდა სკას. მე მაფრთხილებდა ფუტკრებისთვის ხელი არ მომექნია, არ გამებრაზებია, თორემ... ჩამოუშვებდა სავსე ჭურჭელს და მერე თვითონ დაეშვებოდა დაბლა. თაფლის ჭამის ნებას არ მაძლევდა, მაწყენარა არ იყოსო, ამ მთებში იელი იზრდება და ფუტკარი მის ყვავილსაც ეტანებაო, და თუ ასეთი საშიში მცენარის ყვავილი თაფლში შეერია, მოგვამა ჭირი... გზაშივე დაგვაძინებს და იქნებ ორ დღეს ჭკუაზეც ვერ მოვიდეთ, და ვინ იცის კიდევ რა ფათერაკი გველისო. შეშინებული თითს არ ვაკარებდი ფიჭას, თუმცა ისე მინდოდა, ნერწყვი მომდრიოდა. სახლში რომ ჩავიდოდით იქაც მიშლიდნენ, ვიდრე უფროსები არ დაცდიდნენ თაფლს, მაწყენარი იყო თუ არა... ან და „ალმახასს“ შეამზადებდნენ. „ალმახასს“ კარგად მოდუღებულ თაფლს ეძახიან. უწყინარია, რამდენიც გინდა მიირთვი...

დედულეთი... ჩემი დედულეთი...

ჩემი დედა! აი, იქ, იქ მარხია საბრალო ჩემი დედა. სულ ახალგაზრდა
აყო, ასე, 33-34 წლისა. ცოდო არ იყო, როგორ გაიმეტა ღმერთმა მიწისა-
თვის ანგელოზივით ქალი! ახ, ღმერთო, ღმერთო, რა ცოდვიანი, რა შეუბ-
რალებელი ვინმე ხარ! ეს ისე ვამბობ, თორემ... შენ სადა ხარ, სადა! შენ
არსად არ ხარ, შენ მოტყუებულთა გულსა და გონებაში ჩამჯდარხარ და
შეუბრალებლად ჰკორტინი ადამიანის სულსა და გულს. ჩემს გულში შენ
ვერ იპოვი ბინას, ვერა და ვერა. ეს ბავშვობაში მატყუებდნენ... მის შემ-
დეგ ბევრი კბილი მოვიცვალე...

მივდივარ, მივდივარ და ფიქრები გულს მიმძიმებენ.

მივდივარ, სტუმრად მივდივარ, დეიდა ხატიჯე უნდა ვნახო. ეს იმდენ
სიხარულს მანიჭებს, რომ ყოველი ტკივილი მავიწყდება, ყოველი ჭრი-
ლობა პირს იკრავს და ცისკრის ღიმილი დამთამაშებს.

დეიდა ხატიჯე, ჩემი საყვარელი დეიდა. ო, შენ გენაცვალე, შენ გე-
ყურბანე, მომადახებს და ყველაფერს დამავიწყებს. ის ჩემთვის ყველაფე-
რია. მე კი? მე კი რას ვუკეთებ მას? არაფერს, ერთი უბრალო საკაზე
მიდევს პორტფელში და ეს არის. მაგრამ მისი დედური სიყვარული
მიმაქვს, სიყვარული პირველქმნილი, მარადი, უფრჩქნელი, ღვთიური...
და ის, რომ სიყვარულით გულს მომადახებს.. ო, ის არის მშობლიური
სიყვარული, დედური სიყვარული! ვენაცვალე მე შენს გულს დეიდა
ხატიჯე, ჩემო სიხარულო და ლამაზი ოცნებების ანგელოზო!

გზად შემხვდა ბიცოლა მერიემი. ვერ მიცნო. მიყურა, მიყურა და
მერე ერთი გულიანად გაიცინა.

— ბიჭო, შენ ჯემალი ხარ?

— ჰო, ქალბატონო მერიემ!

— არსად რომ არ ჩანხარ, სადა ხარ? ბათუმში სახლობ? მერე სოფე-
ლში მალ-მალე ვერ ამოირბენ? მომეხუტე ბიჭო, მომეხუტე! — მკოცნის,
მეხვევა, ხელს მკიდებს ყურის ბიბილოზე, უნდა აგახლიჩოო. აბა, აქამდე
რატომ არ გვნახეო. სიცილ-სიცილით ბიბილო ასწი-გასწია, ცოტა მეტკინა
კიდევ, მაგრამ არაფერი ვთქვი, თავი მის ნებაზე მივუშვი, ვიცი მესიყვა-
რულებოდა და რატომ შევიმჩნევდი ტკივილს? რატომ ვეტყოდი საყვე-
დურს ქალბატონ მერიემს.

— ჰო, სად ხარ-მეთქი? — გაიმეორა ქალბატონმა მერიემმა.

— თბილისში ვმსახურობ, ქალბატონო მერიემ.

— რას აკეთებ იქ? — მკითხა გაოცებით.

— წიგნებს ვწერ. ვმუშაობ. ერთი სიტყვით, სამშობლოს და ხალხს
ვემსახურები.

— ჰაუ, უყურე ერთი ამას! მამაშენმა წერა-კითხვაც არ იცოდა და
შენ წიგნებს წერ? ყოჩაღ! მაჩვენე ერთი შენი დაწერილი წიგნი, — შე-
მომაჩერდა მერიემი, ალბათ თუ ეგონა მატყუებდო. „ნუთუ არ იცის ქალბა-

ტონმა მერიემმა წიგნებს რომ ვწერ? თუმცა რა გაემტყუნება, წერა-კითხვა არ იცის, მოხუცია და ვერ ისწავლა ქართული წერა-კითხვა“, — ვიწროვდა მისი ხმა.

პორტფელი გახსენი... და ვაჩუქე ის წიგნი, რომლის მესამე გვერდზე ჩემი სურათი იყო აღბეჭდილი. წიგნს ასე წავაწერე: „სახსოვრად დედა-ჩემის სიყრმის მეგობარს, ჩემი დედუღეთის სინდისს და ნამუსს, ქალბატონ მერიემს დიდი პატივისცემით და სიყვარულით“. მთხოვა წამიკითხეო. იტერა, დედაშენი კარგი ქალი იყოო, როგორ გვიყვარდა ერთმანეთიო. წიგნი გულში ჩაიხუტა და დამლოცა.

— შენი ჭირიმე, შენი. ამას ფურცელ-ფურცელ ბადიშებს წავაკითხვინებ... და განა ერთხელ! ეს ჩემი საყვარელი წიგნი იქნება. ღმერთით პირველი კაცი იქნები საქართველოში.

გზაჯვარედინზე შეჩერდა.

— ახლა მე ამ გზით წავალ. ნახვამდის! ხომ მესტუმრები?

— როგორ არა. ესე იგი თქვენ აწ აქეთ სახლობთ არა?

— ჩემი ქმარის სიკვდილის შემდეგ შვილებმა აქეთ გადმოსახლება არჩიეს. ალბათ არ უძლებდათ გული ძველ ადგილზე, სადაც მამის სული ტრიალებდა... ნახვამდის!

და მან კიდევ მაგრად ჩამკოცნა და გაუდგა თავის გზას. ფართხუნა კაბის შრიალი ერთხანს მესმოდა და ჟამდაჟამ გაუხედავდი ხოლმე. ისიც ასე, ვიდრე მაღალ წიფლებს არ მიეფარა.

ნელ-ნელა მივბიჯებდი და ფიქრთა ბურუსში ისე ვიყავი გახვეული, როგორც შემოდგომით ან ზამთრობით ბურუსში გაეხვევიან ხოლმე ჩემი დედუღეთის მთები და გორები. მე ბურუსმოხვეული მთაც მიყვარს ჩემი... და მიყვარს, როცა ცისკარი თავს დაადგება, მზე ამოაწითლებს ცის გულმკერდს.

მე მაგიჟებენ ეს მთები, როცა მზე ჩადის. ნარინჯისფერი დაედება ყოველს და კაშკაშებს, თითქოს ოქროს ფქვილს იბნევს თავზე და თან იცინის ნეფესავით. მაგრამ დედოფალი სად არის?! ალბათ, მისი დედოფალი თეთრი ნისლია და მის მოლოდინში იღიმება.

აღმართ-აღმართ მივდივარ და გულში აკაკის ლექსს ვმღერი:

აღმართ-აღმართ მივდიოდი მე ნელა,
სერზე შევდექე, ჭმუნვის ალი მენელა.
მზემან სხივი მომაფინა მაშინა,
სიცოცხლე გვრძენ, სიკვდილმა ვერ მაშინა.

მივდივარ აღმართ-აღმართ და თანდათან ვუახლოვდები ჩემს საყვარელ კორტოხს. აი, სულ მალე გამოჩნდება გაშლილი აივანი, ლურჯად რომ იყო შეღებილი. მის წინ ალვის ხე, ყოველთვის სასიყვარულოდ რომ ირწევა. უკან — ვეება თხმელის ხე ადესა რომ შემოხვევია ყელზე და

მერე გატოტებულა, ახლა ბლები ჰყვავიან. არა, ბლები უკვე მოღეფილია. ჰოი, ნაადრევად ბლები რახანია მოიღია და ნაგვიანევიც ატარა. იქნებ სამაგიეროდ ყურძენი მიწიფს, ჩემი საყვარელი ადესა ყურძენი. იქნებ მაჭარიც დულს. ახლა ხომ დროა მაჭარისა. კარგ დროს მივდივარ. დეიდა ხატიჯე არაფერს დამაკლებს, არც მაჭარს, არც შემოდგომურ ხილ-ბოსტნეულს, არც დედურ სიყვარულს. ეჰ, ამხელა კაცი ვარ და კიდევ ბავშვით ვნატრობ დედის აღერსს. ვერაფერს გამოთქვამს იმას, რაცაა დედა. დედა ანგელოზია, ღმერთია, სიცოცხლეა კაცისა, დედა პოეზიაა... აღმართ-აღმართ მივდივარ და ვუახლოვდები დეიდა ხატიჯეს სახლ-კარს, ვუახლოვდები ჩემი ზულის სავანეს.

* * *

ჩემი პატარა დედე, ჩუხ-ჩუხ, ჩუხ-ჩუხ! — მოდის და მოჩუხჩუხებს. ო, ამ დედეში ტიტლიკანები დავხტოდით ქვიდან ქვაზე. ერთხელ ბუღბუღას სიბ ქვაზე ფეხი დაუსხლტა და წყალში ჩავარდა. შეშინდა, იყვირა, მარა რა იყვირა. მე მივარდი მაშინვე და ზეზე წამოვაყენე. რა გაყვირებდა-მეთქი, გოგოს ვუსაყვედურე. როგორ რა მაყვირებდაო, აგერ ერთ ფეხის ნაბიჯზე დედე კლდეზე გადადის ჩანჩქერად. მე მეგონა, ჩემი თავი დედეს მიჰქონდა. ჰოდა, კლდიდან გადამავდებს-მეთქი.

— ტყუილად შეგშინებია ბუღბუღა, — ვუთხარი მე. — არც დედე და არც არაფერს მიჰქონდი. ნათქვამია, ქალის ჭკუა ბარდზე სწერია და ისიც წყალს მიჰქონდაო. შეხედე, ბარდის ფოთლები ჰყრია წყალში და წყალს მიაქვს. მაშასადამე, შენი ჭკუაც მიაქვს. ჰოდა, ჭკუა საითაც მიდის, იქით წახვალ-მეთქი, ვეუბნები და ვიცი, ასე გამიგონია უფროსებისაგან და ახლა გამოვაჯავრე ბუღბუღა. ბუღბუღა ჭკუიანი გოგო იყო და დაციწვას მიმიხვდა და გამებუტა. მერე ძლივს შევირიგე. უიმისოდ თითქოს ვერ ვძლებდი, გაგიჟებით მიყვარდა. ყველას უყვარდა ბუღბუღა. ეს მისი ზედმეტი სახელი იყო. ჩიტის გალობას მოისმენდა და მერე თვითონაც ჩიტევით გალობდა. კარგად ბაძავდა ბუღბუღას, ჩხიკვს, შაშვს, გუგულს, სკვინჩას. ერთი სიტყვით, ბუღბუღა ამ სოფლის ბუღბუღიც იყო და გუგულიც. ახლა სად არის ნეტავ?

* * *

ერთხანს გზამ დამაშორა ჩემი პატარა დედე. მაგრამ იქ, სადაც დიდი კაკლის ხე შრილებს, კვლავ შევხვდით. აქ პატარა ტყეცაა. ტყის შუაგულიდან გამოდის ჩემი დედე და სადაც ჩანჩქერს ქმნის, იქ პატარა წისქვილი ჩაუდგამთ. ეს წისქვილი ახლაც სამსახურს უწევს რამდენიმე მოსახლეს. ო, რა დღეები მაქვს მოსაგონარი წისქვილო! ამ წისქვილში უყვარდა სიარული დედაჩემს, ბიცოლებს, ბიძაშვილებს.

ამ წისქვილში ახვედრებდა ჩემი ბიძაშვილი თენზილე შეყვარებუ-

ლებს — ხუსეინს და ულვიეს — ქაზიმ მეჩონგურის ქალიშვილსა ერთხელ
ბავშვები წიხჭვილთან ვთამაშობდით. შევხედე და წისქვილში მოვიდით.
წილზე, მერე ულვიე. ცოტა ხნის შემდეგ შემოიბარა ხუსეინი. რაღაც ჩხუ-
ბისმაგვარი ლაპარაკი მომესმა. ულვიე უყვიროდა, რატომ მაკოცე, ბალ-
ნებმა რომ დამინახონ და სახლში თქვან, თავი მომეჭრებაო. თენზილე აშო-
შმინებდა, გაბუტულები დაშორდნენ ერთმანეთს მიჯნურნი.

ეჰ, როგორ ვუყვარდი ულვიეს. ხუსეინიც მეფერებოდა. მეც ვუნახა-
ვდი მათ ზვაშიადს. განა ერთხელ და ორხელ შევფეთებულვარ ხის ქვეშ
შეფარებულებს, განა ერთხელ და ორხელ მინახავს ვაჟმა რომ გოგოს აკო-
ცა და მოეხვია. ალბათ ამიტომაც ვუყვარდი ორივეს. მივდივარ აღმართ-
აღმართ და თან თვალს ვერ ვაშორებ წისქვილს, ჩემი სიყრმის მოგონებე-
ბის „შაშვის ბუდეს“. ასე ეძახდნენ ამ წისქვილს. წინ დიდი თხმელა იდგა
სუროთი გაბარჯილი. სუროს ზამთრობით სულ შაშვები ესეოდნენ. გიყ-
ვარდეს მონადირეების ბათქა-ბუთქიც, რამდენჯერ დაუფუგუნებიათ აქ
თოფი. შაშვი ფრთხილ-ფრთხილით წამოვიდოდა ძირს, ბავშვები მიე-
ცვივდებოდით, მონადირე მაშინვე თავს წააცლიდა და ჩვენ გადმოგვიგ-
დებდა, ხოლო ტანს თვითონ იტოვებდა. ჩვენც იქვე ცეცხლს გავაჩაღებ-
დით და შაშვის თავს სახელდახელოდ შევბრაწავდით და მაღიანად
შევექცეოდით.

რამდენი რამ მაქვს მოსაგონარი ჩემო წისქვილო, რამდენი!

* * *

გამოვიარე მეზღაპრე უსუფის სახლიც. მისი სახლიდან ვიღაცამ გა-
მომიჭვრიტა. მეუღლეს თურმე დღესაც შავები აცვია — ქმარი ომში
დაეღუპა. ეჰ, ჩვენო მეზღაპრე!

აი, ესეც ბალი. დავით ძიას ბალი! ეს ადგილი სულ ტიტველი იყო.
დავით ბიძია ერთხანს მუშაობდა თურმე „პოპოვის მამულში“. იქ უსწავ-
ლია მებაღეუბა. მერე თავი მიანება იქ მუშაობას, აწ ახალგაზრდა აღარ
ვარ, სჯობია ოჯახს მივხედოო. ჰოდა, ეს ტიტლიყანა ადგილი ბაღად აქცია,
ნაირნაირი ხეხილი და ყვავილები დარგო. ისეთი ბალი დადგა, ყველას
თვალს სტაცებდა, გზად მიმავალი გაჩერდებოდი და ცქერით ვერ გაძღე-
ბოდი, დავითმა ბალის შუა მაგიდა და სკამიქლები გამართა. ყვავილები
როცა ჰყვავოდნენ, აქ გავლა-გამოვლას არაფერი სჯობდა. ბალი სურნელს
აქმევდა საამოს და ბავშვებს თავისკენ ძალუმად გვიზიდავდა. მე და ბულ-
ბულა ძალიან კი შევეჩვიეთ ბაღს და კიდევ ჩუმჩუმად ყვავილებს ვიპარა-
ვდით. მებაღეს ეს არ გამოპარვია, ერთ დღეს დაგვიდარაჯა და დაგვიჭირა
კიდევ წყებლათი გაგვლახა, ჩემს თავს არა ვჩიოდი, ბულბულა მებრაღე-
ბოდა, ჩემი ლამაზი ბულბულა!

ეჰ, სიყრმის დღეებო ღამაზო! სადა ხარ ახლა ჩემო სიყრმის ზეგონა-
რო ბუღბუღა?! 26-03-1935

ამ ფიქრებში ვიყავი, რომ უცებ ვიღაც შემომეფეთა. შევცბი და თვა-
ლები გავახილე. მაყვალა გამომეტყუა, მაყვალა! ცხადი იყო თუ სიზმარი?!
ვაჰმე, რა გოგო იყო! ახლა?! თითქმის დაბერებულა. თმაში ჭაღარა უნვად
შერევიო. კბილებიც შეთხლებია. მას „ფალჯის“ გოგოს ვეძახდით, მაღა-
ლი, შავთვალეზა, გრძელ ნაწნავებიანი გოგო იყო, თითქოს ვარდთა სურ-
ნელი ასდიოდა, როგორც ვთქვით, დედამისი განთქმული „ფალჯი“, ანუ
მარჩიელი იყო, პატარა ტანის ქალი. სოფლური მკურნალობაც იცოდა;
ჯაჭვში გატარება, ნუსხა, სიყვარულის წამალი და ვინ იცის კიდევ რა!
ისეთი მჭევრმეტყველი ვინმე იყო, რომ ყველას აჯერებდა ტყუილსა და
მართალს, ყველა პატივს სცემდა მას. მოგეხსენებათ მაშინდელი ჩამორჩე-
ნილი სოფელი... როცა მე პატარა ვიყავი, აქ ჯამე ჯამობდა, ხოჯა ხოჯობდა.
მორწმუნენი გაჭირვების ჟამს ცას შეჰლაღადებდნენ ხოლმე და ალლახის
იმედი ჰქონდათ და მხოლოდ ალლახის. ისლამს ისე დაეპყრო მათი სული
და გული, რომ როგორც „ღმერთს სურდა“, ისე აბარბაცებდა კაცთა მო-
დგმას.

— მაყვალა, დედა თქვენი როგორაა? ხომ კარგად არის? — ვკითხე
მე.

მაყვალას დედას კარგა ხანია თურმე თქვენი ჭირი წაუღია. მაყვალა
ატირდა, ასლუკუნდა.

— არ გაგიგია, თორემ ვიცი მის დასაფლავებას დაესწრებოდი. რა
დედა მომიკვდა, რა დედა!.. — ცრემლები ღაბაღღაობით სცვიოდა.

მე ვიცი მაყვალას ერთი ხვაშიადი. მას უყვარდა ერთი ბიჭი — ჩემი
ნათესავი. ეს იყო დეიდა ხატიჯეს ვაჟი რაშაზი, მაღალ-მაღალი ყმაწვილი,
შავთვალეზა და შავქოჩორა, ენაწყლიანი, მაგრამ უიღბლო იყო ქალიშვი-
ლის სიყვარული, რამაზს სხვა უყვარდა — სოფლის ექიმის გოგო მურა-
ამ სიყვარულმა იმსხვერპლა კიდევ ვაჟი.

მაყვალას რაღაც უნდოდა ეთქვა, მაგრამ ამ დროს ვიღაცამ დამიძახა:

— ჯემალ, ჯემალ!

მივიხედე და დავინახე დეიდა ხატიჯეს ასული გულო. იგი გათხოვი-
ლია ზემო აჭარაში. ახლა ალბათ სტუმრად ჩამოსულა. რა კარგია, რომ
ისიც აქ არის. ამელამ ალბათ ბავშვობისა და ყმაწვილკაცობის დღეთა
მოგონებით გავძლებით, გავიხარებთ, მიცნო და მეძახის ჩემი გულო. ჩვენ-
სკენ მოდიხარ თუ არაო, მომძახის იგი, მაგრამ მდინარის ხმაურში თითქ-
მის არაფერი მესმის, გუმანით ვხვდები გულოს სიტყვებს, დამიცადე,
მოვდივარ-მეთქი მივაძახე. ისიც ჩაყუნცდა ხესთან და მიცდის, მე მაყვა-
ლას დავემშვიდობე და ფეხჩქარა გავყევი გზას.

ეზოში შევდგით ფეხი თუ არა, ძაღლმა იყეფა. გულო იცნო, მე მიყეფდა. ფანჯრიდან გამოიხედა გულოს ძმამ... და ატყდა ჩოჩქოლი, ხმაური. ფაცი-ფუცით გამორბოდნენ გარეთ — სტუმრები, სტუმრებიო. გულოც სტუმარი იყო და მეც. დეიდა ხატიჯე ბაღში ჩასულიყო. ხმაური, რომ გაიგონა, ამოიძახა — რა ამბავია, ვინ არისო, როცა უთხრეს გულო და ჯემალი გვესტუმრაო, დეიდა ხატიჯემ უმაღვე ჩვენთან ამოიბრინა. ჯერ შვილს გადაეხვია და მერე მე; თან მისაყვედურა:

— ასე უნდა, რამდენი წელია, ჩემსას არ ყოფილხარ, სადა ხარ ბიჭო, სად? აგერ არაა ბათუმი!

— მე თბილისში ვცხოვრობ დეიდა ხატიჯე — ვუბასუხე და თან მოვეხვიე, მაგრამ ჩამოცნა, თან ცრემლები სცვიოდა ღაბაღუბით, ალბათ ჩვენს დანახვაზე ბევრი რამ გულისატკენი მოაგონდა.

— თბილისში?! — გაიკვირვა მან. — რამ წაგიყვანა იმ სიშორეზე? ბათუმში არ იყო შენთვის ადგილი. თუ უფრო დიდი კაცობა გინდა? უცებ რომ მოგვკდე, რაფერ ჩამოხვალ, შენი არც მისამართი ვიცი.

— ჩემი მისამართი გულოსაც აქვს და სხვასაც. ესეც არ იყოს, ჩადი ბათუმში მწერალთა კავშირში და იქიდან ხელად დამირეკავენ. იციან ჩემი ტელეფონიც, მისამართიც. ჰოდა, ერთ წუთში მომნახვენ. მე გეტყვი და ბევრი ცდა უნდა ტაქსაფონს! ერთ წუთში მოსკოვში დარეკავ...

— რა არის ტაქსაფონი? — გაოცებით მეკითხება დეიდა ხატიჯე. მე განვუმარტე. ეს კი კარგი ყოფილაო, მაგრამ ჩემისთანა უსწავლელი ქალი რას გამოიყენებსო.

ასე ერთმანეთზე გადახვეულნი შევედით სახლში. კარებამდე კუდიის ქიცინით მოგვაცილა თეთრმა, ბამბურა ძაღლმა, რომელიც არც ისე მრისხანე გამოდგა, როგორც სტუმარს ეგონა. — აბა, ახლა დატრიალდით ყველამ, სტუმრებს პატივისცემა უნდა, — ბრძანა დეიდა ხატიჯემ და ვინდა გაბედავდა უქმად დგომას. დეიდა ხატიჯე კეთილშობილი ადამიანი იყო, მაგრამ მკაცრიც, განსაკუთრებით სტუმრიანობის დროს. ქალი თუ სტუმართან ვერ გამოჩნდება და თავს შეიერცხვენს, ის რა ქალიაო, ასეთი ქალი კაცმა არც უნდა შეინახოსო, იტყოდა დეიდა ხატიჯე. თუმცა ჩვენ რომელი უცხო სტუმრები ვიყავით, მაგრამ დეიდა ხატიჯე მაინც თავს გვევლებოდა, როგორც იშვიათ სტუმრებს, იღიმებოდა, გვეაღერებოდა და ხან თავისთავად აფორისტულ სიტყვებს გამოაფრქვევდა ხოლმე.

ერთმა ქათამი დაკლა, მეორემ წყალი ააღულა და ქათამი გაბუტა, მესამემ ჭყინტით და ხაზით სავსე კარდლები შეკიდა ცეცხლზე. ვინ ზილი დაკრიფა... კარგი მაჭარი მაქვსო, ამბობდა დეიდა ხატიჯე, მე დავწურეო. გაიკვირდა, ასე ადრე რომ დაუწურავს მაჭარი. ჰო, ეზოში აქვთ სამი ძველისძველი ქვევრი, ალბათ სამას წელს ითვლიან ეს ქვევრები, დეიდა

ხატიჯეს მეუღლემ დიდს ცოლის სახელი „ხატიჯე“ შეარქვა, შუათანას „გულო“, მათ შორის სულ პატარას კი „ზამბახი“ — ბაღის სახელი. ოდესღაც ჩვენი წინაპარი ამ ქვევრებში ინახავდა ღვინოს და მწყურვალედ სვამდა კიდეც. ისლამმა კი დაუვსო თვალები ქვევრებს, მაგრამ მთლად უქმად არ ყოფილა — ამ ქვევრებში საზამთროდ ხეჭეჭურა მსხალს ინახავდნენ. ახლა კი კვლავაც ყურძნის წვენი ავსებენ. შუშხუნებს ლალისფერი წვენი. მოდი და ნუ დაღევ. სამასი წლის უამიანობით მოწყურებულ ჩვენს სულს რა ღვინო გააძღებს!

არ გასულა დიდი ხანი და სუფრა გაშალეს, რა არ დაალაგეს სუფრაზე — მოხარშული ხაბი, ჭყინტი, ბია, ყურძენი, ლეღვი, ატამი, მსხალი, ვაშლი, ხაჭაპურები, მოხარშული ქათამი, ქათამი ნიგოზში, ბაქლავა... და რაც მთავარია — სურით საცხე მაჭარი. ო, როგორ მიყვარს დეიდა ხატიჯეს დაწურული მაჭარი!

— ეჰ, წეტავ, ასეთი ბარაქიანი რთველი იმათაც მოსწრებოდათ ომში, რომ ტყვიამ თვალები სამარადისოდ დაუბნელათ და აღარ ეღირსათ დედის ნაცრის კვერის გატეხა, — ნაღვლიანად თქვა დეიდა ხატიჯემ და თვალზე ცრემლი მოიხოცა. მას ორი ვაჟი სამამულო ომში დაედუბა. დაღუპული შვილების სურათები სულ მეკრძრე აკერია, და სულ ტირის და ტირის საბრალო მოხუცი დედა.

მინაწერი: ერთი შვილი, რამაზი საღდაც გადაიკარგა. თუ რამ მოგლიჯა მამულ-დედულს ეს ყმაწვილი კაცი, ამის შესახებ მკითხველს ქვემოთ ვუამბობ. დაკარგულ შვილსაც მეტად ჯავრობდა დეიდა ხატიჯე. კაცმა როგორ უნდა დატოვოს თავისი სამშობლო, რაც არ უნდა თავს გასაჭირი ადგესო, და ტუქსავდა შვილს დეიდა ხატიჯე, მაგრამ რამაზის შორს გადახვეწაშიც მასაც ჰქონდა ბრალი და რაღა ეთქმოდა...

თამადად მე დამასახელეს, ცოტ-ცოტა რამე ენაწყლიანად გვითხარიო. მეც ნელ-ნელა მივიყვეი და ვინ არ ვადღეგრძელებ. ნელ-ნელა გემრიელად ვწრუბავდი მაჭარს. დეიდა ხატიჯეც შეპარვით სვამდა. მახსოვს, ოდეს დეიდა ხატიჯე ქართულ წიგნს ხელში არ აიღებდა, ღვინოს თითს არ დააკარებდა, ცოდვასო, ღმერთი გამიწყრებაო, ისლამი გვიკრძალავს ასეთ რამესო.

მე მინდოდა ადრე დამემთავრებინა საღდეგრძელოები და მოკლედ ვამბობდი. სხვა საქმე მქონდა, სხვა იყო ჩემი გუმანი... ბოლოს დეიდა ხატიჯე ვადღეგრძელებ.

— დეიდა ხატიჯე, შენ ჩემი დედის მაგიერო, შენ ამ სოფლის თვალი ხარ, ხატი ხარ და ანგელოზი. იმედი ხარ ჩვენი, სიხარული და სიყვარული ხარ ჩვენი...

მისმენდა ყველა. ვინ არ იყო აქ — ახალგაზრდები, მოხუცები. სულ ჩემი ნათესავები. ერთ ჩემს ბიძაშვილს მარცხენა ფეხი დაუკარგავს ომში. ბერლინის აღების შემდეგ მოსვლია ეს უბედურება. მეორე მისი ძმა —

ოღერის გადალახვისას მძიმედ დაიჭრა და მარჯვენა ხელს ვეღარ ხმარობდა. იმ ჭაღარას, ორი ორდენი რომ ჰქონდა ბერლინი მისი აღებულება...

მე განვაგრძობ სადღეგრძელოს.

— დეიდა ხატიჯე, ჩემი დედაა, შენიც დედაა, იმისიც დედაა, თქვენი დედაა, სოფლის დედაა, ღმერთმა დიდხანს აცოცხლოს შვილებთან და შვილიშვილებთან ერთად. შენი სადღეგრძელო იყოს დეიდა ხატიჯე!

ყველამ დასცალა სასმისები.

— დეიდა ხატიჯე, ჩემო მეგობრებო, ერთი რამ მინდა გაგიმყდნოთ. მე ამ სოფელზე, ე. ი. ჩემს დედუღეთზე წიგნი დავწერე. მას ჰქვია „ჩემი დედუღეთი“. ამ წიგნში მთავარია დეიდა ხატიჯე.

— არა, აქ მთავარია ჯერ საბჭოს თავმჯდომარე, მერე კოლექტივის თავმჯდომარე. მე ვინ მკითხავს ხვალ რა დღეა, — თითქოს გაჯავრებით ამბობს დეიდა ხატიჯე.

— წიგნი გაისად დაიბეჭდება. ჰოდა, წინასწარ მინდა წაგუკითხო დეიდა ხატიჯეს, თქვენ... იქნებ ისეთი რამე გამომჩიას, მერე ვინანო. რაკი თქვენც აქა ხართ შეკრებილნი, ბარემ ეს თხოვნა აღმისრულებთ. როცა მოგწყინდებათ, კითხვას შევწყვეტ. დავიღლებით, ხვალ განვაგრძობთ. თუმცა არც ისე დიდი დრო იქნება საჭირო ამის წასაკითხად, — ვთქვი და ჩემი პორტფელი მოვიტხოვე. მომიტანეს. ამოვიღე ჩემი ხელნაწერი წიგნი, რომელიც ჯერ კიდევ რემენგტონზე არ მქონდა გადაბეჭდილი, და დავიღე წინ.

— დავიწყო თუ არა კითხვა, ძვირფასებო? მე ხომ ამიტომ ჩამოვედი თქვენთან.

— ჰო, აბა, ჩვენს სანახავად კი არ ჩამოხვიდოდი, — ვილაცამ ნისკარტი ჩამკრა.

— როგორ არ ჩამოვიდოდი ჩემო ნიკო... მე თქვენთვის ამერიკაში წავალ, კი არა აქ, სადაც ვშობილვარ, გავზრდილვარ და მისროლია ისარი.

— აბა, დავიწყოთ, — ბრძანების კილოთი თქვა მოხუცმა აღიმ.

..მე წიგნი გადავშალე და კითხვას შევუდექი.

„მე შენმა თაფლისფერმა თვალებმა აა მომიყვანა“...

ვის ეკუთვნის ეს სიტყვები, რომლებმაც ჩემი გული შესძრა და ამ ამბავში პატარა სარკმელი დამოჰკვეთა? ჯერ მეც არ ვიცი. მოდი, ჯერ გიამბობთ ერთი ქალ-ვაჟის სიყვარულის ამბავს... და მერე იქნებ თვითონვე ამოიცნოთ...

ვთქვათ, ამ სოფლის — „ნამარნევის“ თავში ცხოვრობდა შავჭოჩორა ვაჟი, ვთქვათ იმ სოფლის — „მარანის“ შუაგულში ცხოვრობდა თაფლისფერთვალეა გოგონა.

ნამარნევის და მარანის გასაყარს ქმნიდა საკმაოდ მოზრდილ ეძინა-
რე. აქვე იყო საცურავი მორევი, რომელსაც „საცურავოს“ ეძახდნენ.
ზაფხულში სიცხე-პაპანაქებაში ორივე სოფლის გოგო-ბიჭები თავს იყრი-
დნენ ამ მორევთან. ცალ-ცალკე იყო გოგონების და ვაჟების „საცურაო“.

...და ყოველდღე ჭყუმპალაობდნენ გოგო-ბიჭები.

აქ ზედებოდნენ ერთმანეთს შავქოჩორა და თაფლისფერთვალემა.

ერთმანეთის თვალდათვალ იზრდებოდნენ, ბოლოს ისეთ ეშხში შე-
ვიდნენ, გამვლელ-გამომვლელნი თვალს ატანდნენ, „რა ნაზი და ეშხიანი
გოგოა!“ „რა შავქოჩორა და შავთვალემა ბიჭია!“ ამბობდნენ ისინი და
ზოგი ვაჟის სიძობას ნატრობდა, ზოგი კი გოგოს პატარძლობას... მათ რა
იცოდნენ, რომ ამ ყმაწვილთა გულში ნაპერწკალი ენთო, ნაპერწკალი სიყ-
ვარულისა, ფარული და მარადიული. უნებურად სიყვარული დაპატრონე-
ბოდა ნორჩთა სულს და უხმობდა ქორწინების ანგელოზს, თუმცა ჯერ
ადრე იყო.

გული გოგოს ვაჟისკენ მიელტვოდა ისე ძალუმად, რომ თავშეკავება
უჭირდა. ვაჟის გულიც სულ სატრფოს დაეძებდა, ნახულობდა და შორ-
დებოდა, კიდევ დაეძებდა თვალებით, გულით... კიდევ ნახულობდა.

გოგოს უნდოდა რაიმე ეთქვა ვაჟს.

ვაჟს უნდოდა რაიმე ეთქვა გოგონას.

— მომწონს შენი თვალები თაფლისფერი. — უთხრა ერთ ღღეს
ვაჟმა.

— მართალს ამბობ? არ ცრუობ? — დაიმორცხვა გოგონამ.

— ჰო, მართლა, გაგიყვებით მიყვარს შენი თვალები, — უთხრა ბიჭმა
ღს უცებ თვალები დაუკოცნა.

— მომშორდი, დავგინახავენ, გავილანძღები, — აყვირდა გოგონა.

ვაჟმა პირველად იგემა გოგონას ლოყების სიტკბოება და იმ დღიდან
უფრო შეუყვარდა იგი.

მერე მთვარიან ღამითაც ზედებოდნენ ერთმანეთს. გოგონას სახლთან
ახლოს დიდი მუხა იდგა. იმ მუხის ტანს ამოეფარებოდნენ და ჩურჩულებ-
დნენ.

— ნუ მკოცნი. — ჩურჩულებდა გოგო.

— ტკბილია ეს ოხერი და რა ვქნა! — ამბობდა ვაჟი.

— მაშინ ერთხელ კიდევ მაკოცე და გავიქცევი, დედა მეძახის.

— მოიწიე ახლოს, ისე მაგრად მინდა გაკოცო, ორ ღღეს შაქარი
მადნებოდეს ტუჩებზე, — ეხვეწება ვაჟი.

...და ჰკოცნის... ჰკოცნის... დედა ეძახის გოგოს... ის გარბის, გარბის...
და ხვალ საღამოს კიდევ შეხვდებიან აქ ან ჩინართან, წყაროსთვალთან
რომ ღვას და ნარნარად ირწევა. და მეორე საღამოს ისინი ჩინართან შე-

ხვდნენ ერთმანეთს, გვერდიგვერდ დადგნენ. ერთმანეთის სუნთქვა ესმოდა და, ერთმანეთის სითბოს გრძნობდნენ. ბოლოს ვაჟმა თმებზე დაუკოცა და უთხრა:

— რა სურნელოვანი თმები გაქვს! რატომ მე არ მდის ასეთი სურნელი?!

— ღმერთმა გოგო და ბიჭი ამითაც გააჩნია, აბა ჩემი ბრალი ხომ არაა, — უთხრა გოგონამ. ვაჟმა თითები თმებში შეუყუო და თმები პირსახეზე გადაიფანტა. სუნთქავდა ღრმად, რომ თმის სურნელებით გამძლარიყო.

— სულო! — ნელად თქვა ვაჟის სახელი გოგომ.

— რა იყო ხატიჩე! — უპასუხა ვაჟმა.

— მომეხვდით.

— გეხვევი... გკოცნი, შენც მომეხვდით; მაკოცე... ო, ჩვენი ეს ცა და ქვეყანა, ჩვენი!

* * *

— ეს რა ამბავია, რა დაგიწერია ჩემი სახელი მოშალე, მოშალე ჩქარა! — აყვირდა დეიდა ხატიჩე.

— მაცალე დეიდა, მაცალე. მერე, მერე ამოვშლი შენს სახელს. სულიკოსაც მოვშლი. მაგრამ თქვენს ყმაწვილკაცობის სიყვარულს, რომელიც, ვიცი, ახლა შენს გულში კოცონად ანთია, პატივი არ დავდო, არ მოვიგონო, თქვენი გულის ამბები სხვას მივაწერო? ეს არ შეიძლება, არა. მომისმინე დეიდა ხატიჩე, მომისმინე. — ვაწყნარებ მე დეიდა ხატიჩეს. თუმცა მაინც და მაინც გულით, მრისხანედ კი არ მიწყნარებ, მაგრამ ქალს ხვამიადლა გამხელა არ უყვარს, თითქოს ერცხვინება.

მე განვაგრძობ თხრობას.

ასე იზრდებოდნენ ისინი ერთმანეთის გვერდით და ვერ მიხვდნენ, რომ მათ გულს რაღაც უცნაური რამ შეეპარა და მოსვენებას არ აძლევდა.

ერთმანეთის ნახვა უხაროდათ. ერთმანეთს ეალერსებოდნენ თვალებით, ტუჩებით, ხელებით. ერთმანეთთან ხშირ-ხშირად სტუმრობა უნდოდათ, მაგრამ მათი შეხვედრის ადგილი მხოლოდ სამი იყო: მუხა, ჩინარი და „საცურაო“ და ხვდებოდნენ კიდეც აქ... იზრდებოდნენ... და იზრდებოდა სიყვარულიც. მწიფდებოდნენ და მწიფდებოდა სიყვარულიც.

საცაა მამალი შემოაყივლებდათ — დროა, იქორწინეთო. უკვე მითქმამოთქმაც იყო. ჯერ გოგოს დედამ გაიგო, მერე მამამ, ვაჟის მშობლებმაც შეიტყვეს. ვინ იცის როგორ დატრიალდებოდა მათი ბედი, გული უფანტალებდათ... მაგრამ უცებ სოფელს წყალი შეუდგა. სოფელმა დენა იწყო... ხალხი მიდიოდა მუჰაჯირად... რატომ? რისთვის? ადამიანის სული რაღაც შიშმა შეიპყრო. ყველა რაღაცას ფაცი-ფუცობდა. შიში, ჭოჩები, შიმშილი მჭრელი ცელივით ტრიალებდა ქალაქსა და სოფლად, კარდაკარ.

— დედა მშია. — ტიროდნენ ბავშვები.

— ვაიმე შვილებო, ვაიმე შვილებო, როგორ შიმშილით მკვდებიან...

— გოდებდა დედა.

ჰგოდებდა მამა.

ჰგოდებდა სოფელი.

ზოგმა რა თქვა და ზოგმა რა. ისიც თქვეს, აქაურობა დავტოვოთ თუ არა, სახრჩობელები არ ავცდებო. დატრიალდნენ ფაშების აგენტები, მოწამლეს ხალხის სული — რუსები არაქრისტიანებს ყველას გაანადგურებენო, ჩამოახრჩობენ, დააპატიმრებენ, ციმბირში გადასახლებენო. ხო-ჯები გაიძახიან — ჩვენ გვიშველის მხოლოდ სულთანი. თუ გინდა სიცოცხლე, აიკარი გულა-ნაბადი და გასწიე ტრაპიზონისკენ, სამსონისკენ, სტამბოლისკენ. მიაშურე სულთანს, ემთხვე მის კვერთხს, რადგან ის არის შენი მშველელი.

ჭორები... ჭორები... ჭორები წამლავენ ჰაერს, წყალს, ადამიანის სულს.

და მოსკდა მუჰაჯირთა ნაკადი.

მიდიან... მიდიან... მიდიან...

ვახ, ბედო ჩემი თანამემამულისა! დიდი ილიას გულის შემძვრელი სიტყვები ახლაც ისმოდა ძალუმად და უკან დაბრუნდითო შთააგონებდა მამულიშვილთ. მაგრამ ვინც გზად ჩადგა, მას აღარაფერი ეამოდა, მდინა-რესავით უგონოდ მიედინებოდა.

ვინ სამსონში დაიდო ბინა.

ვინ ტრაპიზონში.

ვინ ბორჩხაში.

ვინ შავშეთში.

ვინ ტაო-კლარჯეთში.

ვინ იზმითში.

ვინ ბურსაში.

ვინ სტამბოლში.

ვინ კიდევ სად ვინ იცის.

მიდიოდნენ ზემო აჭარიდან.

მიდიოდნენ ქვემო აჭარიდან.

მიდიოდნენ ქობულეთიდან.

და წავიდა სულოს მამაც.

იმ დღეს თაფლისფერთვალება ხატიჯემ ბევრი იტირა, რადგან მას შორდებოდა საყვარელი ვაჟი სულო.

— არა, არ მიტირია სულო, მე ვტიროდი, რადგან მეზობლები სამუდამოდ მშორდებოდნენ. ვტიროდი, რადგან ჩვენი სოფელი კინადამ დაცარიელდა, — გულდათუთქულად თქვა დეიდა ხატიჯემ.

— მაცალე, დეიდა ხატიჯე, მაცალე. ეს შენ კი არა ხარ და ის — სუ-

ლო, შენი ქმარი. სულ სხვა გოგო და ბიჭია. თქვენი სახელები შევარქვი, თორემ სხვა გოგო და ბიჭია, — ვარწმუნებდი დეიდა ხატიჯეს, მაგრამ არა სჯეროდა მას. რატომღაც ერიდებოდა წარსულის გახსენება, თუმცა ეტყობოდა, თანაც სიამოვნებდა.

მე განვაგრძობ ამბავს.

ბევრი წავიდა ყურბეთს მუჰაჯირად. აქ დარჩნენ ხატიჯეს მშობლები, მამასადამე აქ დარჩა თაფლისფერთვალეზა გოგონა.

წავიდა სულო და თან წაიღო დარდები. ეტირებოდა ყმაწვილს. ბოლმა ახრჩობდა. რა ადარდებდა? ის, რომ დაშორდა გულის ტოლს, დაშორდა საყვარელ თაფლისფერთვალეზა გოგონას. უმისოდ არ შემოიძლია სიცოცხლეო, ამბობდა გულში. ხატიჯეს გულიც ამასვე იმეორებდა.

სულომ წასვლის დღეს იტირა კიდევ, გუმანს მიუხვდა დედა, მაგრამ რას უშველიდა, მამამ გადაწყვიტა მუჰაჯირად წასვლა და ვეღარავინ შთააგონებდა მამულში დარჩენას.

ასე დაშორდნენ ერთმანეთს მიჯნურნი...

— მიჯნური რას ჰქვია? — შემეკითხა ერთი.

— გაგიჟებულს, შეყვარებულს ჰქვია.

— ან გაგიჟებული დავარქვათ ან შეყვარებულს.

— მიჯნური ჰქვია სულით და გულით შეყვარებულს, — ვეუბნები მე მას... და მერე განვაგრძობ...

რა მოუვიდა თაფლისფერთვალეზა გოგონას ან შევქოჩორა ბიჭს? — მკითხავთ მე ჩემო ძვირფასებო. მომისმინეთ და ყველაფერს გაიგებთ...

მახსოვს ერთ დღეს აი, წაბლნარაში. რომ წიფელაა, იქ ისვენებდნენ გლეხები.

სულო ბიძია სიცილ-სიცილით ჰყვებოდა ამბავს. აი. რა მოვისწინე სულოსაგან...

„— ეჰ, ძნელია ძიავ მუჰაჯირობა. მამაჩემს დიდი გაჭირვება ეცა ყელში. დედა კვნესოდა. შიმშილი გვახრჩობდა. ჩემი დაიკონა ლოგინად ჩავარდა და ერთ დღეს უბედურება დაგვატყდა თავს—ჩემი დაიკო მიიცვალა“.

სულო ბიძიამ ორთავე თვალზე ცრემლი მოიწმინდა და მერე განაგრძო:

„— ღმერთმა აღარც დედა შემარჩინა და აღარც მამა. ბოლოს მეზობლების ამარა დავრჩი. მათაც გაჭირვებაში სული ხდებოდათ, ერთმა აღამ ამიყვანა მოჯამავირედ. ამ აღას ქერიმ აღას ეძახდნენ და დიდი სახელი ჰქონდა გავარდნილი, კეთილი კაცი იყო. მას სამსონში მალაზიები ჰქონდა და ქირას ბლომდაც ღებულობდა. ჰყავდა მხოლოდ ერთი გოგონა. დედა-მისმა ჩემზე დაიჭირა თვალი. გუმანი ქმარსაც გაუშვილა. ეს ცოლ-ქმარი კარგი თვალით მიყურებდა, შევუყვარდი, მეფერებოდნენ, მშობლებს ნუ იღარდებ, ჩვენ გაგიწევთ მაგიერობასო. უკვე მოწიფული ბიჭი ვიყავი და გული გოგოებისკენ მიწევდა, ერთ დღეს გოგოს დედა გამომიტყდა:

— შეილო, მე და ჩემს ქმარს ძალიან გვიყვარხარ. ხომ ხედავ, რა ქაღალდის პატრონი ვართ და მხოლოდ ერთი შეილი გყავს. ისიც გოგონაა. კარგი იქნება თქვენ რომ ერთმანეთი შეიყვართ, დარჩები ჩვენთან და იცხოვრებ ისე, შენს შავბედსა და სევდას დაივიწყებ. ან და რა გინდა ბათუმში. შენს ვათანში ვინლა იქნება, ყველა აქეთ წამოსულა მუჰაჯირად. შენთანებს აქ უფრო ბლომად ნახავ, ვიდრე შენს ვათანში, რომელიც შეიძლება ისე გავერანდა, კატაბალახმა დაფარა მისი მინდორ-ველი, ხოლო გორები — გაუვალმა ეკალ-ბარდებმა. ჰოდა, ახლა შენი ვათანი ესაა. მოდი, შეგერთავთ ჩემს გოგონას, ვერ ხედავ, რა ლამაზი გოგონა მყავს! თქვენ შეილები და ჩვენ მშობლები რას იტყვი?

— ნერიმე ხანუმ, თქვენ ჰკუიანი და კეთილი ადამიანი ბრძანდებით. თქვენი რჩევა ფადიშასაც მოეწონება, მაგრამ ჩემი ვათანი, ჩემი მამულ-დედული ისე მაქვს გულში ჯავრად მოდებული და ისე მკორტნის გულს ეს ჯავრი, თუ ვერ ვნახე ჩემი ქვეყანა, მე ნამდვილად მოგვკვდები. ამიტომ, არ შემიძლია არ წავიდე. ჩვენებურები უკვე ბრუნდებიან სამშობლოში, და მე მინდა მათ გავყვე, წავალ, ვინახულებ ჩემს ქვეყანას, ნატვრას ავისრულებ და ისევ დავბრუნდები კეთილ ადამიანო. — ეს ვუთხარი და თვალზე ცრემლი მომერია — ეს, რომ შემნიშნა, ატირდა ნერიმე ხანუმი და გულში ჩამიკრა:

— ნუ სტირი შეილო, ნუ სტირი. განა შენი დაძაბუნება და სიკვდილი გვინდა. ამდენი ჯავრი ხომ მოკლავს ადამიანს. როგორც გენებოს შეილო. წადი, ინახულე შენი ქვეყანა, და თუ გულმა აქეთ გამოგწიოს, წამოდი ჩვენთან. ჩვენ სამ წელიწადს მოგიციდით და ჩვენს ქალიშვილს არავის მივათხოვებთ.

მეხვეოდა და მეალერსებოდა ნერიმე ხანუმი. ჩემს თვალზე ცრემლს რომ ხედავდა ისიც სლუტუნებდა...

ჩემი წიფლები მენატრებოდა.

ჩემი ცივი წყაროები მენატრებოდა.

ჩემი მეზობლები მენატრებოდა.

ჩემი მდინარე მენატრებოდა.

ჩემი ხატიჯეს თაფლისფერი თვალები მენატრებოდა.. და იქ რაღა გამაჩერებდა.

ერთ დღეს მე ჩემს იმ მეზობლებს გამოგყევი, რომლებმაც გზა სამშობლოსაკენ დაიდეს. რა ვიცოდით, რომ მალე ომი დაიწყებოდა. ბევრი ისევ მუჰაჯირად ატყდებოდა და სამუდამოდ დატოვებდა თავის მამულ-დედულს, თავის ქვეყანას...

ჩამოვედი აქ და რას ნახავ.. თურმე ხატიჯეს ათხოვებენ. შუაში ჩავიყენე ერთი კაი ქალი და ჩუმად შევხვდი ხატიჯეს.

— ეიდა, მალაატობ გოგოვ? — გაბრაზებული ხმით ვკითხე.

— მე არ გლალატობ მარა... შენ კი მიღალატე და წადი.

— ვინ თქვა გიღალატეო, მე შენმა თაფლისფერმა თვალებმა შენში
ყვანა და ან წაგიყვან, ან შენს თვალებში დავიმარხები. შენს იქით გზა არა
მაქვს. ან სიკვდილი ან სიცოცხლე. უარს იტყვი, თოფი გაგარდება.

— მერე იმ კაცის თოფი არ ვარდება თუ რა!

— ჩემი თოფი სხვაა, მას ბაბუაჩემის მაჭახელა ჰქვია და უზარმაზარ
წიფელას შუაზე ზერეტავს.

— მე რა ვქნა, ქალი ვარ და ძალა არ შემწევს.

— ის ზომ მაინც შეგიძლია, ღამით გამოებარო მშობლებს და ერთმა-
ნეთს შეეხვდეთ „ჯამბაზის ხესთან“. მე იქ ჩემი ამხანაგებით დავხვდები და
მოგიტაცებ.

კარგო, მითხრა. თავის დროზეც მოვიდა. ჩვენ სამნი დავხვდით. მერე
ტყეს შევაფარეთ თავი. სამ წელიწადს ბიძასთან ვიმალებოდით ცხმორის-
ში, მერე შუაქაცები ჩავაყენეთ და შემირიგდა სიმამრი. აბა, რა უნდა
ვქნა, უკვე ბალანაც გვყავდა და ხატივე აკვანს უჯდა“.

ეს უამბო მეზობლებს სულ ბიძიამ და მე თითო-თითოდ ავკრიფე.
ავკრიფე და ახლა ეს მარგალიტები ძაფზე ავასხი.

ჰა, ეს მარგალიტები შენთვის მომირთმევია ძვირფასო დეიდა ხატივე,
ეს შენი ამბავია!

„სიყვარულო ძალსა შენსა...“

ეს პატარ-პატარა ამბები რომ ხდებოდა, მაშინ დეიდა ხატივე ახალ-
გაზრდა დედა იყო. სოფელში ახლად დაბიჯებდა ის, რასაც „სიახლებს“
ეძახიან, და რომ აღამიანებს ახალი ქრუანტელი უვლიდა. ბევრი ვერ
ხვდებოდა რა იყო ეს, ხვალ რას მოუტანდა სოფელს, რა ბედი ელოდა
კაცს. მაგრამ საბედნიეროდ დეიდა ხატივე გონებანათელი ქალი იყო და
ყველაფერს ფხიზლად და ფრთხილად ეკიდებოდა. თავი ისე მოქონდა,
თითქოს და არაფერია, ასე უნდა იყოს, ასეა საჭირო, სოფელს ასე სჭირ-
დებაო.

დეიდა ხატივე ნელა, აუჩქარებლად, დინჯად კვალდაკვალ მიჰყვებოდა
ახალი ცხოვრების ანგელოზს.

ჩვენც მას მივყვეთ კვალდაკვალ.

* * *

დეიდა ხატივე მედრესეს რომ მიუახლოვდა, ერთი აურზაური მოესმა,
„რა ამბავია, ვინ ბლავის?! ნუთუ კუზიანი ზოჯა გაგიყდა და ბავშვებს ჯო-
ხით დაერია?!“ ჯერ კიდევ ასწავლიდნენ ისლამურ მოძღვრებებს, ლოც-
ვებს... და ამის მესვეური ზოჯა გახლდათ. მერე აქ ოთხკლასიანი სკოლა

გახსნეს.. ეს მერე.. ამჟამად ეს ამბავი რომ ხდებოდა, ხოჯა მეუღლესთან და მას უბატონოდ ხმას ვერავინ გასცემდა.

დღედა ხატიჯემ ფეხს აუჩქარა, იმ ბილიკს დაადგა ზედ მედრესესთან რომ მიიყვანდა. ამ დროს კივილით უცებ გამოვარდა მაყვალა, მას გამოჰყვა ხოჯა ჯოხით ხელში... ეს იყო ნორჩი თხილის წნელი, გრძელი, რომ თავისი საჯდომიდან ყველას მისწვდებოდა ხოჯა.

კუზიანი ხოჯა სცემს და სცემს მაყვალას, გოგონა კი კივის და კივის, დღედა ხატიჯემ შეუტია, რას შვრები, ბავშვი არ მოჰკლა, მერე მის პატრონს რას ეტყვიო, მაგრამ ხოჯას არაფერი ესმოდა, სცემდა და სცემდა მაყვალას, გოგონა კი ჰკიოდა და ჰკიოდა. ის იყო გოგონა სიმწრისაგან ჩაიკეცა, რომ დღედა ხატიჯეს სარი ზურგში მოხვდა ხოჯას. ხოჯა დაბარბაცდა და მოულოდნელად დღედა ხატიჯეს მოუქნია ჯოხი და სახეში სთხლიშა. ქალს ცხვირიდან სისხლი წასკდა.. და მაშინ საბრალო ქალმა, რომელსაც სიმწრისაგან თვალთაგან ნაპერწკლები დასცვივდა და კინაღამ თვალთ დაუბნელდა, უკანასკნელად მოიკრიბა ღონე და ერთი მაგრად სთხლიშა სახეში სარი.. და ხოჯა იქვე განერთხო. რამდენიმე წუთს არ გაანძრეულა, გონს ვერ მოეგო.. და ამ დროს საიდანაც სულდალოცვილი სულო ბიძიაც გამოჩნდა. მივარდა მათთან, მეუღლეს ხელი სტაცა, გაფითრებული რომ ნახა შეშინდა და ხოჯას შეუყვარა: — ქალის გალახვისათვის სამართალში მიგცემ, ახლა კი მიილე ჩემგანაცო — და ერთი ისეთი სილა გააწნა, რომ ხოჯას რა მოხდა მეტი აღარ ახსოვს. როცა მოსულიერდა, იქ არავინ იყო, არც დღედა ხატიჯე, არც სულო ბიძია, არც მაყვალა და არც ბავშვები — სისხლში მოთხერილი ხოჯა ალასლასდა და ცხვირსახოცით სისხლი მოიხოცა. მაგრად სტკიოდა ცხვირი. ოჯახაშენებულ დღედა ხატიჯეს სარის „ნაკვალევი“ იყო თუ სულო ბიძიას ხელის მტევნისა? ვერაფერს მიხვდა. ძლივს ალასლასდა ჯამეში, სარკე მონახა და შეამოწმა თავისი თავი. მეტისმეტად შეურაცხყოფილად იგრძნო თავი. ხოჯა რომ გალახეს, ასეთი რამ მას არასოდეს გაუგონია. „ღღესვე გავასაჩივრებ, ღღესვე და მაგ მუღრეგ ქალს ციხეში ჩავსვამ“, ამბობდა გაბრაზებით და გულზე ხელს იბაგუნებდა. სულო ბიძია მას თურმე სრულებით არ შეუმჩნევია, თვლებზე ნისლი ჰქონია გადაფარებული.

იმუქრებოდა კუზიანი. აბა, ერთი მოგსმინა მაყვალას პატრონისათვის რას ამბობდა: მოვკლავ, ცოცხალს არ გავუშვებ მაგ კუზიან ხოჯას. კუზს გავუშვორებო. გიდაცამ კი შენიშნა — კუზს თუ გაუშვორებ, ოქროს მოგცემსო და თვითონვე იცინოდა. მაგრამ მაყვალას მამას გულს არ ეკარებოდა ეს ხუმრობა. თოფს დაავლო ხელი და ხოჯას მოსაკლავად მიდიოდა. მეტისმეტად გული გახურებოდა და გონებაც აღარ ემორჩილებოდა. აკი დიდი შოთა ამბობს: გული და გონება ერთმანეთზე ჰკიდიაო. ცოლი აკავებდა, შვილიც აკავებდა, მართლაც არ მოჰკლასო. გაგიჟდა კაცი და ის არის. მაცნე ჩუმიად ხოჯასთან აფრინეს, უთხარი საქმე ასეა,

მაყვალას მამა თოფით მოდის, უცილოდ მოგკლავს და ახლავე მაქედან
აიბარგეო. როცა მაცნემ ეს შეატყობინა ხოჯას, უმაღლესე მოცოცხა და
სადღაც მიიმაღა.

რა მოხდა, რატომ სცემდაო მაყვალას ხოჯა-ეფენდი, კითხულობდნენ
ცნობისმოყვარენი, მაყვალას თურმე გაკვეთილი არ სცოდნოდა.

— რატომ არ ისწავლე, — უჩხავლა ხოჯამ.

— თავი მტკიოდა, — უპასუხა მაყვალამ.

— რა ადგილას გტკიოდა? — ეკითხება ხოჯა.

— ამ ადგილას, — უჩვენა თითით მაყვალამ.

...და ხოჯამ ჯოხი იმ ადგილას ზედიზედ სამჯერ უთაქა. შეშინებული
და ტკივილისაგან გამწარებული მაყვალა შეეცადა გაქცეულიყო, მაგრამ
ხოჯამ იგი დააკავა და ახლა წიხლებით დაუწყო ცემა. შენ პატივს არ სცემ
აღაშს და მიტომ არ სწავლობ. ალბათ. ქრისტიანული სწავლა გირჩევნიაო.

შეშინდნენ ბავშვები და აზუზუნდნენ... წამოცვიდნენ, ავუგუნდნენ..
ერთი ხოჯასთან მივარდა და შეევედრა, ნუ სცემო. ახლა მას მიუბრუნდა
ნერვებაშლილი ხოჯა... და მაყვალამ მაშინ იხელთა დრო და გარეთ გამო-
ვარდა. მაგრამ ხოჯა წამოეწია... და ის მოხდა, რისი მოწამეც სულო ბიძია
გახდა. „ღმერთმა შენი ზელები დაგილოცოს სულო ბიძია!“ ამბობდა ქაზიმ
მეჩონგურე და თან იცინოდა. რა კარგად მოქცეულა ხატიჯე ხანუმი! მე მას
ლექსი გამოვუთქვით და მღეროდა მეჩონგურე:

საყვარელი ქალია ხატიჯე-ხანუმი,

კუზიან ხოჯას კუზი გაუსწორა. ,

საყვარელი ქალია ხატიჯე-ხანუმი,

ხოჯას — ცოდვა და მადლი აუწონა.

ღმერთმანი, საყვარელი ქალია ხატიჯე-ხანუმი.

მღეროდა მეჩონგურე ქაზიმი და თან მაგრად ჩამოჰკრავდა სიმებს:
თრინგ, თრანგ, თრინგ, თრინგ!

მის შემდეგ კუზიანი ხოჯა სოფელში აღარ უნახავთ, სადღაც გადაი-
კარგა...

* * *

ამ ამბავმა უფრო დააახლოვა სულო ბიძიას და მაყვალას ოჯახი. მაყ-
ვალას მშობლებს ძალიან მოსწონდათ დეიდა ხატიჯეს რამაზი — შავ-
თვალწარბა, ტანწერწეტა ყმაწვილი და გულში ჩაუვარდათ დამოყვრების
ფიქრი. ჯერ ერთმანეთს შორის სახლში ითქვა: „რა კარგი იქნებაო, რომ
მაყვალას შევერთავდეთ რამაზსო“. მერე ხმამაღლაც ითქვა. მე გეტყვი და
მაყვალა ცუდი გოგო იყო თუ. ესეც ტანწერწეტა, როგორც იტყვიან, ლე-
წწამივით აშოლტილი გოგო იყო და როცა მიდიოდა, ისე ზეტკატუნებოდა,
როგორც ნელ ქარში ლერწამი ან ჩინარი. ასეთ გოგოზე ხელმწიფის შეი-

ლიც არ იტყვის უარსო, ამბობდნენ... და რატომ იტყოდნენ უარსო მშობლები. სოფელში იციან ასეთი ამბავი როგორ გაავრცელონ. ვინდ როგორ მიიტანონ ვაჟის მშობლების ყურამდე... და ერთი ქალის მეშვეობით ამ ამბავმა გაანათა დეიდა ხატიჯეს გულშიც, სულო ბიძიამ თქვა, ავი არ გვეტყმის, მაგრამ ჯერ ბავშვებია და ნუ ვიჩქარებთო. წინასწარ დანიშვნამდეც მივიდა საქმე, მაგრამ სულო ბიძიამ ძალიან წინდახედულობა გამოიჩინა — ჩემი ვაჟი ქალაქში მიდის სასწავლებელში, და ხომ შეიძლება იქ ვინმე შეუყვარდეს? მერე მე რა ვქნა, როგორ მოვუშალო თვითონ რომ არ მოიშალოს? ამიტომ, ცოტა ვაცალოთ ყმაწვილებს, თვითონ შეიყვარონ ერთმანეთიო.

სულო ბიძიას ეს ნათქვამი გონიერ სიტყვად ჩათვალეს მაყვალას მშობლებმა. იმ დღიდან კი ცდილობდნენ როგორმე შეხვედროდა გოგო და ბიჭი ერთმანეთს. მერე და ისეთი კაბები შეუკერეს (თუმცა ყველა ჩითისა, რადგან „ხელის ჭუჭყის“ შოვნა უჭირდათ), რომ ზოგიერთი მისი ტოლი გოგონა ამბობდა: — რა არის ეს, ვის ებრანჭება! გაგიგონია, გოგო ასე იქცეოდეს!

დიახაც, რომ მაყვალა ებრანჭებოდა ერთ ვინმეს. ეს იყო რამაზი. არც ბიჭი იყო უგულო. მასაც მოსწონდა გოგონა. რამაზიც „ებრანჭებოდა“. ერთმანეთისაკენ თვალი მიუდიოდათ. ამას ამჩნევდნენ მშობლები — ერთნიც და მეორენიც, და უხაროდათ. ნეტავ, ეს გატაცება იყო თუ სიყვარული? ამას გვეტყვის გული გოგონასი, ამას გვეტყვის გული ვაჟისა. მათი გულები კი ერთს გვეუბნებიან: ჩვენ ერთმანეთთან ახლო გვინდა, ჩვენ ერთმანეთის სიბოზო გვინდა... ვინ იცის რა ძალისაა ეს ლტოლვა! ვინ იცის გულს რა ძალა შეცვლის, გულს ყმაწვილთა!

...და იმ დღეებში სოფლად მოვიდა ექიმი. ეს იყო პირველი ექიმი. მას ბინა მიუჩინეს სასოფლო საბჭოსთან, მობინადრის ოჯახში, ამ ადგილს „დუქნებს“ ეძახოდნენ. აქ იყო კერძო დუქნები, მერე გაბატონდა კი კოოპერატივი და მან ფართოდ გაშალა მხრები და „დუქნები“ თანდათან გადნენ; იმ ადგილს კი სახელი იგივე შერჩა — „დუქნები“, ამიტომ ამ ადგილს ჩვენ მოვიხსენებთ ძველი სახელწოდებით — „დუქნები“.

ექიმს კატია ერქვა. საკმაოდ ახალგაზრდა ქალი უქმარო იყო, სულ მცინარ-მცინარა. თითქოს ყველაფერს გებულობდა ქართულად. მიგიხვდებოდა კი... მას მოჰყვა ასული — მურა. ეს ზღვისფერთვალეა გოგონა, მაღალი, თეთრ სახოვანი, ხმელ-ხმელი. ისიც მცინარ-მცინარა. ქართული ენის შესწავლა უნდოდა. ცდილობდა ელაპარაკა ადგილობრივ მკვიდრებთან და ენა გაემართა. გოგონა ნიჭიერი ჩანდა, ბლოკნოტში იწერდა სიტყვებს ქართულად და რუსულად. „დუქნების“ ბინადარი ყარამანი რუსეთში ნავალი კაცი იყო და რუსულად არა უჭირს ლაპარაკობდა. რუსეთში რუსი ქალი ითხოვა და ჩამოიყვანა, ახლა ცოლი — ტონია არა უჭირს ლაპარაკობდა.

კობს ქართულად, ჰოდა, ყარამანის დახმარებით იწერდა მურასი ტყეებს რუსული თარგმანებით.

ერთ დღეს დეიდა ხატიჯე უცებ ავად გახდა. რაღაც მუცელს გვრემა დამართა. ლოგინად ჩავარდა. ეს უხმო ქალი სტიროდა და კვნესოდა. საჩქაროდ ამოიყვანეს ექიმი კატია, რომელსაც თან მოჰყვა მურა. მურა პირველად ნახა რამაზმა და ისე მოხვდა გულში მისი თვალთა ისარი, რომ ჭრილობად ექცა. მერე ეს ჭრილობა არ განკურნებია, უფრო და უფრო გაღრმავდა. ეს არ გამობარვია მაყვალას თვალს. როცა მართოდ რჩებოდა შინ ჩაიკეტავდა ოთახის კარებს და სტიროდა მაყვალა, სლუკუნებდა.

რა ექნა ვაჟს — გული რუსი გოგონასავე ელტვოდა და ისე ძალუ-მად, რომ ბარბაცებდა, თავის შეკავება აღარ შეეძლო. რა ქნას ბიჭმა? გული მას ხომ არ ემორჩილება! მას ძალა არ შესწევს შეაჩეროს გული. თითქოს ებრალებოდა კიდევ მაყვალა. მაგრამ რა ქნას რამაზმა, მას ხომ ერთხელაც არ უთქვამს — მიყვარხარ, ცოლად უნდა შეგიერთო, ყველაფერი მშობლების ბრალია. მათ წამოტეხეს ეს ამბავი... და რამაზიც თითქოს მშობელთა ნებას დაჰყვა, მაგრამ მამამ ხომ თქვა — ჯერ ყმაწვილებია, რა დროს ეს არისო. რამაზი ქალაქში მიდის სასწავლებელში და იქნებ იქ ვინმე შეუყვარდეს, მაშინ რა ვქნათო, ჩვენ ხომ ვერ ვუბრძანებთ მის გულს — არ შეიყვარო სხვაო. ასე ფიქრობდა რამაზი... და მურას ხატებას რომ გაიხსენებდა, გააჟრჟოლებდა, მისი ნახვა უნდოდა, გულთან გულის, ტუჩთან ტუჩის მიტანა უნდოდა...

რამაზს მიუხვდნენ მშობლები... და რომ რუსი გოგონა გადაევიწყებინათ, სასწრაფოდ ქალაქში პანსიონატში მოაწყვეს... სახლში ყოველ კვირას ამოდიოდა. ყოველდღე იზრდებოდა და ვაჟაცდებოდა რამაზი... ყოველდღიურად მისი გულიც რეკავდა ზარივით. ეს მურას სახელი რეკავდა გულში და ეძახდა მას — ამოდი, ამოდი ჩემთანო. აბა, ქალაქში რაღა გააჩერებდა ბიჭს. ისიც ყოველ დასვენების დღეს ამოდიოდა სახლში. პირველად ხომ „დუქნებთან“ უნდა გამოევიწყო. იქვე ცხოვრობდა ექიმი. მურა მუდამ აივანზე იჯდა. რატომღაც გოგო ამ ყმაწვილს ღიმილით, თბილად ხვდებოდა. იქნებ მასაც მოსწონდა ვაჟი. მაგრამ გოგო არ იმჩნევდა არაფერს. რამაზი კი თავს ვერ იკავებდა. „ამ ბიჭს ჩემი გოგო მოსწონს, იქნებ უყვარს კიდევ“ გაივლო ერთხელ გულში კატია, ექიმი ალერსით ხვდებოდა რამაზს, ეპატიებოდა სახლში, უნდოდა მისი გულის კარგად ამოკითხვა. კატიას გულთბილობა კი ბანგივით მოქმედებდა ვაჟზე. განა იცოდა ეს კატია! რომ სცოდნოდა, იქნებ უფრო სხვაგვარად დაიჭერდა თავს, მაგრამ ბუნებით ტკბილი ქალი იყო და მას არ ეხერხებოდა გულცივობა და სიმკაცრე. კატიას ამ ღვთიურმა ადამიანურმა თვისებამ კი ვაჟს გზა გაუხსნა ქალის გულისაკენ, გოგონას გულიც ხომ რაღაც სიამით აძგერდა თანდათან.

ასე მიდიოდნენ დღეები... ასე გავიდა ერთი წელი... და ერთ დღეს ფოსტალიონმა მურას ბარათი მიართვა. გახსნა — ქართულად იყო ნაწიერი და გაუჭირდა წაკითხვა. დედას არ დაუმალა — რამაზის ბარათია, მაგრამ რას მწერს, ვერ ამოვიკითხეო. დედამ ჩუმად ყარამანს უხმო და თხოვა — ეს ბარათი წაგვიკითხეო.

აი, რას სწერდა რამაზი გოგონას:

„— ჩემო ზღვისფერთვალემა, ჩემო სიცოცხლე, მურა!

რომ იცოდე როგორ მიყვარხარ, შეგეცოდები. დღე მზეს ვერ ვენახვები და ღამით მთვარეს, სულ შენი სურათი მიდგას თვალწინ. შენი ნაწევების სურნელით ერთხელ რომ დავთვერი, ახლაც ვბარბაცებ. გულიდან ვერ ამოვიღე, რა ვქნა, რა ვიღონო არ ვიცი, შენ იქნებ არც კი შემიყვარებ, რადგან მე რუსი არა ვარ. მე რომ ასე უკუღმართად მეფიქრა, არც მე შეგიყვარებდი. მაგრამ სიყვარულმა ეს რა იცის, მისთვის სულ ერთია ქართველი და რუსი, შენ ქრისტიანი ხარ, მე კი მუსლიმანი. მაგრამ სიყვარულისთვის ერთია ქრისტიანიც და მუსლიმანიც. მე მიყვარხარ... და არ ვფიქრობ იმაზე ვინ ხარ შენ. შენც თუ გიყვარვარ ნურც შენ ფიქრებე ამაზე. შენ დედა გყავს ექიმი, ჩემმა დედამ წერა-კითხვა არ იცის. რა გუყოთ, ასეთი ბედი არგუნა ცხოვრებამ. შენ ნასწავლი ხარ... მე კი ახლა დავიწყე სწავლა, მაგრამ გჯეროდეს, მეც ვიქნები ისეთი, რომ დედაშენმა შემიყვაროს. ახლა მე რაც ვარ, ხვალ ის არ ვიქნები; დღეს ჩაქურა მაცვია, ხვალ კარგ კოსტუმს ჩავიცვამ და ჰალსტუხს გავიცეთებ. აქ უკვე თანდათან თვალი ამეხილა და ბევრი რამ ახალი და ახალი გავიგონე. თუ კი შენი გული შემიყვარებს, მე ბედნიერი ვიქნები და შენც. ჩვენში ღმერთის დალოცვილი სიყვარული იციან... და ასეთი სიყვარულით მიყვარხარ, მიყვარხარ, მიყვარხარ ჩემო მურაიკო! შენ რას მეტყვი ჩემო ძვირფასო?!“

— ბედნი მალჩიკ! — თქვა კატიამ და თვალებზე მოწოლილი ცრემლი მოიხოცა, როცა ყარამანმა მას უთარგმნა.

— ასე მაგრად თუ უყვარს, ძნელი საქმეა ქალბატონო, — თქვა ყარამანმა. მურა სდუმდა და უფროსებს უსმენდა.

— მერე მე რა ვქნა. მე ჩემი გოგონა მოსკოვში მინდა გავათხოვო, იქ ხელი მთხოვა ერთმა ოფიცერმა და უარი არ მიითქვამს, ვნახოთ-მეთქი ვუთხარი. — თქვა კატიამ.

— ქალბატონო, ჩანს, რომ თქვენ არ იცნობთ აჭარლებს, ისინი ძალით მოგტაცებენ გოგონას. — თქვა ყარამანმა და კატიას შეაცქერდა, აბა, რას იტყვისო.

— ძალით, ეს როგორ შეიძლება, ველურები ხომ არ არიან. რაზე ზდეს დიკი ნაროდ?! — გაცხარდა ეს ცხვარივით წყნარი ქალი. მერე დაუმატა: — ერთი ეს მითხარი ჩემო ყარამან, აჭარლები რუსს, ისიც ქრისტიან გოგოს, რძლად წაიყვანენ? — ჰკითხა კატიამ ყარამანს.

— როგორ არა ქალბატონო. აკი ვაჟი სწერს, სულ ერთიარ, რაჯული
ხელს ვერ შეგვიშლისო, მაგრამ აქ ერთი რამ მაფიქრებს — თქვა უაღრმე
ნმა და ჩაფიქრდა. „ვუთხრა თუ არა, რომ ვაჟს მაყვალა ეძლეოდა. მშობ-
ლებს შორის დიდი ხანია რაც ლაპარაკია ამაზე, ჰოდა, ახლა როგორ გინ-
და შენ ამ საქმეს თავი მოაბა გინდ ასე გინდ ისე!“

ქალი დაჟინებით ეკითხებოდა რატომ თქვი „ერთი რამე მაფიქრებ-
სო“.

— არაფერი ქალბატონო, არაფერი. — უთხრა ყარამანმა და ჩიბუხი
გააბოლა.

* * *

რამაზმა თანდათან ისე შეისწავლა რუსული, რომ უკვე მურას რუსუ-
ლად სწერდა წერილებს. გოგონა დედას უკითხავდა: „უთხარი თქვენს
ძვირფასს დედას, შეგვიბრალოს ჩვენ შეყვარებულნი და არ დაგვაშოროს“.

ეს რომ წაიკითხა კატიამ იტირა.

მურასაც ეცრემლებოდა თვალები.

რას ნიშნავდა ეს? სიყვარულს თუ თანაგრძნობას? იქნებ ორთავეს...

საზავხულო არდადეგებზე რამაზი შინ რომ ამოვიდა, სულ „დუქნე-
ბზე“ დადიოდა, ცდილობდა როგორმე შეხვედროდა გოგონას.

ერთხელ აი, ამ ტირიფთან შეხვდნენ ერთმანეთს და ასეთი საუბარი
ჰქონდათ.

— მე როგორ მიყვარხარ, იცი მურა?

— არა.

— ჩემს თავს მიჩვევნიხარ.

— კარგია. გმადლობთ.

— მადლობა არ კმარა.

— აბა რა გქნა?

— უნდა წამომყვე ცოლად.

— შენიანები არ მიმიღებენ, შენ ხომ მუსლიმანი ხარ, მე კი ქრისტი-
ანი.

— გზას ვერავინ გადამიჭრის. გული ისე მწარედ მეძახის შენსკენ,
რომ ვერც დედას დავუჯერებ და ვერც მამას, ვერც რაჯულს. უნდა აღსრუ-
ლდეს ჩემი გულის ნება. — ეს ისე თქვა. რამაზმა, გოგონაც კი იგრძნო
მისი გულის ძვერა. და რაღაც იღუმალი ხმაც ჩაესმა: „ყმაწვილნო, გიყვარ-
დეთ ერთმანეთი!“

— ეს ადვილი როდია. თქვენ თქვენი ადამ-წესები გქონიათ და ადვი-
ლი არაა გადაახტე მათ.

— გადავახტები, გავგლეჯ იმ ბადეს, რომელიც წინ გადამელობება.

— ვნახოთ... მოიცა... ნუ ჩქარობ...

— გული არ იცდის, სული არ იცდის...

— ჯერ ისწავლე ჩემო კარგო და ვნახოთ.
— გულს ნუ მომიკლავ მურა, გულს, თორემ...
— თორემ რა?
— მოგიტაცებ... მოგკლავ...
— ხა, ხა, ხა... — გაიცინა მურამ და ხელი მოხვია ვაჟს. ვაჟი უნებურად მიეკრა გოგონას... და აკოცა. ისე ტკბილი იყო კოცნა და ქალის თმებზე ხელის შეხება, რომ ვაჟი თრთოდა და ნერვებს ვერ იწყნარებდა.
ასე იყვნენ დიდხანს...
მზე ჩადიოდა და მურას დედა უძახოდა შინ.
კიდეც აკოცა ვაჟმა...
და გაიყარა მათი გზები...

* * *

ასე გავიდა ერთი... ორი წელი...
ყველამ გაიგო, რომ რამაზს მურა უყვარდა.
სოფელი ალაპარაკდა.
მაყვალა ატირდა.
დედა ხატიჯე გაჯავრდა — როგორ თუ მაყვალას ღალატობს და ვიღაც რუსი უნდა შემოიყვანოს სახლშიო. სასტიკი წინააღმდეგი იყო მურას რძალად მოყვანისა. ორი დიდი მიზეზი მაქვს, ამბობდა ის: ჯერ ერთი, რამაზი მაყვალაზე დანიშნულია. სიტყვა დაგვითქვამს და ვერ გავტეხ. მეორეც, მე რუსული არ ვიცი და რუს რძალს რას გავუგებო. რომ უთხრეს, მურა ნიჭიერი გოგონაა და ქართულს მალე ისწავლისო, მაინც ქვა ააგდო ზევით და თავი შეუშვირა: — სანამ ცოცხალი ვარ, მურას ჩემს სახლში ვერ შემოვუშვებ, ჩვენ სხვა რჯულის ვართ ის კი სხვა რჯულისაო. მერე რამაზმა დაუყვავა დედას:
— დედი, მიყვარს და რა ვქნა.
— უნდა დაივიწყო. მაყვალას ხატრისათვის უნდა დაივიწყო.
— ან შევირთავ მურას ან და არავის, მაყვალა არ მიყვარს.
— არ თქვა შვილო ასეთი სიტყვა, არ თქვა. გული არ მომიკლა.
— თავს მოვიკლავ...
— ნუ იტყვი მაგას შვილო. — გულზე მოხვდა დედას ეს სიტყვები.
დედა ხატიჯე თავისას ამბობდა, შვილი კი თავისას.
ვერ გაუგო დედამ შვილს, შვილმა დედას... და გულმოკლულად დაშორდნენ ერთმანეთს.

* * *

ნეტავ ვინ იყო, რომ მუქარის წერილებს უგზავნიდა კათიას? შენ შვილს მოგიკლავ თუ აქედან არ გააქრეო.
ნეტავ ვინ იყო, ღამით კათიას კარები კინაღამ შეამტვრია?

ნეტავ ვინ იყო, აივანზე კატა შემოაგდო და ისეთი ბრავიანი გადინა, რომ... ყველას გაელვოდა. რა უნდა ექნათ, ეს ქვრივის ოჯახი იყო, მამაკაცი ამ ოჯახში არ იყო და ორგულნი იმიტომ გაუთამამდნენ...

კატამ სასოფლო საბჭოს თავმჯდომარეს განუცხადა — აქ აღარ დაგვედგომებაო.

მილიციასაც აცნობეს.

მაგრამ ყოველდღე ხომ ვერ დაუდგებოდნენ გუშაგად სახლს. ამიტომ კატის ურჩიეს გოგონა გაეხიზნა რუსეთში მშობლებთან... და ერთ დღეს მურა სოფლიდან გაჰქრა...

ეს რომ გაიგო რამაზმა, კინაღამ სოფელი დაჰქცია... მაგრამ რას იღონებდა... კატია მას ამშვიდებდა, ისევ ჩამოვიყვან, ბიძამისმა წაიყვანაო, მაგრამ მისამართი არ მისცა. კატამ ზაფხულში შვეებულება რომ აიღო, უჩუმრად წავიდა... წავიდა და აღარ დაბრუნებულა. ყველაფერი ეს ტრაგედია იყო რამაზისათვის, განუკურნელი ტრაგედია. „ახ, სიყვარულის ისარი ვის არ მოხვედრია გულზე, მაგრამ მერე გვავიწყდება... გვავიწყდება ხანდაზმულთ და ახალგაზრდების სიყვარულს აინუნშიაც არ ვაგდებთ. აბა, ჰკითხეთ რამაზის გულს! იწვის, იდაგება, ეძებს გზას, გაბრუნებულია, გონებაც და გულიც სადღაც მიუდის.

სად? სად? სად?“ — ბუზღუნებდა ყარამანი.

...და ერთ დღეს რამაზი სადღაც გადაიკარგა.

ვერავინ მიაკვლია მის კვალს...

ჰგოდებდა დედა.

ჰგოდებდა მამა.

ჰგოდებდა გულო...

ნანობდა დეიდა ხატიჯე.

ნანობდა სულო ბიძია.

ნანობდა გულო...

რატომ გავუბზარეთ გული ყმაწვილს, მოეყვანაო ცოლად მურა.

„— ახ, სიყვარულო ძალსა შენსა რა არ ძალუძს, რა არ ძალუძს“. — იმეორებდა ყარამანი და სინანულით გულზე ხელს იბაგუნებდა, რა ბიჭი დავკარგეთო.

(გაგრძელება იქნება)

ლექის ავტორი ბევრია, პოეტი — იშვიათი. ეს ყველამ ვიცით.
მოულოდნელი სიხარული გვაჩუქა წყავროკელი გოგონას ჟუჟუნა ხა-
ჯიშვილის პირველმა პოეტურმა რვეულმა.
ჩვენი სიხარული და რწმენა ამ რამდენიმე ლექსით დე, მკითხველებ-
მაც გაიზიარონ.
ახალგაზრდა პოეტს კი გზა დავულოცოთ და ვუსურვოთ ნდობა და
იმედი გაგვიმართლოს!

ფრიდონ ხალვაში.

* * *

აღუბლის რტოზე შემოჯდა ჩიტი,
და ფოთლებს მოწყდა ათასი წვეთი,
დღეები მიდის და წლებიც მიდის,
ჰე რას მიპირებს ნეტავი ბედი?

ნიავი ტირის, ფოთლები თრთიან
და ქარს ერევა პოეტის ფიქრი,
ნეტავი ჩემზე როგორ იტყვიან
ჩემი ცხოვრების დღეების იქით?

აღბათ ეს წვიმა წალეკავს ველებს,
ჩემი ლექსები დარჩება ლანდად,
ნეტავი ვინმე თუ გაიხსენებს,
მე პოეზია როგორ მიყვარდა?

ნ ე ტ ა ვ ი !

ნეტავი შენი გული მაჩვენა,
 მაგ ღიმილივით წმინდა, ხალასი. —
 ნეტავი შენი გული მაჩვენა,
 მერე მაცხოვრა ამ ქვეყანაზე.

ნეტავი შენი ფიქრი მაჩვენა,
 რით გავახარე და რით მემდურის.
 ნეტავი შენი ცოლი მაჩვენა,
 ბედნიერია თუ უბედური.

ნეტავი შენი შვილი მაჩვენა.
 რომ გყვარებია სულით ძლიერით,
 ნეტავი შენი შვილი მაჩვენა,
 ოღნავ თუ დაჰკრავს მამის იერი...

ნეტავი ტრფობის ღმერთი მაჩვენა,
 გავუზიარო დარდი გულისა.
 ნეტავი ვინმე მომხრე მაჩვენა,
 ჩემი უღმერთო სიყვარულისა.

ა პ რ ი ლ ი ს ო ც ი ა...

ქარმა ყვავილები დანაღმა,
 და მწვანე მინდორზე დაყარა.
 ხედავ?! იმ ბილიკის გადაღმა!..
 — ფრინავს ყვავილების თაკარა.

ო... ცაო, გეყოფა ავობა,
 შენი მზე ბავშვივით მორცხვია.
 მომწყინდა თოვლობა, ქარობა...
 ხომ ხედავ, აპრილის ოცია?!

და თუ შემასწარ უეცრად თვალი,
გადამალული შიშით და თრთოლვით...
პატარა სევდა... ჩამქრალი ალის
გაღწევა ბაგეთ, როგორაც თოვლი.

...ნუთუ, სიყვარულს, უმანკოს, ფარულს,
ამდენი თვალი დასდევს ბოროტი,
ნუთუ, — ცრემლები ღიმილს მოპარულს,
და უსასრულო სევდა — მოლოდინს!

ნუთუ ცხოვრებას ავი გული აქვს,
ბავშვს რად მასწავლა უცხო მონება.
ნუთუ ყველაფერს დასასრული აქვს,
და აღარაფერს განმეორება?!

ნოზა მოგებაძე

პ ი რ მ ე ლ ი ლ მ ძ ს ი

აივანზე ვზივარ. ორი დღეა აღერლილ გუნებაზე ვარ, ხელს არაფერს არ ვკიდე. მიკვირს, რატომ უყვართ ადამიანებს ბევრი ლაპარაკი, რას ითხოვენ!... საერთო ენას ვერავისთან ვერ ვნახულობ, არც მათი დანახვა მწადია, მათში გაორებულ პიროვნებებს ვხედავ, თუმცა თავადაც ვერ აუხსნიათ ამ გაორების მიზეზი. მე მინდა ვიყო ჩემთვის, მაქვს საკუთარი სამყარო, შეხედულებები. არასოდეს არ მიფიქრია ცუდი გავაკეთო, საზოგადოებას ვავნო, მაგრამ არც ის შემიძლია, თითოს საითკენ მიჩვენებენ, იჩითკენ წავიდე. რაც მე მახარებს თუ მწყინს, არაა სავალდებულო იგი სხვას უხაროდეს და სწყინდეს! ეს ხომ მტკნარი სისულელეა?!.. აი თუნდაც — აივანზე ვზივარ, ეზოში დგას ბებერი რცხილა, ტოტებს ქვემოთ ბურთის ოდენა კორძი დადებია. ეს კორძი რომ არა, ხე სწორი და მაღალი იქნებოდა. რატომ არ შეიძლებოდა, კორძი თავიდანვე მოეშორებინათ?!.. რა თქმა უნდა, ეს ადამიანის შესაძლებლობას აღემატება, ბუნებას საკუთარი ხელგარჯილობა გააჩნია, მაგრამ ხომ კარგი იქნება?!.. ადამიანებს გრძელი ცხვირის ნაცვლად... ანდა ზოგიერთი თავკომბალას არ წაავადეს?!.. აი რაზე ვფიქრობ მე.

მე, მაგალითად, საშუალოზე მაღალი ვარ, კეხიანი ცხვირი, კრელი, მეტყველი თვალები, განიერი შუბლი და წინ წამოწეული მკერდი მაქვს. სახელად თამაზი მქვია. არ მომწონს არც ჩემი გარეგნობა და არც სახელი. მე მსურს ვიყო ათი სანტიმეტრით კიდევ უფრო მაღალი, მქონდეს სწორი, მოყვანილი ცხვირი, შავი, ფართო თვალები და მქვიოდეს რობერტი. სახელი შერქმეულია, კაცმა რომ თქვას, ადვილად შეიცვლება, მაგრამ რა ვუყო ჩემს ცხვირს, თვალებს, შუბლს?!.. მიუხედავად სიამაყისა, თავს მაინც მორიდებულად, დაჩაგრულად ვგრძნობ, რაკი არ ვარ ისეთი, რო-

გორიც მინდა ვიყო. ბოლო დროს ვგრძნობ, ჩემი ასეთი ხასიათი გარეგანად
მყაროსთან შორით მაყენებს და მაიძულებს, შორიდან ვეკრიტო.

მამაჩემი მეუბნება: შენ მთლად გამოიცვალეო. სრული ჭეშმარიტებაა
— გამოვიცვალე, თავად ვხედავ, ჩემში წარმოუდგენელი ცვლილებებია.
საშუალო სკოლა ამ ერთი თვის წინათ დავამთავრე, უმაღლეს სასწავლე-
ბელში ვაპირებ გამოცდების ჩაბარებას, უნდა მოვამზადო საგნები... ჯერ
კიდევ სკოლის მერხზე შევნიშნე — ვიზუთხავთ იმას, რაც უკვე კარგადაა
ცნობილი. მასწავლებელმა გაკვეთილი აგვიხსნა, გასაგებია, მეორე დღეს
ის გაკვეთილი უნდა მოვამზადოთ და ნიშანს დაგვიწერს. ვსწავლობ გაკ-
ვეთილს, მერე ვისწავლე ისიც, რაც მომავალ კვირაში მასწავლებელს უნ-
და აეხსნა და მოვეყევი. მასწავლებელი ორს მიწერს. რატომ? მე ზომ
იმაზე მეტი ვიცოდი, ვიდრე ჩემმა ამხანაგებმა, რომლებმაც კარგი ნიშნები
მიიღეს?! მაგრამ — გადავუხვეი მასწავლებლის სიტყვას და დავისაჯე...
ახლა გამოცდები უნდა ჩავაბარო, თუ ყველა საკითხი ისე ზუსტად არ გან-
ვმარტე, როგორც წერია... მეცინება! მაგალითად: „მაღალი ხე“, თუ
ვთქვი: „ხე მაღალი“, უკვე ჩემს უცოდინარობაზე მიუთითებს, თუმცა ამ
გამოთქმას მხოლოდ პოეტებს აპატიებენ, რადგან ისინი არტახებს ვერ
ეთვისებია!

ერთხელ ბაბუაჩემმა მითხრა:

— ადამიანები თავს იტყუებენ, შვილო, უფრო სწორად, მათ ჰგონი-
ათ, ერთმანეთს არ გვანან, არ ბაძვენ, აქვთ დამოუკიდებელი აზროვნება,
შეხედულებები და, რაც მთავარია, გემოვნება, მაგრამ... რა მკაცრი საი-
დუმლობება... აქვთ ორი ფეხი, ორი თვალი, ერთი ცხვირი... თუ ერთი ამ-
ბობს განსხვავებულ აზრს, ან არ იცის რას ლაპარაკობს, ან იცის და ცდი-
ლობს არ გაიმეოროს იგი... მეტი არაფერი! მიზეზი? — უბრალოდ, ადა-
მიანები თავს იტყუებენ!

თავს მეც ვიტყუებ, მაგრამ... ვიცი!

ჩვენი სახლი შუა ეზოში დგას. ორსართულიანი ქვის შენობა ახლად-
აშენებულია. განა ვინმეს აზრად მოუვიდოდა ასეთი სახლის აშენება?! არა,
არავითარ შემთხვევაში არა! ჩვენს გვერდით მეზობელმა წამოჭიმა ახალი
სახლი, როგორიც მას გაღმა სოფელში მოკეთისას უნახავს. ოდნავადაც
არაფერი არ შეუცვლია, წამოჭიმა ზუსტად ისეთი სახლი. მაგრამ, როცა
მამაჩემი ჩვენს სახლს აშენებდა, მე ვუთხარი: რაკი ქვაა, ბარემ ყველაფე-
რი ქვისა იყოს-მეთქი. მართლაც, აივანიც ქვისა გავაკეთეთ, დასავლეთის
მხრიდან, საიდანაც წვიმა ასხამს, ამოვამენეთ და... გამოვიდა სრულიად
განსხვავებული სახლი. მამაჩემს თავი მოსწონდა, მეზობლები გაკვირვებას
ვერ მაღავენენ... იყო კი რაიმე ორიგინალური? — არაფერი! მათ არ ენ-
ახათ მსგავსი, არ იცოდნენ, და რაკი არ იცოდნენ, ნახული სიახლე იყო.
მაშინ მივხვდი, სრულებით არაა საჭირო საოცრების მოხდენა, რომ ცნო-

ბილი გახდეს, როგორმე უნდა მოახერხო, იყო ოდნავ მაინც განსხვავებული და ამ განსხვავებულობაში დაარწმუნო სხვები...

და იწყება დაუსრულებელი წინააღმდეგობები და ბრძოლა.

ვზივარ აივანზე, მაცვია წელზე შემოტმასნული, ფართოტოტებიანი შარვალი, ჭრელი, ბრტყელსაყელიანი პერანგი, რომელიც ამას წინათ, როცა ინსტიტუტში საბუთები შევიტანე, ქალაქში ვიყიდე. ჩვენთან, სოფელში კაცები (მათ შორის მამაჩემიც) ატარებენ ოდნავ ვიწროტოტებიან შარვალს, კალთაგანიერ ბლუზებს და სიცხეში ჭილის ქუდებს. მამაჩემს ჩემი ჩაცმულობა არ ენახა, ეზოდან გასვლას ვერ ვბედავდი — იმიტომ კი არა, მეშინოდა, ან ყურს ვათხოვებდი, რას იტყოდნენ, არა! არაფერი ისე არ მეჯავრება, როცა ადამიანი ადამიანს ირონიით შეხედავს. ასე მგონია, იმ თვალებში ბუზანკალები სხედან და იკბინებიან!

კარები ღია იყო, მამაჩემი იქეთა ოთახში შევნიშნე, წელზე ქაშარს ისწორებდა. თავზე კახური ქული მოიგდო. შემობრუნდა. მე დავლანდე, რომ დამინახა. კარებს მოადგა, ორივე ხელით კარის ამყოლზე მოეყრდნო და მკერდი წინ წამოსწია. ამხედ-დამხედა, ჩაეღიმა, მაგრამ არავითარი ირონია — სიბრაზე მოაწვა თვალებში.

— რა არის ეს, ბიჭო!

შევხედე, თითქოს ვერ გავიგე, რას მეკითხებოდა.

— რა არის-მეთქი!

ნახევრად წამოწოლილი ვიჯექი, ფეხი ფეხზე გადადებული, არ შევრბეულვარ, წარბიც არ შემტოკებია. კარგა ხანია ვცდილობ, ყოველგვარ შენიშვნას ისე შევხვდე, თითქოს მე არ მეხება. მამაჩემი აივანზე გამოვიდა და თავზე დამადგა. ჩემმა ღუმილმა გააცეცხლა, კინაღამ ხელი დამავლო. მე ფეხი გავასწორე და აივნის მოაჯირს მკლავებით ჩამოვეყრდენი — ეზოში ვიხედებოდი. თვალი კორძიან რცხილისაკენ გამექცა — გავიფიქრე, რატომ არ შეიძლება ის კორძი მოვაცილოთ ხის ტანს, ბევრად ხომ უკეთესი იქნება?!

--- ვის ველაპარაკები?! — დაიყვირა მამაჩემმა.

თავი მივიბრუნე.

— რა არის, რას ჰგაფხარ, ვის დაემსგავსე! — ხმამალა დამძახოდა იგი. — არც თავმოყვარეობა გაქვს და არც შენიალების პატივისცემა!

— მამა, ასეთი რა გავაკეთე?

— რა გაცვია ეს, რა არის?!

ძალზე ძნელია, რა უნდა აუხსნა, როცა ისედაც ყველაფერი ნათელია. განა ვერ ხედავს, რა მაცვია.

--- მთელ სოფელში თავი მომჭერი და ეგ არის!

--- ცუდი არაფერი გამიკეთებია!

— არაფრის არ გრცხვენია!

— მამაჩემო, — წამოვდექი, წონასწორობა დაგვარე. — მე როგორც მინდა ისე ჩავიცვამ! სრულებით არ მაინტერესებს, ვის რა მოსწონს და ვინ რას იტყვის. ოავი დამანებეთ!

— მეგონა, შვილი გავზარდე, კაცი გამოვა ცხოვრებაში-მეთქი, ამას რას ხედავს ჩემი თვალები, რას?!

— რა არის აქ სასირცხო?

— მგონი, გავიწყდება, საღ ცხოვრობ! კაცს სინდის-ნამუსი უნდა გქონდეს... შენს გამო მე რატომ უნდა ვწითლებოდე... რა ვუთხრა ხალხს? არც დედა გეცოდება... შვილო, — ნაღველი გაერია ხმაში, — ნუ იზამ, შვილო, მამა ვარ, მომისმინე, ხალხი გაგცინებს! შენც ისე ჩაიცვი და დაიხურე, როგორც სხვები იცვამენ და იხურავენ! ხალხს ნუ გაერიყე-ბი, შეგიძულებენ, დაგცინებენ...

მაინც ვერ მივხვდი, რატომ უნდა შემიძულოს ხალხმა, ბოლოსდაბო-ლოს, რას ვაკეთებ ასეთს?! ჩემი შარვლის ტოტი თუ ოცდახუთი სანტიმე-ტრი იყო, ხოლო ახლა ოცდაათზე მეტია, შარვლის ტოტის შვიდ სანტი-მეტრშია მოქცეული აღამიანის ღირსება-პატივისცემა?! მაგრამ რაკი არ-სებობს შემუშავებული შეხედულებები, იგივე უნდა არსებობდეს ჩემო-ვისაც... ხომ სასაცილოა?! რატომ ვარ მე მამის შემარცხვენელი, იმიტომ რომ მაცვია ფართოტოტებიანი შარვალი?! ავდექი, აივანზე გავიარ-გამო-ვიარე, მამაჩემმა თვალი დამატანა, ვეცოდები, რომ ვარ ბრიყვი, სკუთა-რი თავი სძაგს, რომ ჩემისთანა შვილი გაზარდა. ვიცი, მეზობლებთან შეხვედრა მოერადება. აი საოცრება, კაცმა კიდევ უნდა იცინო და კი-დეც უნდა იტირო!

— შენ წინაპრების ძვლებს ნუ შეურაცხყოფ საფლავში, შვილო!..

მამაჩემის ამ სიტყვებმა გული შემეჩანა, მე უნდა შევრაცხპყო ჩემი წინაპრების ძვლები საფლავში?! კიბეზე დავეშვი, მივაფართხუნებდი შა-რვლის ტოტებს და მივდიოდი, თითქოს ძლიერ ქარს დაებეროს, ისე წვე-ბოდა ჩემს გარშემო ხასხასა მოლი. იქნებ მართლაც არაა ჩემი ჩაცმულო-ბა ლამაზი და სასაცილოდაც გამოვიყურები, მაგრამ მე ასე მინდა, თუნ-დაც იმიტომ, რომ მამაჩემივით სოფელს არ ვგავდე!

— ყანაში წადი! — სხვა ველარაფერი მიუხრა მამაჩემმა.

— წავალ!

ორი დღეა გვიან ღამით ვბრუნდები ყანიდან. ვმუშაობ თავაულებ-ლივ, მინდა მალე მოვრჩე სიმინდის თოხნას, რომ ვიმეცადინო. სწორედ გუშინ იყო, რომ ვფიქრობდი, თუ სიმინდს მიწა არ შემოუწმინდე, არ შემოაყარე, ყანა სარეველისაგან არ გაწმინდე, ტაროს არ გამოიღებს. ეს ხომ სრული შექმარიტებაა. არსებობს წესი, თუ ამ წესს დაარღვევ, მოსა-ვალს ვერ მიიღებ, მშვიერი მოკვდები... მოკვდები... აი, სიცოცხლე რო-გორ გვაძულებს, გვსურს თუ არ გვსურს, მაინც ის ვაკეთოთ, რასაც სიცოცხლის წყურვილი გვიკარნახებს. ერთი საათი კიდევ და მზე და-

ვერს, ამ გრძელ შარვალში დამცხება, გავიხადო?! გიყვიაო, მომეხმარე...
ფელი... რა ხდება? მცირეოდენად თუ განასხვავებ შენს თავს მათგან და
გავიგებენ, ბრძენს დაგიძახებენ, ხოლო თუ ვერ გავიგეს, გიყვიაო, იტყვი-
ან. აი, ორი უკიდურესობა... თოხი მხარზე გავიდევი. მამაჩემს არ ეგონა,
თუ ასეთი ტანსაცმლით ყანაში წავიდოდი, უიმედოდ ხელი ჩაიქნია და
ოთახში შევიდა. მას სამუდამოდ გაუტყდა ჩემზე გული.

დედაჩემი სხვა შეხედულების ქალია. სრულებით არ ვარ მისთვის
შემარცხვენელი შვილი. ვატყობ, თავი მოსწონს კიდეც, რომ მე ახალ მო-
დაზე მაცვია, თითქმის კიდეც ცდილობს, სხვებსაც აჩვენოს, თუ რა კოხ-
ტად ჩაცმული ბიჭი ჰყავს. იქნებ ეს ქალური ინსტინქტია? მე მგონია, ახ-
ლისაკენ სწრაფვა ქალში უფრო მეტია, ვიდრე მამაკაცში! ჩემს ახალ შარ-
ვალს იგი ხელში ატრიალებდა, აღფრთოვანებას ვერ მალავდა, რა უცნაუ-
რი შეკერილიაო. მახსოვს, მეხუთე კლასში ვიყავი, როცა პირველად სარ-
კეში თმა დავივარცხნე, თანაც ცოტა არ იყოს, უცნაურადაც — ორივე
მხრიდან გვერდზე გავყევი, ხოლო შუა თმის ნაწილი უკან გადავივარცხ-
ნე. მამაჩემს მაშინვე არ მოეწონა ჩემი თმის ვარცხნილობა, დედაჩემს ჩა-
ეღიმა კმაყოფილებით, უნდოდა კიდეც ეთქვა: უპ, როგორ გიხდებაო...
ასეა, რაც არ უნდა გავაკეთო, დედაჩემს მოსწონს! ერთხელ მამაჩემს შე-
ედავა, რა მოხდა, ბავშვია, შენსავით დინჯი ხომ არ იქნება, ღმერთმა ნუ
ქნას, ღმერთმა ნუ ქნას, რომ ბავშვი ბავშვობაში ბავშვი არ იყოსო. გახ-
სოვს, — მოაგონა მამაჩემს, — ოცი წლის ყმაწვილი ფეხდაფეხ დამსდე-
ვდი, უარი რომ მეთქვა, თავს მოიკლავდი. ახლა, ახლა რას იზამ?! ადამი-
ანი ასაკისდამიხედვით უნდა ცხოვრობდესო. მამაჩემს ჩაეღიმა და თავი
ჩაქინდრა. ასეა, ახალგაზრდა კაცის ყველაფერი გვიკვირს, გვავიწყდება,
ჩვენ რა ვიყავით მის ასაკშიო. მამაჩემმა უბასუხა: პოდა, მეც იმიტომ
ვწუხებარ, რაც მე სისულელეები გამიკეთებია, ჩემმა შვილმა არ გავაკეთო-
სო.

პო, არავის არ უნდა, ვინმე ვინმეს ჰგავდეს, მაგრამ... ახალგაზრდო-
ბაში მამაჩემს რა ჰქონდა? — არაფერი! წელიწადში ერთ შარვალს ვერ
გამოიცვლიდა, დაუთოებაზე ლაპარაკი ხომ ზედმეტია. მე ხუთი-ექვსი
შარვალი მაქვს, თუ იგი ჩვეულებრივ მუხლებზე გამოხებრილ, ოდნავ ვი-
წროტოტებიან შარვალს ატარებს, მე ხან ვიწროტოტებიანი, ხანაც ფარ-
თოტოტებიანი შარვალი მაცვია. ხომ სხვაობაა ჩემს ჩაცმულობაში. მერე?
მას უნდა, რომ არ დავემსგავსო, მაგრამ როცა ხედავს, რომ მას არ გვა-
ვარ, ველარ იტანს!

თორმეტი წლიდან მამაჩემს ყანის თოხნაში ვეხმარები. მასწავლა, რო-
გორ დავიჭირო თოხი ხელში, როგორ მოვიქნია, ბალახი მოვკრა, სიმინ-
დის ძირს მიწა შემოვავარო, როგორ გავიტანო ნაპირი. მაგრამ თუ ასე არ
გავაკეთე... უღირსი შვილი ვარ, ჩემგან არასოდეს კაცი არ დადგება... გა-
ნა მამაჩემი?... არა! ერთი მეზობელი გყავს, ბიძია ამბროსი, სამამულო

ომში ოფიცერი იყო, თითქოს ცოტა რამ უნახავს ამქვეყნად (ეს მისი სიტყვებია). როგორც ვიცი, პატარა, სოფლის პირობაზე ბიბლიოთეკაც აქვს, დიდი მეწუნიე ვინმეა, არავინ და არაფერი არ მოსწონს, რომ თავისი მაღალი შეხედულებები და გემოვნება, ყოვლისმცოდნეობა წარმოაჩინოს. თავი მწიგნობარ კაცად მოაქვს. იცის ხოლმე, ამა თუ იმ წიგნიდან ამა თუ იმ ფრაზას იტყვის, რომ მსმენელზე არგაგონილი ეფექტი მოახდინოს. არა მგონია, იგი ესოდენ ბევრ წიგნს კითხულობდეს, მაგრამ იცის, სად რა, როგორ თქვას. მეტად ცეტი, მოუსვენარი ტიპია, რომ მიუსაჯო, სკამზე ერთ საათს ვერ დააჯენ. და ვითომ იგი სქელტანიან წიგნებს კითხულობს? ეჰ, ტყუილია! ალაგ-ალაგ გადაიკითხავს წიგნს, გაეცნობა შესავალ წერილს და გათავდა, მზადაა ილაპარაკოს. ესეც თავისებური ნიჭია... ვერ იტანს სხვების ფრთიან გამოჩენას, ან რაიმე ახლებურ აზრს. თუ შეატყო, ვინმემ ახალი აზრი გამოთქვა, მაშინვე გააქიამებს, დასცინებს კიდევ. მთავარია, როცა რაიმეს ამბობს, თავისი აზრი გაიტანოს, ხოლო შემდეგ რა მოჰყვება მის ნათქვამს, მნიშვნელობა არა აქვს. ასე მოიპოვა მან სოფელში განათლებული კაცის სახელი. ბევრი მის შეხედულებებს იზიარებს. პირდაპირ რომ ვთქვა, მე ამ ჩვენმა მეზობელმა დამღუპა... მაშინ მეათე კლასში ვსწავლობდი, შემოდგომა იდგა, ბიჭები ეზოში ვთამაშობდით. ჭიშკარს სიმინდით დატვირთული ურემი მოადგა.

— აბა, ბავშვებო, მოუსვით აქედან! — შეუყვარა მათ მამაჩემმა. მე გავკადნიერდი.

— ბიძია მიხეილ, ურმის დაცლაში წაგებმარებთ! — უთხრა ერთმა.

— ყოჩად, აბა, ვნახოთ, რა შეგიძლიათ!

ურემი ოდასთან დააყენეს. ახლადმოტეხილ სიმინდს ოდის ქვეშ ცყრიდით. ერთი ურემზე შეხტა, მეორე ხარებს ამოუდგა გვერდით. ბიძია ამბროსი სტუმრად ყოფილიყო მოკეთესთან და ჩვენს ეზოში ამოიარა. შუა ეზოში გაჩერდა შეზარხოშებული, ჩამოხლეჩილ ტოტივით ქანაობდა და ენასაკეცმატოდ იყო შემართული. ასეთ დროს კისერი წაუგრძელდება, თვლებში ირონია გამოეხატება და ოდნავ წინწამოწეულ ქვედა კბილებისგან ტუჩებს ისე მოკუმავს, მიხვდები, დასაგესლავადაა განწირული ვიღაც. ურემთან ვიდექი. აივნიდან ჩამოვარდნილი წიგნი შუაზე გავცილი ჯიბეში მედო. შემომხედა.

— ეჰ. ჩემო მიხეილ, — უთხრა მამაჩემს, — ზოგს ის რაც თავში უნდა ედოს, ჯიბეში უდევს! ახალგაზრდებმა დღეს რა იციან წიგნის ფასი... რესტორანი, დროსტარება, ქალები, სხვა არაფერი აინტერესებთ. შვილი საკუთარ მამას აღარ უყვრებს.

მამაჩემმა მე შემომხედა იკვნეულად.

— კონსტანტინე გამსახურდიას უთქვამს, — დასძინა ბიძია ამბროსიმ, — კონსტანტინე გამსახურდიას: „ვეყო, ეგ ცხოვრება ბავშვის ნიჭსავესა ჰგავს, მასავით დასვრილია და მოკლე!“. რას იზამ, ცხოვრება თავი-

სას ითხოვს. ღმერთია თუ რაღაც, რასაც შუბლზე დაგაწერს, გვერდს ვერ აუვლი! კაცს ეხვეწები, ჭკუას ასწავლი, არა, თავს იკლავს, ფეხს მაინც სიბინძურეში კრავს. არა, არაფერი არ შევლის!

მამაჩემი ღუმლით შეაჩერდა. ის დღე იყო და ჩემზე გული გადაუბრუნდა, რაც არ უნდა გამეკეთებინა და მეტკვა, არაფერი არ მოსწონდა. მეტყოდა ხოლმე, ჩვენი ამბროსის დონეთი განათლება კაცს მაინც უნდა გქონდესო. დღესაც ვერ მივმხდარვარ, რა განათლებაზეა ლაპარაკი, წოცა კაცს არ შეუძლია ლოგიკური მსჯელობა, მაგრამ რა, ხალხს აჯერებს... კი არ გაუბრბის, პირიქით, ცდილობს ხალხს მოახვიოს საკუთარი შეხედულებები. მე კი, სწორედ ის არ მინდა გავაკეთო, რასაც სხვები მასწავლიან. მამაჩემმა მეთავე კლასში სამეცადინოდ საათები დამინიშნა, დრო განმისაზღვრა. მე სწორედ მაშინ გავდიოდი ეზოში სათამაშოდ, ან ოჯახურ საქმეს მოვიმიზეზებდი. იყვირებდა მამაჩემი, დედაჩემი წინ აღუდგებოდა და, ბევრჯერ მოვსწრებდით მათ ჩხუბს. სიბრაზე მაჩრჩობდა, რომ ყოველ ფეხის ნაბიჯზე ჭკუას მასწავლიდნენ. ერთხელ ბიძია ამბროსიმ დამცინა: იმაზე ცუდი არაფერია, როცა კაცს ჰგონია, რაღაც უნდა და არ იცის, რა უნდაო. არ შეგდავებივარ. ბოლო დროს ასე დამჩემდა, თუ ვინმეს შევატყობ, ჭკუა უნდა მასწავლოს, ენაუთქმელი გავეცლები...

მზე მთაზე იყო წამომჯდარი, როცა ყანაში ჩავედი. რა გული უნდა ჰქონდეს კაცს, რომ ახლა სიმინდი თოხნოს. წამოვწეკი ჩრდილში, ფეხი ფეხზე გადავიდევ და მალა აწეულ ფეხსაცმლის ჭვინტს მივაჩერდი. ასე მეგონა, ცა იმ ფეხსაცმლის ჭვინტს ეყრდნობოდა და თუ ქვემოთ დავსწევდი, ცაც ჩამოიწეოდა... ხომ უცნაური განცდაა? რა იქნება. რომ ამ საოცარ სამყაროში მცირეოდენი ცვლილება მაინც მოვახდინო... მზე იქნებოდა მუდამ ცაში გამოკიდული, სიმინდს გავზრდიდი ვაშლის ხესავით და თითოეული ტარო იქნებოდა თითო ფუთი... ჰა, ჰა, ჰა... რა სასაცილოა! წამოვხტი, თოხის ყუას ხელი გავკარე. ტარი თავში მომხვდა და ხელი შუბლზე ვიტაცე.

სხვა გზა არაა, ნაპირს უნდა ჩავუდგე, დღეს უნდა გაითოხნოს სიმინდის ყანა. ზვალ, ალბათ, ეზოში ვენახი მექნება შესადუყავი, მასზეგ უნდა ვიმეცადინო, ან სხვა საქმე გამოჩნდება. ყველაფერი ისე უნდა გავაკეთო, როგორც აკეთებენ სხვები. არ მინდა მე ეს თოხი... მალა ავსწიე, რატომ არ შეიძლება ისეთი თოხი გავაკეთო, რომელიც არ ემსგავსება თავის წინამორბედს?!. ვინ იცის... გამამასხრებენ, მაგრამ თუ ჩემმა გამოგონებამ მათ მუშაობა შეუმსუბუქა, ოო... ჩემზე უკეთესი ქვეყნად არავინ იქნება! ხედავ? ყველა თავის სარგებლობიდან გამოდის. თუ ისეთი რამ გააკეთე, რაც მათთვის სასარგებლოა, კარგი კაცი ხარ, თუ მხოლოდ საკუთარი სარგებლობისათვის იზრუნე, — ცუდი, ეგოისტი. აი, ელემენტარული ჭეშმარიტება... რა არის ახლა კარგი — ყანის ნაპირ-ნაპირ გავლა, თუ ოდნავ უფრო გრილი ნიაგი, ცა მსუბუქი და გამჭვირვალე, ოდნავადაც

არ განვიცდიდე, რა ხდება ჩემს გარშემო, მხოლოდ ვერთობიდი...
 რი სულის ზეგულებით, ვიყო ასე დიდხანს, მზის ჩასვლამდე... მერე? მა-
 მაჩემი საღამოს შინ არ გამაჩერებს: აი, შე ზარმაცოო... და ვინ იცის, რა
 მოჰყვება ჩემს ლანძღვა-გინებას, გაიგებს მთელი სოფელი... უღირსი
 შვილი...

ვთხოვნი, ნაპირს თავში ჩავუდექი. სიმინდის ძირს ბალახი შემოვაცა-
 ლე, მიწა შემოვწმინდე და კვლავ შემოვაცარე, მხოლოდ ასე, თორემ სე-
 მინდი ვერ იხარებს. შუადღემდე გამქონდა ნაპირი... ერთი-ორი საათი შე-
 სვენება... სადილი... მზის ჩასვლამდე მეორე ნაპირი გავიტანე. ერთი დღის
 სამუშაო მაინც დამრჩა. მამაჩემმა უკმაყოფილოდ თავი გააქნია, ერთი
 დღის სამუშაო არ უნდა დაგრჩენოდაო. დაირღვა მუშაობის საშუალო
 რიტმი, თორემ... მეორე დღეს აღარ მომიწევდა ყანაში წასვლა. ვფიქრობ,
 რა გავაკეთო, რომ თავი დავიხსნა!.. ყანის თოხნა სადილობამდე მოვათავე,
 თოხი მოვისროლე, ხელები თქოებზე შემოვიწყვე და თვალმოხუჭული
 გავყურებდი სივრცეს. უცებ ადგილიდან დავიძარი. ჩვენი ყანიდან ჭალის
 პირს გაივლი და ტყე იწყება ფერდობზე შეფენილი. ტყისა არასოდეს არ
 მშინებია, ტოლებთან ერთად ხშირად წამოვსულვარ სოკოსათვის. ხშირი
 ტყე ძლიერ მოქმედებს, მისი სიჩუმე თითქოს მესაუბრებოდეს, ისე გან-
 ვიცდი. ტყემ ფიქრი იცის, მშვიდი, დაუვიწყარი... თავალერილი მივაბიჯებ
 ტყის იღუმალებაში, ხშირ ტოტებში მზე ვერ ატანდა, ამოლტილი ხეები
 მარმარილოს სვეტებივით იდგნენ თავისივე ჩრდილში, ალაგ-ალაგ კუნე-
 ლისა და შქერის ბუჩქებს წამოეყო თავი. რა შესაბრალოა, ვრსაც არ გაუ-
 ვლია ტყეში, არ გაუგია, არ უგრძვნია მისი საიდუმლოების დიადი ძალა.

მე მიყვარს ტყე, თუნდაც იმიტომ, რომ ტყის მიღმა რა ხდება, ვერ
 გრძნობ, თავისუფლად სუნთქავ. წიფლის ვეებერთელა ფესვზე ჩამოვჯე-
 ქი, მერე ზურგიტ ხის ტანს მივეყრდენი, რა სიწყნარეა... ჯარად აზი-
 დული ხეები, თითქოს ერთმანეთს ერიდებიანო, ისე გარინდულან. აქ რომ
 ვინმემ დამინახოს, დამცინებს, ან გვერდს შემვილის და შორიდან დამიწყ-
 ებს თვალთვალს. ასე იყო მაშინ, როცა მეექვსეკლასელები მოცვის საყ-
 რედად წამოვედით. შუადღისას ცაცხვის ჩრდილში შევისვენეთ... ბავშ-
 ვებშიც არის შუღლი. თმახუჭუჭა, ოდნავ ჩემზე მაღალ ბიჭს თვალში არ
 მოვდიოდი. და რატომ? არასოდეს თამაშში არ ავყვებოდი, არც მის ნათ-
 ქვამს ვიზიარებდი.. მარტოკა ტყეში შევედი. მაღალ ხეებს ვათვალიერე-
 ბდი ცნობისმოყვარეობით... ის ბიჭი ამდევნებია... ამხანაგების ხარხარი
 ჩამესმა — ყველა ჩემსკენ იშვებოდა ხელს და ხარხარებდნენ. მე ხის გა-
 დანაჭერზე ჩამოვჯექი და ტყეს გავყურებდი. მერე შევნიშნე იმ ბიჭის მო-
 ცვით საესე კალათზე ციყვი ატოცებულობო და შევძახე: გადებრუნდება
 კალათი-მეთქი... რა მენაღვლებოდა, გადებრუნებულობო, განა ის მე გა-
 მაფრთხილებდა?!

დრო ძალზე ნელა გადის, მაგრამ მგონია, დიდი დრო გავიდა, ალბათ, დაღამდება კიდეც. ხმელი ტოტების უეცარმა მტვრევამ გამომარკვია, ყრუ კვნესაც ჩამესმა. წამოვხტი. ქალის მაღლა აშვერილ ხელს მოვკარი თვალი ბუჩქებს მიღმა, მივვარდი... თექვსმეტ-ჩვიდმეტითოდ წლის ქერათმიანი გოგონა წელამდე ჩავარდნილიყო კბოდე ს პირას ხმელ ტოტებში. პატარა მრგვალ სახეზე შიშისგან ნაკვთები უთრთოდა, აცრემლებული თვალები გადმოცვენაზე ჰქონდა. შემომხედა, კინაღამ ავტირდი, იღლიებში დავავლე ორივე ხელი და ამოვზიდე. ერთხანად გარინდებული, მუხლმოკეცილი იჯდა ხმელ წიწვზე, ხელი შუბლზე ჰქონდა შემოდებული, ვერ მიყურებდა, მერე კანკალმა გაუარა... ვიდექი ქანდაკებასავით და დავცქეროდი — შავგვრემან კეფაზე ღინღლს ქარი ათამაშებდა, მერე თმაც აიყოლია და აუწეწა. მკერდამოჭრილი ვარდისფერი კოფტა ეცვა, მოკლე სახელოებიანი, წითელ ფეხსაცმელებიანი პატარა ფეხები გვერდით ისე ეწყო, თითქოს მუხლებზე მჯდარიყოს. კარგა ხნის შემდეგ შეაქანა თავი, შემოხედვა ვერ შემხედდა... ტყე ღუმდა.

— აქ რა გინდოდა, შენ? — ვეკითხები შემკრთალი.

შუბლზე ჩამოყრილი თმა ხელის ნელი მოძრაობით გაისწორა, თავი შეაქანა და თითქოს უნდა შემომხედოსო, ოდნავ გასწორდა წელში. რა პატარა თითები, თეთრი, რბილი, ალბათ, კაცმა ხელი რომ ჩამოართვას, მაშინაც კი დაიშხვრევია ძვლები-მეთქი, გავიფიქრე.

— მარტო ხარ?

თავს აქნევს, კიო... ჩავიმუხლე და სახეზე შევაცქერდი, თვალს ვერ ვაშორებ — რა ლამაზია... სული მეკმის, თუნდაც იმიტომ, რაც მე ახლა ვიხილე, რა კარგი არის ტყე!

— ნუ გეშინია, აწი აღარაფერი შეგემთხვევა, — ხელი მინდა მოვკიდო, წამოვყენო, მეშინია არ გამიბრაზდეს. თვალები მიციმციმებს. ბაგეები მითრთის. მე რა მაშინებს?! — ადექი, მიწა სველია. ტყეს რატომ მიენდე მარტომ?

— ტყე მიყვარს! — რა მთრთოლვარე ხმა ჰქონდა, საოცარი.

— ტყე გიყვარს?

— ჰმ! — თავს აქნევს.

— ადექი, ნუ გეშინია!

ხელი დაუშვა, კაბის კალთაში გადააჭდო თითები ერთმანეთს. სახე დაეწმინდა. შევატყვე, ცოტა შეთამამდა კიდეც. ვადროვე. გვერდზე დაწყობილი პატარა ფეხები შეარხია, გაასწორა — მუხლისთავებამდე ჩამოეწია კაბა: — სახე მზეს მოუგავდა, მუხლისთავეები — მთვარეს... შემომხედა, ოჰ, რა ლამაზი მეტყველი თვალებით, წამოიწია და ადგა... იგი იდგა ჩემს წინ, მოკრძალებული, მშვენიერი და წმინდა, ვით ჩვილის უმანკო ტუჩები... მე არასოდეს მინახავს იგი, საიდან მოვიდა?!

— აქ ნუ ვდგავართ კბოდე ს პირას! — ვეუბნები.

ნელა შებრუნდა, კაბის კალთა აუღელდა მუხლებზე, ნაქსოვი ცოცხალი
დაეღარა წელზე. გავყევი. ტყის სიღრმე თავისკენ გვიზიდავს. მზე სადღაც
დაცურებულა ხშირ ფოთლებში და წინ სიცოცხლის სიხარულივით შე-
მოგვხვდა. ტყის მღუშარება გვატყევეებს. ჰო, რაღაც უნდა თქვა, თუნდაც
იმიტომ, ქალიშვილთან რომ ვარ... მერე გავაცინო კიდევ. მე მინდა მხო-
ლოდ მას ვუყურო ტყის ამ სილამაზეში, ცაში აჭრილ ხეებს შორის... ცა-
ლი ხელი იღლიაში აქვს ამოდებული, ცალი ხელის თითი ლოყაზე მიუ-
დევს და იქვე, ლოყაზე ფოსო გასჩენია...

— ვისთან იყავი? — ვეკითხები მას.

— მამიდასთან ვისვენებ გაღმა სოფელში!

ჩვენს წინ, ამ ტყის განაპირას დაბლობში მეზობელი სოფელია. მას
უყვარს ტყე, ტყემ წამოიყვანა ამ სიმორხეზე და ახლა შეშინებული თრთის,
იქნებ გზაც ვერ გაიკვლიოს... გვერდით მივყავები, ვუყურობ — მშვენიე-
რებაა, შევახო ხელი? ეს ხომ წარმოუდგენელი ბედნიერება... თავისკენ
მივიზიდო? გაინახება. ისევ დავინახავ მის აწყლიანებულ თვალებს. არ
გაბრაზდება? გაიგებს მთელი სოფელი, მე უწმინდური გავხდები და
სოფელში თავი მომეჭრება. მაქვს მხოლოდ უფლება, იგი შევიყვარო, და
თუ მანაც შემიყვარა, პირობა მივცეთ ერთმანეთს. ჩვენი სიყვარულის
ამბავი უნდა გაიგონ ჩვენმა მშობლებმა და მოკეთებმა. იქნება ქორწილი,
ლზინი... ახლა?! დაირღვა წეს-ჩვეულება. არა და, რა სიცოცხლეა, მთელი
სიცოცხლე... ლამის ვიტირო... ვინ შემოიღო ეს წეს-ჩვეულება, რომ ამ
უსაზღვრო ბედნიერებას მიკრძალავს?! მასაც ხომ უნდა, ხელი შევახო,
მივიხუტო. ხომ უნდა? დავუკოცნო ლამაზი ტუჩები, სველი თვალები.
ხომ უნდა? მაშ... ჩემი გულწრფელობა ამაოა. უნდა ვთქვა ტყუილი, შეე-
პირდე ერთგულება, რომ მან საკუთარი მოქმედება გაამართლოს. ახლა
იგი თანახმა იქნება, თანახმა, მაგრამ რა თქვას ხვალ?..

— მე დავიღალე! — ვთქვი.

— დაისვენე!

— არა, სიარული არ მიჭირს, დავიღალე!

— მეტს ნულარ მოდიხარ, საცაა ტყე დამთავრდება და სოფელში გა-
ვალ. აღარ მეშინია... გმადლობთ!

— გმადლობთ?!

ხელი უნდა მოვხვიო. უწესოებაა. ხელი არ ვაბლო, ვაპ, ასეთი ჩიტი
ხელიდან როგორ გაუშვო, სოფელი დამცინებს — ზოგი პირდაპირ მე-
ტყვის, ზოგი ჩაიციინებს, ზოგიც გუნებაში დამძრახავს. განა მხოლოდ კა-
ცები? ქალებიც! აი ის ქალები, კაცის ხელს რომ არ იკარებენ. ისინიც და-
მძრახავენ გუნებაში. ორ უკიდურესობას შორის თამაშობს კაცი, ვიდრე
გონება არ დაუბნელდება, ანდა პირიქით, არ გაუნათლდება. ჩემმა ღუმე-
ლმა მგონი შეაერთო, შიშით შემომხედა. მე მშვიდი თვალებით ვუყურობ
ტყის ნაპირას გავედით.

— აი, შენი სოფელი.

— ვიცი!

ახლა ის იდგა როგორც გამარჯვებული, თავისუფალი, ამაღლებული, და უცებ, სახეზე ირონია შევატყვე.

— ნახვამდის! — მითხრა მან.

— ნახვამდის!

მაგრამ რას ამბობს მისი წელანდელი შიში და ახლა ირონია? ტყის ნაპირს დავყევი და ჩვენი სოფლის გზაზე გავედი. მზე უკვე გადახრილი იყო. ათასი გამართლება აქვს იმ დადგენილ წეს-ჩვეულებებს, ბევრი რამ აღამიანებმა ბრმად შეიმუშავეს, ბევრი კი აუცილებლობითაა ნაკარნახევი. რატომ უნდა ვიარო გზაზე? — გავიფიქრე და გზის პირს გავყევი ბალახებში. ალაგ-ალაგ ბუჩქების ტოტები იყო გაბლანდული და ტანსაცმელს მიზოკავდა. ასე ვივლი ჩემს გემოზე, როგორც მესიამოვნება. არსებობს მოვალეობა, რომელსაც ვერ გაექცევი, მაგრამ ზომ არის ამ მოვალეობის გარდა ბევრი რამე! ვერ ვიტყვი, რამ მაიძულა, ასე მეაზროვნა, ან საკუთარი შეხედულებები მქონდა.

ფეხი დამიკურდა და შარვლის ტოტი ეკლის ბუჩქს წამოვდევი... ჰა, დავიანჯე, ახალთახალი შარვალი დავხიე. მამაჩემი მეტყვის: ასეა, კაცს რომ არ დაუჯერებ, ვინ გაიგონა, ასეთი ფართხუნა შარვლით ყანაში წასვლაო. სოფლის გზაზე გოგო-ბიჭები სიცილს დამაყრიან. გავგულისდი, თავი მალლა ავწიე. მე ასე მსურს, დახეული შარვლით ჩავივლი სოფლის გზაზე.

ისინი იღიმებიან, მე?!!

სოფელში ერთი ბულალტერი გვყავს, ასე, ორმოცდაათ წელს გადაცილებული იქნება. ტანად მაღალია, გამხდარი, გრძელი ცხვირი აქვს, მხოლოდ საფეთქლებზე შემორჩენია ჭალარა თმა — გვერდებიდან გადაივარცხნ-გადმოივარცხნის და შუბლის კოფოზე ვარდით დაიჭენს კულულს. ამბობენ: ორ საათს ტრიალებს სარკესთანო. გასაკვირი არაფერია, ასე სურს მას. ორმოცდაათ წელს გადაცილებული კაცია, ეპატიება. მნახველს სიამოვნებას გვრის ის ერთადერთი ვარდით კულული. არავის არ ეხამუშება თვალში. მე მოვავლევდი იმ კულულს და თვლებში მივაყრიდი, მძულს — საკუთარი მე არ გააჩნია. ჩვეულებრივ გამართული სიარული ჩვევია, თავი ამაყად უჭირავს, მაგრამ ეს ხდება თავმჯდომარის კაბინეტის კარებამდე. მერე წელში მოიხრება, სახე მოესაწყლება, თვლები ამოუნალვლიანდება და ზმა დაურბილდება. ავალებაციცინებული ელაპარაკება თავმჯდომარეს, ყველაფერზე თავს უქნევს, ეთანხმება. ყოველი ორი-სამი ფრაზის შემდეგ საუბარში ჩაურთავს: „თქვენ შესანიშნავი აღამიანი ბრძანდებით!“, „თქვენ ნიჭიერი ხართ!“, „თქვენ რომ არ გვყავდეთ, საქმე არ გაკეთდება!“ და არ იცის, როგორ ასიამოვნოს... მერე დადგენილება გამოვიდა: „ბრძოლა გამოეცხადოს მლიქვნელობას!“ საერთო კრებაზე თავ-

მჯდომარემ წაიკითხა მოხსენება, ქვა-ქვაზე არ დატოვა, მოგვეჩვენა საბუ-
ტიკი ბრძოლა გამოფეხებადოთ მლიქვნელებსა და მლიქვნელობას... ბულა-
ლტერს ხელის გულები დაუსკდა, ისეთი ძალით უკრავდა ტაშს! და თავ-
მჯდომარის მარჯვენა კვლავაც ბულალტერი იყო. არა, ხელმძღვანელს
მლიქვნელი არ უყვარს, მაგრამ ვერც მის გარეშე შეძლებს ყოფნას. ავ-
ტორიტეტი სწორედ სუსტებისაგან და მლიქვნელებისაგან იწყება...

სოფლის ორღობეში შევედი, დახეულ შარვლის ტოტს მივაფართუ-
ნებდი. გოგო-ბიჭები მოადგნენ ღობეს, ფხუკუნი აუტყდათ, ერთმა ქვაც
კი მესროლა. ჰა, ქვას მესვრიან! ნაბიჯი არ ამიჩქარებია. მათ უკვირთ.
რა უკვირთ?! ხვალ შეიძლება მათაც საკუთარი შეხედულებები ჰქონდეთ.
თავისუფლებას ვგრძნობ, რომ ასე ლალად მივაბიჯებ ორღობეში. ქვა ისევ
დაეცა ჩემს ფეხთან. ადგილს მოგწყდი, მივრბივარ. რატომ? მივრბივარ
გახელებული. ჰო, სირბილი ახლა შევებას მგვრის, ასე მგონია ვიღაცას გა-
ვურბივარ. ხარხარი დამედევნა, მერე შთაინთქა სადღაც და... მე ჭიშკარ-
თან ვიდექი.

— მოათავე? — დამიძახა მამაჩემმა.

— კი!

ეზოში ჩავედი.

— ძროხა გაიბნა, დედაშენია წასული, წადი, გადახედე, — მითხრა
მამაჩემმა.

ოღაში შევედი. ბიოლოგიის სახელმძღვანელო ილიაში ამოვიდე,
ეზოში გავედი. უცებ ვერ მოვიზარე, სად დამჯდარყიყავი. მამაჩემი თვალს
მატანდა. ძროხის შორეული ბლავილი მომესმა, ეტყობოდა, დედაჩემს
ძროხა ენახა. მამაჩემს აღარ უთქვამს წადიო. სასიმიინდეზე კიბე მივაყუ-
დე და ავედი. ჩალის ღერებზე წამოვწექი, მზე ჩადიოდა და სასიმიინდეში
ოღნავ ბნელოდა, ასოებს კარგად ვერც ვარჩევდი. მე მაინც გავშალე წი-
გნი, თუმცა წიგნის კითხვის თავი არც მქონდა. არც ერთი საგანი ისე არ
მიზიდავს, როგორც ბიოლოგია. ადამიანი ცხოველთა საოცარ სამყაროს
ეცნობი. თევზი წყალში ცურავს, ფრინველი ცაში ფრინავს, ადამიანი მი-
წაზე დადის...

დედაჩემმა ძროხა სასიმიინდეს ბოძზე მიაბა, სამზარეულოდან ქოთანი
გამოიტანა და ღობეზე მიბმული ხბო აუშვა. ხბო კუნტრუშით გაემართა
ძროხისაკენ, სველი ღრუნჩით დაეტაკა ცურზე, აჰკრა რამდენიმეჯერ და
მოწოვა... მივიდა დედაჩემი, ხბო ძუძუს მოაშორა, ჩაქუქდა ძროხის ფე-
ხებთან, ქოთანი წინ დაიდგა და ძროხა ჩამოწველა. გულჩადმა ჩავემზე,
წიგნს მკლავები მოვხვიე და ნიკაბით ჩამოვეყრდენი. ხბო ძროხისკენ გაი-
წია, დედაჩემმა ფეხი მოუქნია და გაავლო. ხბოს ძალა აღარ შესწევს და
სველი ღრუნჩი ენით მოილოკა. — იცის, მეტი რძე არ ერგება... მგონი,
ზედმეტად გამოლეჭა ძროხა, რადგან დედაჩემს შეწუხებული სახე აქვს,
ქოთანი რძით არ ივსება, თორემ ხბოს ასე მოძულებით არ გაავდებდა.

ახლა მან აპკრა მჯილი ცურს, შესრისა და წველა განაგრძო... ჩამოხვეწილი სიბნელეში თვალი ამიჭყიტა წითელმა ვარდმა, ჭიშკართან რომ გვქონდა. დავავიროდი. ვარდს ვხედავ მე — ვარდი არსებობს. არ ვიქნები მე — ვარდი მაინც იარსესებებს, მაგრამ ვარდი რომ გაქრეს?! — მე მაინც ვიარსებებ... თვალი დავხუჭე.

— მიხეილ!

მამაჩემი წალდს ლესავდა ჯირკვზე ჩამოჩქვარი, თავი ასწია.

— მობრძანდით!

ჩვენი ცეცხლის მეზობელი იყო, მუქი-ლურჯი მაუდის გალიფე, უძიროები და გვერდზე აღილული შავი ბლუზი ეცვა, თავზე კარაკულის ბოხობი ეხურა. ვიცი, მამაჩემი დიდი ხანია ოცნებობს, ასეთი გალიფე და უძიროები შეიკეროს. მას რომ უყურებს, ეხარბება. ასე, განსაკუთრებით ტირილსა და ქორწილში იცვამენ... სტუმარმა შავ, ჩამოფოფხილ უღვამზე ხელი დაისვა, წარბი აწკიპა და ჭიშკარი გააღო.

— გაიგე, — უთხრა მან, — ჩვენი ჯიმშერის ქალიშვილი თხოვდება!

მამაჩემი წამოდგა, სახეზე წყენამ გადაურბინა, ჯიმშერის გოგო მამაჩემს მოსწონდა. ჩვენ საშუალო სკოლა ერთად დავამთავრეთ, შინ უთქვამთ კიდევ: ასეთი ქალი ოჯახში დიდი ბედნიერებააო. ჩემს გასაგონად ამბობდნენ... ბევრს მოსწონდა ჯიმშერის გოგო.

— თხოვდება?

— ჰო, კარგ ბიჭს მიჰყავს, მამა დიდი კაცი ჰყოლია!

მამაჩემს ფერი ეცვალა სახეზე, როგორც ჩანდა, იგრძნო, შვილის ბედი ბევრად დამოკიდებული მშობელზე. აბა, ვინ იტყვის ამას; პირს მოიწმენდს თითოეული, სიყვარულიაო მთავარი, მაგრამ სარგებელს კი დაეძებენ... ხმაძალდა რომ ვთქვა, მხოლოდ მდიდარ ქალს მოვიყვან-მეთქი, შეიქმნება ერთი ვაი-ვიში, ფული ნდომებია და არა ქალიო. გოგონები გვერდს შემაქცევენ. იგივე გოგონები კი მდიდარ ბიჭზე იოცნებებენ.

— ქორწილი როდის აქვთ? — ჰკითხა მამაჩემმა.

— მომავალ შაბათს!

— ოჰ, საქმე გადაწყვეტილი ჰქონიათ.

— კი, ბიჭის მშობლები წუხელ იყვნენ! შენი ბიჭი სადაა?

— სასიმინდეში!

— სად?... იქ რას აკეთებს?

— გაიგებ?! —

სასიმინდეს კარი დავხურე. არ მინდა მესმოდეს მათი ხმა. ძნელია გაიგო, რატომ წევს კაცი სასიმინდეში, ბნელა, მერე ვგრძნობ, სული მესუთება, ჰაერი არ მყოფნის, მაგრამ ვიცი, ეზოში კაცები ლაპარაკობენ და არ მაინტერესებს გავიგო რას ლაპარაკობენ. მე შევცქერი ჭერს და ვხედავ, ტრიალებს ჭერი, ტრიალებს სასიმინდე, ვტრიალებ მე. ყველაფერი ტრიალებს. წამის მემილიარდები ნაწილი და... სამყარო საოცარი

სიზუსტითაა მოწყობილი. რა ძნელი წარმოსადგენია, რომ მთელი შენი ცხოვრება ტრიალებ, ხარ სადღაც უსასრულობაში და ტრიალებ. ეს მხოლოდ წარმოდგენაა, თორემ რომ ვიგრძნოთ ვტრიალებთ, ალბათ, ისევ წამის მემილიარდები ნაწილი... ძაღლების ღრიალმა გამომარკვია, სასიმინდეს ქვეშ ბურღლობდნენ. ჩავიჭვრიტე, გახრულ ძვალს წატანებოდნენ. ძვალი ახლა გვერდზე ეგდო და ისინი დასიებული თვალებით კბენდნენ ერთმანეთს. დედაჩემმა კეტს წამოავლო ხელი და ძაღლებს გამოენთო. მე სასიმინდეს კარი შევადე, გრილი ნიაგი შემოიჭრა და მესიამოვნა. მა-მაჩემი და მეზობელი კაცი ეზოში ლაპარაკობდნენ. ახლა არ მესმოდა მათი ხმა, ხმადაბლა ლაპარაკობდნენ, თითქოს სიყვარულზე ჩურჩულებდნენ, ისეთი კმაყოფილი სახეები ჰქონდათ.

მახსოვს, იმ კაცის მამამ ბაბუაჩემი კინალამ მოკლა. მერე-და, რა ჰქონდათ გასაყოფი?! ჩვენი საყანე მიწები გვერდი-გვერდზეა. ბაბუაჩემმა შუაზე მესერის ღობე გაავლო, ერთგან სადაც ჰონჭყო იდგა, ნახევარი მეტრი მის მხარეს შეიწია. ატყდა ერთი უბედურება. ერთ გოჯა მიწასაც არ დავთმობო, სოფელი შეჰყარა, თოფიც გამოიტანა. არა, ბაბუაჩემისათვის არ უსვრია, მაგრამ მას გულმა უმტყუნა და მეორე დღეს გარდაიცვალა. ჩვენი ოჯახები ძაღლსა და კატასავით გადაეკიდნენ ერთმანეთს. დაკრძალვას მხოლოდ მე დავესწარი. აუარება ხალხი იყო. შიგადა-შიგ გაიგონებდი: როგორ გადაყვა კაცი იმ დამპალ მიწასო; უკვირდათ, დიახ, უკვირდათ... კუბო საფლავში არ ჩაეტია, მესაფლავეებმა კიდეები ჩაასწორეს და ხამუშ-ხამუშ ჩაუშვეს, მიწა მოაყარეს და... დამთავრდა... თითქოს კაცი არც არსებულებო. ათი წელი გავიდა, ჩვენი ოჯახები კარგა ხანია შერიგდნენ, იმ საფლავზე კი კაციშვილი არ დადის. დაავიწყდათ. ასეა.

ჰო, ასეა.

მთელი ცხოვრება იბრძვის ადამიანი და... კვდება... წამოვდექი, დაველოდე, ვიდრე ის კაცი წავიდოდა. დედაჩემმა ოდაში სინათლე აანთო — ეზოში გამოდიოდა მრყეითალო ფერი. სიმარტოვე გულს მაჯლაჯუნასავით შემომამწვა, კიბეზე ჩამოვცოცდი და ოდაში უკანა მხრიდან შევედი. შვება ვიგრძენი, რომ ჩემთვის ვიყავი. მომაგონდა ტყე — მშვენიერ ქალიშვილს გვერდით მიყვებდი, მინდა ხელი შევახო, ჩავიხუტო... ახლა ვიგრძენი, რომ დავაშავე. რას იტყვის ის მშვენიერი ქალიშვილი?! ხელები თავში წავიშინე და საწოლზე მივეგდე. სამყარო ტრიალებს, ადამიანი იბრძვის. სიცოცხლე აიძულებს ადამიანს, გააკეთოს ყველაფერი, რისი უნარიც კი გონებას შესწევს. უკმარობის გრძნობა ამოძრავებს... დედა მეძახის, ხმას არ ვიღებ, მერე მეორე ოთახში მამაჩემი წვება...

სრული სიჩუმეა. უცნაური ხმები მესმის, თითქოს ღამე მელაპარაკებოდეს, თითქოს სამყარო მეძახდეს... ოთახში დავდივარ, თვალწინ ტყე

და მშვენიერი ქალიშვილი მესახება. ქალიშვილს ცისკენ მივყევარ: ქვე-
მოთ — ბაბუაჩემი მესერის ღობეს ავლებს ჭონჭყოს ნაპირს. თვალს
ვხუჭავ. ახალ სივრცესა და ქვეყნიერებას ვხედავ...

ქალაღი და საწერკალამი ავიღე. თავზე დამათენდა, მამაჩემმა ოთა-
ხის კარები ჩიქურ შემოაღო.

— აქ რას აკეთებ?! — დამიყვია მან.

— ლექსი დავწერე!

— ლექსი?!

— ჰო!

— გაგიჟდა... გაგიჟდა...

ყუმბარასავით გავარდა მამაჩემის ხმა. მთელი სოფელი მოგროვდა
ეზოში. მე გამოვვარდი გარეთ, ხელში ლექსი მიჭირავს და ჰაერში ვაფრი-
ალებ, კიბეზე დავეშვი, მოულოდნელობისგან ხალხი შეირხა, მერე კიშ-
კართან რომ მივედი, ვიღაცამ დაიძახა:

— გიჟია!..

— გიჟია, გიჟია! — მას სხვებიც აჰყენენ.

გავრბივარ... ხალხი მომდევს... რაც შეიძლება ჩქარა უნდა გავიქცე,
თორემ... დამიჭირავენ და საავადმყოფოში შემავადებენ, ვიღაც დავუმტკი-
ცებ, რომ გიჟი არა ვარ! ორღობის ბოლოში აღმართია, აი, ის აღმართი უნ-
და ავირბინო, უკანასკნელ ძალას ვიკრებ, ხალხის ჩოჩქოლი, შეძახილები
თანდათან მიახლოვდება. ნაბიჯიც რომ შევანელო, დამთავრდა... დამთავ-
რდა... ავიარე აღმართი... საშინელი უფსკრულია... შევკრთი — ნაბიჯი
მარცხნივ, ნაბიჯი მარცხნივ და...

— შეჩერდით ხალხო! — ყვირის ვიღაცა.

ნაღი ღუმბაქა

ლადო ასათიანის ჟანრულიკაციის ფურცლები

ლადო ასათიანის ეპისტოლური მემკვიდრეობიდან მისი პოეზიის მოყვარულთ ჩვენი სტუდენტობის პირველი წლის ნაწერები უკვე გავაცანით.¹ ახლა გთავაზობთ მომდევნო წერილებს, რომლებსაც ახასიათებს ნაცნობი ინტონაციები, ლადოსეული „ღელვა-ღუღილი“, განცდის სიმძაფრე — ასათიანური სულისკვეთება და ბუნებრივი, უპრეტენზიო ფორმები.

1936 წლის 21 ივნისით არის დათარიღებული „ლექსადქცეული კაცის“ (როგორც თვითონ ამბობს) წერილი-ლექსი, ლადოს მთლიერი ცხოვრების დრამატიზმს ასე ნათლად რომ ზატავს. იგი დაწერილია საზაფხულო არდადეგების დასაწყისში, სავსეა სიწმინდის წყურვილით, სიჭაბუკისა და

მეგობრობის ამაღლებული სიყვარულით.

„ნეტარ იყუნენ მგლოვარენი გულითა, რამეთუ ივინი ნუგეშინის ცემულ იქმნენ“.

(სახარება, მათე, გვ. 13.)

* * *

თითქმის დამეცა გულზე ისრებად ამ განშორების დრო და წუთები, როგორც ვიყავი, ეხლაც ისე ვარ, ისევ ვწუხვარ და ფიქრებს ვუნდები. ურვა დამაწვა გულზე ღოდებად, საფლავებისკენ ჭმუნვის გზა აღის, სიჭაბუკე ხომ არ მეორდება, როგორც განვლილი დღე და საათი. რად დამივიწყე, მითხარი უკეთ, დამეცე, რად არ გრცხვინია, ხომ არ გამჭარალა ეს სიჭაბუკე?.. ვარდებს ფოთლები არ დასცვენია. შენ ახლა, ალბათ, ზიხარ და დედას უყვები სხვაგვარ ჭაბუკის ამბავს. აივნის გასწვრივ ხეები სხედან, ღრუბელი ზეცის კაბადონს ღამბავს. და დედაც წყნარი, როგორც თითონ შენ,

¹ დასასრული. იხ. „პროზა“ № 4, 1974.

გვეყურებს ტყბილად, თვალის შევლებით. მე კი ვტირი და შენს წინ მიწდორზე ეცემა ჩემი ცივი ცრემლები.

გული ნაცრემლი, გული თელილი, ძნელია, დაო! მერწმუნე, ძნელი.

ამიტომ მსურდა მე ეს წერილი

არ ყოფილიყო უკანახკნელი.

მაგრამ რა ვუყოთ, ერთხელ ვიყავი, თუ გვსურს, მეორედ აღარ ვიქნები,

ერთიანი და გაუარიყავი

გულით, გრძნობით და წმინდა უიქრებით.

თუ კი ასეა, შევი დრუბელი

გადაბრუნდება გვერდითი ცაზე,

შემოვა ჩემთან ავი, ყრუ, ბნელი,

შენს დაბარებულს დამიწერს ასე:

„... ნეტარ იყუნენ გლახაკნი სულითა, რამე თუ მათი არს სასუფეველი ცათა“.

P. S. დიქსად ქცეული ვარ და ლექსით გესიტყვები. მიხედვები ალბათ, რას გეუბნება ლექსი ეს. განა ასე უნდა?.. მარტო მაშინ უნდა გახსოვდეს ადამის შვილი, როცა შენთანაა?.. მე გეონია ასე არ ფიქრობდი, მაგრამ დროს რა არ შეუძლია. კარგი მეგობარი ხარ, კარგი, მაგრამ მაინც გახსიათებს ზოგი რამ მხოლოდ „ქალის“. არ გეწყინოს, ეს ყველას სჭირს. მეც, შენც, სხვას, მხოლოდ სხვადანსვა დოზით. ვისურვებდი გამკრალიყოს ეს „რადაც“. ბევრ რამეს მოგწერდი, სხვა რიგ რომ არ იყოს ეს წერილი განკუთვნილი, მაგრამ ახლა მხოლოდ შენს ამბავს ვკითხულობ ყოველმხრივ. 17-დან სახლში ვარ — 20 აგვისტომდე. მერე ქუთაისში. მარუსია წამოვიდა ისე, როგორც მას სჩვევია. რა ვუყოთ, მე ხომ იცი აკიდება მეჭაგრება. გეონი მაისისთვის იარაღი დამჭირდეს. ბანაკი კარგად გავატარეთ. წერილი ძველი მისამართით მოიწერე. მარუსიას ნახავთ ალბათ.

შენი მეგობარი და პატივისმცემელი
ლადო ასათიანი.

მოკრძალებული და შორეული სალა-
მი დედათქვენს, მიუხედავად უცნობო-
ბისა.

მარუსიას ასე უთხარი ჩემს მაგიერ, სა-
ხარების ენით:

„ყოველმან ხემან, რომელმან ვინა
მოიღოს ნაყოფი კეთილი, მოეკუთნოს
და ცეცხლსა დაედუასო“.

ლ. ასათიანი.

ლექსს დღიური მოჰყვა.

„სიცოცხლე ამოძრავებს მატერიალებს,
— წერს ლადო დღიურში, — სიცოცხლე
მღერის სმარადვიან სიმღერას, სიცოცხ-
ლე წვდება საუკუნიდან საუკუნეზე, სი-
ცოცხლე ღარბის პლანეტიდან პლანეტი-
ზე...“

ლადოს სწამდა ლამაზი, შინაა-
რსიანი სიცოცხლის მარადიულო-
ბა. სწამდა სიცოცხლე პოეზიისა-
თვის, სიყვარულისათვის, მეგობ-
რობისათვის. ლადოს მთელი პო-
ეზია და თვითონ ლადო იმ სიცო-
ცხლით გამოირჩევა, რასაც დი-
დი გალაკტიონი „სიცოცხლეზე
უტკბოვს“ უწოდებს. მიუხედა-
ვად ავბედითი წინათგრძნობისა,
ლადომ შესძლო „სიკვდილის ლე-
ქსად გარდაქმნა“ და სიცოცხლის
შეუპოვარი რწმენით უმღერა გა-
ჩენის დღეს:

რადგან სიცოცხლე ასე ნაწარდობს,
სიკვდილის ყველა კარი ღარაზეთ,
და იმ ბედნიერ დღეს გაუმარჯოს,
როცა ჩვენ გაგჩნდით ამ ქვეყანაზე.

დღიურის საერთო ინტონაცია
მძაფრი და მტიყენეულია. შინაგა-
ნი სულიერი განცდის დრამატიზ-
მი ხომ ლადოს პიროვნებისა და
პოეზიის საერთო თვისებაა. დღი-
ურში ნათლად ჩანს მღელვარე
სულის რომანტიკული იდეალები,
ინტერესების სფერო, თვალსაწი-
ერი.

კეთილ დან!

იცნი?.. რა.

რაღაც სიცარიელესა ვგრძნობ, თითქოს რაღაც დავკარგე, თითქოს, ოდესღაც შემძლეო ადამიანების სიტყვებით დაედებტრონება და დღეს აღარ შემძლეა... თითქოს ეს გული ამომგლიჯეს, წაიღეს სადღაც და მერე, გვიან დამიბარუნეს — გაძარცვული და გაკაწრული. ამიტომ მაპატიე, თუ ეს წერილი ერთფეროვანი გამოდგეს; არასოდეს არ შევარება განმეორება. მე და ტრაფარეტი მუდამ მოსისხარები ვიყავით და მარად-ჟამ ის იყო ჩემი მიზანი განუმეორებელი განმეორება დამეწერა ოდესმე.

სამხრობის ჟამს რომ ეძახიან, ის დროა... საკვირველად ტორტმანებენ ჩრდილები მწვანეში და გოგირდისფერი ღრუბლები საწვიმარ შეხედულებას აძლევენ შემოგარენს.

ნისლები... რძისფერი ნისლები...

გემავსაც წაუღია ნისლებიც და მზით გამდნარი ნისლების წვიმაც, გულშეზარებულის ცრემლებს რომ მაგონებს.

სიცოცხლე ეძახის ადამიანებს, სიცოცხლე ამოძრავებს მატერიკებს, სიცოცხლე მღერის გამარჯვების ხმაძარვიან სიმღერას, სიცოცხლე წვდება საუკუნეებიდან საუკუნეებზე, სიცოცხლე ღარბის პლანეტებიდან პლანეტებზე...

სიცოცხლე, სიცოცხლე და ისევ სიცოცხლე.

მაინც, რა უნდა იყოს ეს სიცოცხლე?...

სადღაც, ოდესღაც (მგონი კოლხიდაში) ნოყოს პირას, ერთი უხეირო ნისლით დასურული ქოხი იდგა თურმე — დელითა და შამხნარით შემორკალული. ცხოვრობდა აქ ადამისხანის დედაბერი მზეთვალემა ქალიშვილით. შებინდებოდა თუ არა, გამოიტანდა მზეთვალემა ჩონგურს (უსაყვარლეს და უტკბილეს საკრავს დედამიწაზე) და ჩამოჰკრავდა ოქროს თითებს ანაწდეულად:

შოუ ნანა... შოუ შვილო...

შოუ, ცისკენ ფრთაგაწვდილო...

ლეგენდარული ფრინველივით გაიშ-

რილებდა ეს სიმღერა, ისე ტკბილი, როგორც დედის ძუძუ-რძე და უმიმდო შეყვარებულის ცრემლები.

მეგობარი ვინმე ჰყავდა თურმე მზეთვალემა და ენაბლუობა ისევე სჩვეოდა მას, როგორც ენამწეობა. პოეტაკცს ეძახდნენ თურმე ქაბუკს — მუდამ მოღუშულსა და წარბადაუხსნელს.

შოუ ნანა, შოუ შვილო... გაიშრიადებდა რა ქაობის ფშანზე ეს სიმღერა, მოხვდებოდა პოეტაკცის გამახვილებულ სმენას. მოვიდოდა მზეთვალემათთან, დახვდებოდნენ ორთავენი და მღეროდნენ ახ საუკუნეს — ათათასი ვარდის ფურცლობას. ურთიერთისათვის მწესაც დასთმობდნენ. პირს ჰბანდათ თურმე დილის ცვარი ვერცხლისა დარი, მდინარის პირი სარკე იყო მათთვის დილის-ჟამს. მეგობრები იყვნენ თურმე მზეთვალემა და ქაბუკი პოეტაკცი. სწამდათ ასე: სიცოცხლე მეგობრობისათვის.

ერთ სადამოს ჩვეულებრივად ჩამოჰკრა ჩონგურზე მზეთვალემა და ქაბუკმაც დაამღერა დედის სიმღერა.

— ტკბილია, შვილო! ჩონგური, ტკბილი! — შეესიტყვა დედაბერი მოსიმღერებს.

— ტკბილია, დედი! — უბასუხა ქალ-ვაჟმა.

— ტკბილია, დედი, სიცოცხლეც, — დაუმატა მზეთვალემა.

— სიცოცხლე რაია, შვილო? — აზარდა დედაბერი.

— სიცოცხლე ჩვენ ვართ, დედი, — წარმოსთქვა ქალმა და ხელი ქაბუკისაკენ გაიშვირა.

ლასლასით წამოდგა ადამისხანის დედაბერი. მოხვია თავისი გამხმარი ხელები ქალ-ვაჟს და მეყვსეულად გადაკოცნა ორთავენი. მერე აცრემლდა მოხუცი თურმე და ცრემლი მისი იქცა მდინარედ. მდინარემ წაიღო სიმებდამწარალი ჩონგური ქალ-ვაჟისა და მდინარეც მიტომ მღერის ხმაარეულად თურმე მარად-ჟამ.

მერე გაშალა თურმე თმაი და თმაი მისი იქცა ტყედ, მერე გაიძრო თურმე სამოსი და ტანი მისი იქცა ხედ, სამოსი

კი ყვავ-ყორნად, ტყეს შერეივნენ თუ-
რმე ყვავნი და ყორანნი.

და რქვა თურმე მერე მწეთვალეზას
დედამან ხემან — ჩემი შვილი ხარ, იქე-
ცი ჩემებრ — და იქცა მწეთვალეზაც
ხედ, ცრემლი მისი მდინარედ, თმაი მისი
ტყედ.

— ჩემი გულის მენახევრე ხარ, იქეცი
ჩემებრ — რქვა თურმე ქალმან ხემან —
ქაბუკს პოეტკაცს. და იქცა ქაბუკი ხედ,
თმაი მისი ტყედ, ცრემლი მისი მდინა-
რედ.

მას შემდეგ დადუმდა თურმე პოეტკა-
ცი — ენაბლუ შეიქმნა. ანლა სამი მუხა
დგას იმ ნოყოს პირას. ერთი — ბებე-
რი და კანდამსკდარი, ორი უფრო ყრმა.

ბებერი მუხა — დედაბერია (სტირის
და ცრემლები სდის თურმე ამ მუხას).
ყრმა მუხა მწეთვალეზაა (მღერის თუ-
რმე ეს მუხა).

მესამე, ყრმა მუხა — პოეტკაცია (თა-
ვის ფოთლებზე სიცილ-ტირილის წიგნს
სწერს თურმე ეს მუხა) და მერე ამ წიგნს
კითხულობს მთელი ქვეყანა დღენადაგ.

ბებერი მუხის ცრემლში ასეელებს
იგი თავის ფეხებზე ამონაყარ ყლორ-
ტებს და იმით სწერსო თურმე. ყვავყო-
რანნი ხელს უშლიანო მას ონავარნი.

— რისთვის შეთხზა ამ „გიჟუამ“ ეს
ლეგენდა რამ, — წარმოსთქვამ უცებ,
მაგრამ უმაღ დაწყნარდები, რადგან გო-
ნება გზას გაიკვლევს სიტყვების ტევრ-
ში. მეტი რა გითხრა, კეთილი დაო! მე
ესლა რიყეზე დარჩენილ თევზივითა
ვარ, მაგრამ მაინც გიტყვი, გიტყვი და
არ დაივიწყო: მიქელანჯელოს ჰკითხეს
თურმე: — როგორ მუშაობთ? — მან
უპასუხა: — ვიღებ ნაჭერს მარმარისას,
ვაშორებ ზედმეტს და ვტოვებ აუცილე-
ბელსო.

— კი მაგრამ, როგორ უნდა გამოარ-
კვოთ ნამუშევრის ღირსებაო, — კვლავ
შეეკითხნენ მას.

— სრულიად უბრალოდ, — უპასუხა
მან, — დააგორეთ ქანდაკება მთიდან და
რაც ზედმეტია, თითონ მოშორდება.

რად დამჭირდა აქ ამის მოტანა? ალ-

ბათ, იმისთვის, რომ შეთქვა: პიროვნული
— მეგობრობისათვის, იმისათვის, რომ
თუ ზედმეტი (თუ კია ასეთი) მოსცილ-
დება ჩვენს მეგობრობას (და მეგობრო-
ბა ზომ იგივე ხელოვნებაა, იგი იგივე
მარმარის ნაჭერია, ხოლო ჩვენ მოქან-
დაყენი ვართ) იგი მთიდან კი არა, მარ-
ხიდან ჭოგოხეთისაკენ რომ დააგრო,
ისე უვნებლად დაეშვება დედაშიწაზე,
რომ არაფერი დააქლდება. წელიწადებს
გაუძლებს.

ვისურვოთ ასე ყოფილიყო.

P. S. ვიცდები შევასრულო შენი
თხოვნა, ვიცდები. მსაყვედურობ. საყვე-
დურები ხანგადასულ ქალებს ჩვევით.
შენ კი... მაგრამ საყვედურები მეც საყ-
მაოდ მქონდა; ასე რომ, ეს ვერ გამოი-
ვიდა მთლად მოქნეული ნათქვამი.

კარგად ვარ. 20-დან ქუთაისში ვიქნე-
ბი. ამ ზაფხულში ვმუშაობდი, ვწერდი,
ვწერდი. ვთარგმნე ერთი საბავშვო მოთ-
ხრობა რუსულიდან, პუშკინის ლექსები,
მისივე მოთხრობა „Метель“. ძალიან კა-
რგია. მეშინია, რაღაც ბედისწერით არ
ამეღოს ის, იმიტომ, რომ შეიძლება ამ
მოთხრობის ერთ-ერთი გვირის სიცოცხ-
ლის ზასიათი ჩემსას დამესგავსოს. თუ
ჩამოვდები, წაგაკითხებ.

ისე „სამუდამოდ გამათხოვებაზე“,
თუ „ქალი“ ხარ, ნუ გიყვარს ლაპარაკი,
მე და სხვას რომ ეწყინება იმიტომ კი
არა, არაა ეს კარგი, არა. მე ვთხოვ დე-
დათქვენს ამ სტრიქონებიდან: ამოშა-
ლოს ეს აზრი შენი ცნობიერებიდან.
ქალბატონი, მე მგონია, შეასრულებს
ამას.

შენ ანლა, ალბათ, პონტოს ზღვის პი-
რასა ხარ. ამორძალების დედოფალი ხომ
არ გავონდებო. მართლაც, რაოდენი პო-
ეტური ფანტაზია უნდა გქონდეს ადა-
მიანს, რომ სავსებით წარმოიდგინო სა-
დღაც, ოდესღაც ღვთის რისხვად მოვ-
ლენილი ამორძალების დადასული დე-
დოფალი. ნეტავ მენახა ხოროშ სილაზე,
ზღვის ნაპირას წამოწოლილი, ქებას ვე-
ტყოდი ლეგენდარულ მარჯვენას მისას.

ამორძალების დედოფალი... პონტოს
ზღვა... ქობულეთი... შაი, შაი, რომ მარ-

თლაც „ღვთის რისხვა“ — ამორძალების დედოფალი.

ეშმაკმა ცაილს, რამ მომაგონა აქ ეს უცნაური ქაღალბიჭა.

სხვა რაღა ვთქვა: საყვარელ ადამიანს ნახავო, — მწერ. ეს, ჩემო დო...

ჰოდა ასე, კარგად იყავი, თავს მოუარე, რომ სექტემბერში აუცილებლად ჩამოხვდები ქუთაისში.

შენი ბარათი ა აგვისტოს მივიღე. მწერ: დაჩქარებით მიპასუხო და მეც, მიუხედავად იმისა, რომ აღარ შემიძლია, აღარ — დავწერე ეს წერილი იმავე დღესვე.

გულწრფელი და მოკრძალებული სალამი დედათქვენს და ძმას.

უკეთესი სურვილებით შენი, მარად შენი მეგობარი

ლადო ასათიანი.

სალამი ნაცნობ-„მეგობრებს“, თუ ვიმე ნახო.

1936.5.8.

ს. ბარდნაღა.

1936 წლით არის დათარიღებული ლექსი „დამავიწყდა... უნდა მეტყვა...“ იგი საინტერესოა მიმართვის ფორმით, ფერით და კიდევ მეტად — აზრით. აქ პოეტის სათქმელი აზრობს ჭუჭყიანი სულის ყოველგვარ ზრახვას, პოეტი კი ჩანს ამაღლებული, ქვეყნად იმისთვის მოვლენილი, რომ რწმენა და სიხარული მიაგებოს ადამიანს, როგორც ბუნების სრულქმნილებას, ბედნიერებისათვის გაჩენილს.

ლადოს პოეზიის ერთ-ერთი დასაბამი მოტივი ადამიანის სიყვარულია:

ადამიანი, — ეს მზის ამოხვედრის
უამს სიამაყით სავსე უღერვა,
ადამიანი — მილიონ მგონის —
მილიონი ხმა და სიმღერაა.

ამ ლექსის, ადამიანზე ამ ჰიმნის
აკორდად უნდა მივიჩნიოთ ლექსი
„დამავიწყდა... უნდა მეტყვა...“

დამავიწყდა... უნდა მიმტკმა...

თეთრი ღამე, მთვარის თენთვა,
ჩნდება ჩუმად ჩრდილთან — ჩრდილი.
მესმის შენი გულის ფეთქვა,
როგორც ახლა, ისე დილით.
დამავიწყდა, უნდა მეტყვა,
მზე, წყნარი დარი არი,
ვერ დადნობს შენს სინათლეს
შავი ღამე დარილის.
ბევრჯერ უთქვამთ სხვებს წინათ ეს,
დამავიწყდა, ვერ გითხარი,
რომ ქარი ფრთებს ატაკუტნებს
და ირხევა ხე ვით ქალი.
კვლავ გაისმის ვაჟაკური
შენი ხმა და ხმებს კრიალას
მოაქვს ვარდის სურნელებით,
ზარდებით და ეკლიანად.
ამ დროს სხედან სულელები
და ცის თაღზე ჰკრეფენ მთვარეს,
დამავიწყდა და ვერ გითხარ,
მზე ვერ დასწავს, დავ, შენს თვალებს
და იელვებს იგი დიდხანს.
დამავიწყდა, უნდა მეტყვა,
როგორც ახლა, ისე დილით
მესმის შენი გულის ფეთქვა,
მიმწერს შენი სახლის ჩრდილი.

1937 წელი ლადოსათვის ზიფათიანი აღმოჩნდა. მაშინდელ თვითნებობასა და უკანონობას ემსხვერპლა ლადოს დედა, იგი დააპატიმრეს და გადაასახლეს, აღარც დაბრუნებულა (ლადოს მშობლები: დედა — ლიდა ბათლომეს ასული ცქიტეშვილი, მამა — მეღქისედექ გუჯუხს ძე ასათიანი პედაგო-

გები იყვნენ). ინსტიტუტიდან ხალხის მტრის შეილის ყალბი საბაბით გარიცხეს ლადო. რაღა თქმა უნდა, ამ ორ დიდ უბედურებას ლადოს მგერძობიარე გული საშინლად განიცდიდა. მიუხედავად იმისა, რომ მეგობრებს ერთი წუთითაც არ მიუტოვებიათ, კიდევ უფრო გააძლიერეს ურთიერთობა და ეხმარებოდნენ ყოველმხრივ, ლადო მწუხარებამ შეიპყრო, არდადეგები ქუთაისში გაატარა, ღვინოს მიეძალა და ნაწერებშიც გამოირჩეოდა სულიერი წყლულის ახალი კვალი:

და მე ფიქრებით შენთან მოვედი,
დამწუხრებული, დაღაბლებული,
ძმა, მეგობარი, მუჟა, პოეტი,
ცხოვრებაში კი გზადაბნეული...

ლადოს დიდ სიყვარულთან ერთად მწუხარებისა და სევდის ღრმა განცდა ახასიათებდა, მაგრამ თავშეუთავებლობის სახიფათო ზღვარს არასოდეს გადაცდებოდა. ასე მოხდა მაშინაც.

ერთი წლის შემდეგ ლადო სტუდენტად აღადგინეს, ნებადართეს ჩაებარებინა საკურსო სესიები და ჩვენს, №33 ჯგუფს გაპყოლოდა. მან უმოკლეს დროში დაფარა ყველა დავალიანება და შეუდგა სწავლას. ლადო ბევრს კითხულობდა. განსაკუთრებით იტაცებდა ძველი საისტორიო წიგნები და ჟურნალები, კლასიკოსთა ნაწერები. წიგნს, რომლითაც განსაკუთრებით დაინტერესდებოდა, თან ატარებდა.

ერთ-ერთ გამოცდაზე ლა-

დომ ჟურნალი H_2SO_4 შეიცავდა გამომცდელი — ლექტორი ფუტურისტ-ლეველთა თანამგერძობი აღმოჩენილიყო და ლადოც ნასიამოვნები ყვებოდა, ჟურნალმა მეკვლეობა გამიწიაო.

ლადოს ყმაწვილკაცობის ერთ-ერთ დღიურს, რომელსაც ქვემოთ გთავაზობთ, მომეტებული სევდანარევი განწყობილებები ახასიათებს, მაგრამ მასში მაინც ღვინის სიცოცხლისა და პოეზიის დიდი სიყვარული. პოეტი პირდაპირ ამბობს სათქმელს, ნაფიქრსა და ნაგერძობს, ამხელს საკუთარ ფიზიკურ და სულიერ ტკივილებს, ეძებს მეგობარს, ნატრობს მასთან მალე შეხვედრას. სიმპტომატურია ლადოს სწრაფვა, მალე დამტკბარიყო ყველა ამაღლებული სიამით: „...ნეტავ მისოდენა გავზრდილიყავ, — ჭანდრის ხეზე ამბობს, — ქვეყანას გადავხედავდი და შეიძლება უფრო ადრე მენახა მეგობარი... უბირ ზრახვების თანახმად...“. მიუხედავად მოძალებული უამური განწყობილებისა დღიურში „ისევ სიცოცხლეა და სიხარული. სინათლის ჩქერივით ჩამოღვარული“.

სალამი...

რა მოგწერო არ ვიცი...

ეხლა საღამოა...

ვზივარ ჩემს ოთახში (თუ საკანში)...
თამბაქოს ვეწევი... ქალაქში ავლისდარი
იანვრის ნისლი წევს და უნდა გამოგითქვდეს — ჩემს სულშიაც, ნისლია ახლა.

ფოთლებდაცვნილი, ტანტიტველა ხეები გულისმომკვლევი მარტოობით დგანან. დგანან და იმღერაან საბურავშემოხეულ ბუნების ჰიმნს. ტანგაძარცული

ნაცრისფერი ხეები, ნაცრისფერი ნისლი, ნაცრისფერი მარტოობა. აი ილუსტრაცია გარემოსა, რომელიც მარტყია ირგვლივ.

ჰოდა... ამ ნისლიან გარემოცვაში, კეთილ დღე, მეცხადება აბაღონ უფსკრულების შავი ანგელოსი.

მეცხადება და მიკიუნიებს, დასწერე შიშნი ხეებისა, ნისლისა, მარტოობისა.

მიკიუნიებს, მაგრამ მე ვერ ვწერ...

დარდისაგან წელმოცვლილს გველის მართვეს დარი კლაკენა დამეჩნია და ვწუხვარ, ისე, ვით აქვარიუმში დამწყვდეული თევზი.

— შენ კარგად იცი, კეთილ დღე, რომ მე არ ვეკუთვნი ახალგაზრდების იმ პლედას, პირველი შეძახილის შემდეგ რომ შეესიტყვებიან მეგობარს, თუ სხვას...

ასეთი „უპრინციპო პრინციპიანობა“ არ მჩევნია და არც მყვარებია. ამიტომ არ გაგიკვირდეს ეს წერილი.

შენმა მეგობარმა (მ-იამ) ერთხელ კიდევ გამანადგურა, მაგრამ... სხვა არაფერი.

ისევ სიცოცხლე და სიხარული.

სინათლის ჩქერივით ჩამოღვარული.

რა ვქნა, არ ვიცი... რა მოგწერო, არ ვიცი.

მელანქოლიამ დაიბუღა ჩემს სულში... სიცოცხლისა და სიხარულის ნახევარი გაფრინდა სადღაც.

დმერთო, რად გამაჩინე ურვიანი და მეოცნებე, ვამბობ მე და მარტვილობა მენატრება.

საქართველოში, წმინდა ეკლესია რომ არსებობდეს შევევდრებოდი სუჭუნის წმინდა გიორგის ჩემი სული წმინდანებთან წაღო ზეცაში, დაერღვია მათთვის მყუდროება... ჩემი მძორი კი ღუციფერისთვის ეჩუქება... მაგრამ არ არის.

მეზმანება: შენი ეზოს ვაშლის მაჰაგონი და „წითელი მთის“ ეკლესია.

იქნებ მაგ საყდარში დებულობდნენ სულით მარტვილებს, უბირ ზრახვების, მარჩბივ სულის თანაზიარებს.

ხან მიზანტროპებს, გაფრინდებოდა ცის ბნელეთში.

ხან უაზროებს, უბედოებს, ხან აზრიანებს.

ა ა ა..

გათავდა...

უკვე გაფრინდა შავი აბაღონ-უფსკრულების ანგელოსი... და ჩემთან ისევ შემოფრინდა სიცოცხლის მტრედი... მზე ცხელთვადება და სიხარული.

ახლაც არ ვიცი რა მოგწერო, რაა გაბარო.

ვფიქრობ: დღიურის ნაწილიდან გააცნო ერთი.

ი ა ნ ვ რ ი ს 4. (ერთი თავი დღიურიდან).

ქალაქის ბაღი ვინახული. ჭანდრების ხეივანში ვსეირნობ.

ფეხი საქართველოს მიწაზე ეცემა. ფიქრი უცხოეთის კაფე-შანტანებში დახეტილობს.

ვამბობ: დმერთო, რად გამაჩინე უგარე გიჟი და ავანტაურების მოყვარული, ქვეყნის კიდემდე რომ მარებიო სიარული არ მომწყინდება. მიყვარს სიღათი და მოულოდნელი შემთხვევები.

საყვარელ ჭანდართან მივაღწიე. მომწონდა ეგ ადგილი. ადრე სიჭაბუკიდან აქ მიყვარდა დასვენება.

სულს მიმშვიდებდა ქარისაგან ატოკებული ჭანდრების რიტმული ჭანაობა.

ეხლაც ვინახული სიჭაბუკის ჩემის ტკბილი ოცნების სავანე. დასვენება შეწადა.

ბის სავარძელთან თეთრად მოეღვარე საგანს შევაფლე თვალი.

დავიხარე...

ვერცხლით მოსირმული თივთიკის ხელთამანია...

შეგჩქვიფდი...

უყოყმანოდ ავიღე და სავარძელზე ჩამოვჭეძი.

ვზივარ ჭანდრების ბურვილის ქვეშ და ვფიქრობ: ნეტავ ვინ დაჰყარა ეს თეთრი ხელისპერანგი. სანთელივით ჩამოქ-

ნილი მარჯვენის პატრონი უნდა ყოფილიყო მისი მესაკუთრე...

ხელთათმანზე დაღვრილმა ნელსაცხების სურნელებამ თავი მატკინა. კვლავ სავარძელზე ვჯივარ. ვუმჯერ ფილაქანზე მოლაშლაზე მამაკაცთა და დაცთა უცნობ სილუეტებს და მაინც ამ ხელთათმანის პატრონზე ვფიქრობ:

საცოდავი... ეს ოხერი ყინვა და ქარი მაინც არ იყოს... რა ეშველება ახლა მის ფაფუკ ხელს... სიცვისაგან დაღიბრებული. უმაღლესი საყუთარი თავის შემრცხვა, რა ბედენაა ასეთ წვრილმანებზე ფიქრი. გულახდილად უნდა ვაღიარო: არაოდეს, დაბადების დღიდან, მსხვილმანებზე იმდენი არ მიფიქრია, რამდენიც წვრილმანებზე. მუდამ წვრილმანები მაძლევდნენ შთაგონებას, წვრილმანები მახელბედნენ...

ახლაც.

მეცხეულად ყურადღება ბაღის ჭიშკრისაკენ გაიხარა.

საყვარელ ჭანდარივით აშოლტილმა ქალწულმა ფრთხილად შემოაღო კარები. და ჩემი სამყოფლისაკენ გამოემართა. იქნებ ესაა ამ ხელთათმანის პატრონი, გავფიქრე უმაღლეს... ცნობისმოყვარეობა რომ არ შემჩნეოდა, ჭანდრების წვეროკინებს გვაყოლე თვალი.

— უცნობო ახალგაზრდავ... იქნებ ხელთათმანი?..

არეულად შემიკითხა და საკმაოდ მომიახლოვდა.

მე თვალი ვკიდე მის ჩამოქნილ ხელებს... სპილენძისებურ აღნაგობას და თვლებთან რომ მივალწიე... ჰოი, სიძაბუნევ... რეტლახსმულივით ავბარბაცდი.

თამარ დედოფლის გიშრის თვლები ელაგა წარბებს ქვეშ, კოცონივით მოგიზგიზე და მწველი...

ქალმა შემატყო აღელვება და ღიმილი ვერ შეიკავა... ბაგე გააპო (ასე გასკდება მწიფე ბროწეული გვიან შემოდგომაზე... თეთრ კბილებს გამოაჩენს).

— დიახ, მე ვიპოვე თქვენი ხელის პერანგი, ლამაზო ქალო. — ვუბასუხე მე და ხელთათმანი გავუწოდე...

სიხარულისაგან ლოყები შეუფარდა... ვინაობა მკითხა...

— პოეტი ლეონ ონიანი — პოეზიისა და ხელოვნების მოტრფილედ... სიყვარულისა და მეგობრობის მაძებარი... ნისლის პერანგივით მოხეტიალედ.

— თქვენ?!

— მიცნობდეთ, მარგარიტა-მარია-ტორელია, — ტკბილად შემეხმინა და გასაოცარი ელვარებით მომანათა ბადროსოდენა თვლები... მე ჩავიცეცე...

— დავმეგობრდეთ...

— დავმეგობრდეთ, კეთილო მარგარიტა... დავმეგობრდეთ. — ვუბასუხე მე და წამოვდექი.

— ენლა ღამე მშვიდობისა, დიდებასა მამეჩქარის, მადლობა გულთფილი... შეგიძლიათ მნახოთ... ტბის № 2... განმეორებით შემესიტყვა და გამშორდა...

კვლავ სავარძელზე ჩამოვჯექი... სიხარულისაგან არ ვიცოდი რა მექნა. ქალმა მეგობრობა მოხოვა... მეგობრობა შემომფიცა, მერე რა დროს! ორთქლისა და მანქანების საუკუნეში... როცა ადამიანებს, ჩვეულებრივ, ჭლექთან ერთად სულიერი ჭლექი ღრღნის, სულიერი ჭლექი ანადგურებს.

მიხაროდა...

იგი საკმაოდ დამშორდა.

ვხედავდი: ირხეოდა მისი ტანი ჭაობის ლერწმის დარად. იგი უკვე თვალს მიეფარა...

უგუნებოდ შევიქენ... უნიასი ფიქრები ამეკვიატა...

— ქვეყანა ჭაობია, კეთილო ქალწულო... მე და შენ ლერწმის ღერები, ქარისაგან ამღერებულნი... აწ სულ შენზე ვიფიქრებ, კეთილო ქალო. — ვლულლულებ მე... უსაზომოდ ვწვევი თამაქოს... ჩემი საყვარელი ჭანდრის ხე ირხევა.

კვლავ ტანკენარობს.

მე მიყვარს იგი...

ო... ძლიერ მიყვარს...

ნეტავ მისოდენა გავზრდილიყავი... ქვეყანას გადავხედავდი და შეიძლება უფრო აღრე მენახებ მეგობარი... უბირ ზრახვების თანაბარი...

და დღემდე თუ მხოლოდ ეს ჭანდარი

მიყვარდა, დღეს მეორე „ქანდარი“ შევიყვარე.

გაიხარე, ჩემო გულო... იფარფატე, სულო ჩემო...

ქანდრები კვლავ ქანაობენ...

შეიინდლა...

მელანქოლიამ დაივანა ჩემს სულში და არ ვიცი რა ვქნა...

ახ, მარგალიტა!.. მარგალიტა!..

P. S. ხომ უყურებ, აღარც წერა შემოძლია და აღარც ფიქრი. სიმებდამქრალ ჰიანურივით ვსტირი ჩუმად... ეს წერილი რომ დავიწყე, მაშინ ნისლი იყო ქალაქში. ეხლა კი თოვლია... ზამთარია... ჩემს სულშიც ზამთარია, ძვირფასო!

კარგად დატოვე ქუთაისი... ასეთი წასვლა ყოველთვის მართებულია. მე შეზარება საყვარელ აღმიანებთან გამოთხოვება და ამ შემთხვევაში გეც გაპარვას ვარჩევ.

თუ ვინმემ* წაიკითხოს ეს წერილი, გემუდარები სხვანიარად არ გაიგოს. შენ კარგად მიცნობ... და შენ იყავი ილუსტრატორი...

სხვა რა მოგწერო. ქუთაისში მხოლოდ მე და ბესარიონი ვართ. ჩვენია ახლა ჰეგემონია... ცალკე ამის „აღბათებმა“ მომკლა... ცალკე შუადღისას გამოჩენილმა ყვითურმა მზემ, სიკვდილის ფერები რომ მოაქვს ჰეგენად... ამაზე საშინელი და ამაზრზენი არაფერი მიხილავს ჩემი დაბადების დღიდან... ამ თხუთმეტ დღეს თუ გადავურჩი, მერე აღარ მოვკვდები, აღბათ...

შოთა² წავიდა... ჯერ არ შევისტყვებივარ...

* ვულგარული „გამოთქმა“, მაგრამ მაპატიებ, გამოთქმა მხოლოდ ვულგარული.

1 ბესარიონ ზონენაშვილი.

2 შოთა ქურიძე.

3 მარიამ ტრაპიძე.

ქ-ნი მარიამი ხომ წამოვიდა და იყო...

მართლა, ეს წერილი გადაეცემა მარუსიას... (წასვლის შემდეგ მოვიდა აქ, ინსტიტუტში). მისამართი არ ვიცი თორემ არ „შეგაწუხებდი“. შენ გაიგებ მაგის მისამართს?

გოგომ (მ-ამ) მომიჭრა მოკლედ „**აწმ არ ღაჴმარო**“. „კარგი ბატონო-თქო“ — ასე უთხარი...

მაშ ასე, ნახვამდის... სალამი ყველას, ნაცნობ-მეგობრებს, ვისაც მისწვდეს თვალი შენი... იყავი კარგად...

მაპატიე, რამეთუ მოსაწყენი შეიქმნა ბარათი ჩემი... მაპატიე...

სალამით შენი კარგის მსურველი მეგობარი

ლადო ასათიანი.

1938.17.1.

ქუთაისი.

ლადო არასოდეს ყოფილა გრძნობების ტყვეობაში, როგორც არ უნდა აღზევებულყო მისი გულისთქმა, გონება მაინც გაიკვლევდა იმედთან, ნათელ გზას. მშვენივრად ამბობს გურამ ასათიანი ლადოს პოეზიაზე: „სრულიად სხვაა განცდა, რომელსაც ჩვენში საკუთარი მწუხარების დათრგუნვით მიღწეული სიცოცხლის, სიხარულის, მარადიული ბრძოლისა და განახლების რწმენა აღძრავს. ასეთი პოეზია სიმხნევის მომნიჭებელია“.

ლადოს პოეზიის ამ საერთო განწყობილებას გამოხატავს მისი ყმაწვილკაცობის თითქმის ყველა ფურცელი და ესეც „ფრაგმენტე-

ბი რვეულიდან“. ამ გალექსილი წერილით ლადომ 1938 ახალი წელი ძველი სტილით მოგვილოცა.

ეს მოლოცვა ლადოს სტუდენტობის სულის სარკეა. ამ განწყობილებებით წავიდა ლადო ქუთაისიდან თბილისში, წავიდა სიყვარულითა და პოეზიით ანთებული,

წავიდა უცოდველი მგოსნის სახელით, კაცი — „მარტოდენ გული და ბაჯაღლო პატიოსნება“. აქ დავსვამ წერტილს. ჯერჯერობით რისი პუბლიკაციაც გადავწყვიტე, ეს არის. დარჩა რამდენიმე ლექსი და დღიური, რომლებიც მოგონებასთან ერთად გამოქვეყნდება.

ფრაგმენტები რვეულიდან

ჩემი ალალი სიკვამლის მეგობრებს:
ნელის, მაროს, მარუსიას და სხვებს, თუ
კი არიან სადმე.

თქვენ შემავარეთ მე სიცოცხლე მზის ბრწყინვალეებით,
არ მიმატოვეთ ობოლი და მიუსაფარი,
თქვენ შემომხედეთ ბიბლიური მტრედის თვალებით,
და მომაგონეთ დედის მიერ თქმული ზღაპარი.
თქვენ მომაგონეთ დედა ტკბილი, დედა მშობელი,
ჩემს სასთუმალთან დაჩოქილი გარიჟრაჟისას,
სტიროდა იგი, — თვალებზე ცრემლები შეუშრობელი...
რა ატირებდა? — ალბათ ბედი თავის ვაჟისა.
გავიდა ხანი, გავიზარდე, და უბედური...
გავიჭერ ქარში, გახარება არვინ მადროვა,
ჩამიქრა ცეცხლი, მგზნებარება ახალგაზრდული,
დედაც წავიდა, დაიკარგა და მიმატოვა.
რა გამოვიდა ოცნებიდან და სიკეთიდან,
ისევ ისევ ვარ, მწუხარებით განახლები
და მეძახიან შორეული ჩრდილოეთიდან
სანუგეშებლად გამოწვდილი დედის ხელები.
ო... მაპატიეთ, მეგობრებო, დიდ სიყვარულით
მისი ხსენება, ვისაც სხვაზე უფრო ვახსოვარ,
ვისაც აკვნესებს ჩრდილოეთის ცა გაბზარული...
და ევედრება ჩემს სიცოცხლეს ღმერთს და მაცხოვარს.

* * *

რამდენჯერ, როცა მეგობარს და მოძმეს ვეძებდი...
სარდაფის კართან, ან სარდაფში დამთენებია,
ვტიროდი, ვძრწოდი და თავს იმით ვინუგეშებდი
საქართველოა და ჩემს ირგვლივ ქართველებია.

ღვინის სმისაგან და ბედისგან განაწამები...
ამდევნებია ფიროსმანის ლანდი მოხეტე,
თქვენც შეგზვედრივართ, შეგიხედავთ მტრედის თვალებით,
გითქვამთ: მოხედე ასათიანს ღმერთო მოხედე.
მრავალი ვნახე ამ ქვეყნად და ბევრიც ვიარე,
არვინ გამიღო სამეგობროდ გულის კარები.
ვზივარ შავს რაშზე მარტოსული და მგლოვიარე,
უფსკრულებიდან უფსკრულებში მივექანები.
პოეტის ბედი ასეთია: მზე სხივოსანი
სიცოცხლეშივე ვის აღირსებს ქება-დიდებას,
სიღუბჭირეში, ობლობაში კვდება მგოსანი,
სიკვდილის შემდეგ ოქროზე გაიყიდება.
ისევ აქა ვარ, საქართველოს ცოდვილ მიწაზე,
ცრემლების თქემით დავასველე ღმერთა რვეული,
როდემდის უნდა ვიყო ჩემო ქვეყანავ ასე!..
თვალცრემლიანი, უბირი და გულამღვრეული.
ვიცი: ოცნება ცრემლებსა და წუხილს ვერ მოშლის,
ოცნება წმინდა, უანგარო, ბევრის მზრახველი,
მე მაინც მინდა ვიყო თქვენთან, საქართველოში
და მერქვას ერთი უცოდველი მგოსნის სახელი.
თუმცა დაჟამთრდა ჩემს სულშიც და ველურ ჭეუნებით,
ჩემს სიყმაწვილეს შავი რაში წამოეწია,
მე მაინც არ ვარ ცხოვრებაზე განაწყენები,
მე მაინც მინდა სიყვარული და პოეზია.

* * *

ნება მომეცით მეგობრებო ჩემი ოცნების,
მამაბაბურად მოგილოცოთ ახალი წელი,
იცოცხლეთ დებო, სიყვარულით და საოცრებით,
ავიხდეთ იგი, რასაც ნატრობთ და რასაც ელით.

ლადო ასათიანი.

1938 წელი, 1/14 იანვარი.

დავით ნაძვალაძე

დიდი გეოგრაფი და პოეტი

წლეულს ქართველი ხალხი აღნიშნავს ქართული კულტურის გამოჩენილი მოღვაწის, თავდადებული მამულიშვილის, დიდი მეცენატის, მწიგნობრისა და პოეტის, ქართლის მეფის ვახტანგ მეექვსის დაბადების სამასი წლისთავს. იგი იყო ქვეყნის არა მარტო პოლიტიკური მესვეური, არამედ მთელი კულტურული საქმიანობის ხელმძღვანელი, მაღალი ინტელექტის პიროვნება.

ვახტანგ მეექვსეს ქართლის გამგებლობა მოუხდა მაშინ, როცა გარეშე მტრებთან უთანასწორო ბრძოლებში სამსამეფოდ და სამთავროებად დაქუცმაცებულ პატარა საქართველოს გამუდმებით უტევდა ორი უზარმაზარი მაჰმადიანური სახელმწიფოს — ირანისა და ოსმალეთის ჯარები. ამას ემატებოდა შიგაფეოდალური აშლილობა და ლეკთა გამუდმებული შემოსევები.

მიუხედავად ამისა, ვახტანგ მეექვსის ინიციატივითა და უშუალო ხელმძღვანელობით დამუშავდა საქართველოს ისტორია, სამართალი და ადმინისტრაციულ-სამეურნეო წესდებულება, რომელმაც უდიდესი როლი შეასრულა საქართვე-

ლოს პოლიტიკურ და ეკონომიურ ცხოვრებაში.

ვახტანგ მეექვსე ქართლის მეფის ვახტანგ მეხუთის (შაჰნავაზის) შვილიშვილი იყო. მამამისს ლევანს ჰყავდა კიდევ ორი შვილი — ქაიხოსრო, რომელმაც ორი წელი იმეფა, და რენეგატი იასე (ალიყულიხანი), რომლის ირანოფილურმა პოლიტიკამ დიდი ზიანი მიაყენა საქართველოს, კერძოდ ქართლის სამეფოს.

1703 წელს ქართლის გამგებლად (მეფის მოადგილედ), „ჯანიშინის“ წოდებით, ირანის შაჰმა დანიშნა ვახტანგ მეექვსე, რომელიც დიდი ენერგიით შეუდგა გარეშე მტრებისაგან, ქსნისა და არაგვის ერისთავებისაგან შევიწროებული ქართლის სამეფო კარის მართვას. სამშობლოს ბედზე დაფიქრებული და უნარიანი გამგებლის ხელი ცხოვრების ყოველ სფეროს დაეტყო. განსაკუთრებული ყურადღება მიაქცია ქვეყნის კულტურულ საქმიანობასა და მშენებლობას. ამ მიზნით თავის გარშემო შემოიკრიბა მაშინდელი ქართლის პროგრესულად მოაზროვნე საზოგადოების წარმომადგენლები. ყოველ უნარიან და ნიჭიერ კაცს შესაფერის საქმეს ავალებდა. მიძინებულმა ქართულმა კულტურამ სულ მოკლე

დროში გამოიღვიძა, გაჩაღდა შემოქმედებითი მუშაობა, რომელსაც სათავეში ედგა ვახტანგის გამზრდელი, ქართველი ერის მამად წოდებული საბა-სულხან ორბელიანი.

ვახტანგ მეექვსე ყოველმხრივ ხელს უწყობდა გავრცელებული სოფლების აღდგენასა და გაშენებას, უდაბურ ადგილებში სარწყავი არხების გაყვანას; მევნახეობის, მეაბრეშუმეობისა და მესაქონლეობის განვითარებისათვის საჭირო პირობების შექმნას, ქართველი გლეხის მტკიცედ დაფუძნებას მიწაზე. „ოდეს ვიგულმოდგინეთ ხელეყავით გამოღმა ხიდურის ბოლოს, ავლაურის სათავეში წყალი შევმატეთ, მერე იქედან გარდავაქციენეთ და სხვა ახალი მოუგონარი და უცილობელი რუ გამოვიღეით და ყიზიყალას ჩაეიტანეთ, აქა და ამას ზევით, ჩვენი სახასო დიდი ურწყავი მინდვრები სარწყავად გავხადეთ, იმაში შენობა მოვიწოდეთ“ — წერს ისტორიკოსი.

ფასდაუდებელია ვახტანგის ღვაწლი ქართული სტამბის გახსნის საქმეში. ქვეყნის მომავალზე მზრუნველმა მეფემ რუმინეთის მმართველს კონსტანტინე ბრინკოვიანუსს და წარმოშობით ქართველს — ანთიმოზ ივერიელს სთხოვა დახმარებოდნენ სტამბის მოწყობაში. მართლაც 1708 წელს რუმინეთიდან თბილისში გამოგზავნეს სტამბის საქმის მცოდნე, ანთიმოზ ივერიელის მოწაფე მიხეილ იშტვანოვიჩი თავისი მოწაფეებით. მიხეილ იშტვანოვიჩის, ანუ როგორც შემდეგ დაერქვა, მიხეილ სტეფანიშვილის — უნგროვლახელის დახმარებით და ვახტანგ მეექვსის თაოსნობით 1709 წელს თბილისში გაიხსნა სტამბა, რომელშიც დაიბეჭდა „სახარება“, „დავითნი“ და „ბიბლია“. 1711 წელს დაიბეჭდა სასკოლო სახელმძღვანელო და 1712 წელს „ვეფხისტყაოსანი“, რომლის რედაქცია გააკეთა თვით ვახტანგ მეექვსემ.

ქვეყნის მოღალატე ფეოდალები, რომელთა მიმართ ვახტანგი შემზღუდველ პოლიტიკას ატარებდა, ვახტანგის ძმასთან ერთად ფარულ ინტრიგებს აწყობ-

დნენ და ყოველმხრივ ებრძოდნენ მას.

ვახტანგის ძმა იასე (ალიყულიხანი) ყაენთან აბეზღებდა ვახტანგს და სწამებდა ანტისპარსულ მოქმედებას. იასეს გვერდში ედგნენ ქსნისა და არაგვის ერისთავები. ყაენმაც ვახტანგ მეექვსეს ტახტი ჩამოართვა და იასეს გადასცა. თვით ვახტანგი სპარსეთში წაიყვანეს, ისპაჰანში გააჩერეს და სჯულის დატოვება მოთხოვეს. ვახტანგმა ეს წინადადება უარყო, ამისთვის იგი შეურაცხევეს და ქირმანში გადასახლეს. გადასახლებაში ვახტანგს ახლდა თავისი აღმზრდელი და მასწავლებელი სულხან-საბა ორბელიანი, რომელიც მან ფარულად, დიპლომატიური დავალებით ევროპაში გაამგზავრა.

როგორც ცნობილია, საბას ევროპაში მოგზაურობას სასურველი შედეგი არ მოჰყოლია. ტყვედქმნილი ვახტანგი ნაღველს ლიტერატურული საქმიანობით იჭარბებდა. „სხვა საქმე არა მქონდა რა, ამის შექცევას გამოვეციდ... თუმცა დამეკლოს რამე, ნუ დამგმობთ, ჩემი ჭირი ქვას ჰქონებოდა, დადნებოდა, ჩემი ფიქრი და ნაღველი ზღვის ალაგს აავსებდაო“.

დანაღვლიანებულ მეფეს სამშობლოდან ძალიან ცუდი ამბები მოსდიოდა. მან სწორად შეაფასა შექმნილი მდგომარეობა, ფორმალურად მიიღო მაჰმადიანობა, რისთვისაც მას უბოძეს ქართლი, ერანის სპასალარობა, თავრიზი და ბარდა. მაგრამ ეს კიდევ არ ნიშნავდა შაჰის ნდობას, სამი წელი კვლავ ირანში დატოვეს ვახტანგი. 1719 წელს ვახტანგმა დაიბრუნა ქართლის ტახტი და ახალი ენერგიით შეუდგა საქმიანობას. 1722 წელს გარდაიცვალა კახეთის მეფე დავითი, რომელთან კარგ ურთიერთობაში იმყოფებოდა ვახტანგ მეექვსე. ორივე მეფე შეთანხმებით მოქმედებდნენ ლეკთა შემოსევების წინააღმდეგ.

კახეთის მეფედ შაჰმა დავითის ძმა, სპარსეთში აღზრდილი, ერეკლე პირველის ბუში კონსტანტინე დანიშნა. კონს-

ტანტინე დიდხანს იყო სპაჰის ტარულად და შემდეგ ერევნის ხანად, იგი დიდი გავლენით სარგებლობდა ყაენის კარზე, როგორც შაჰის მიერ „შვილივით გაზრდილი“ და სიძე ირანის სპასალარისა.

სპარსუფილ კონსტანტინესა და ვახტანგ მეექვსეს შორის არასდროს არ ყოფილა კარგი დამოკიდებულება, რაც კარგად იცოდნენ შაჰის კარზე, საიდანაც ყოველთვის მზადდებოდა შუღლი და ინტრიგები.

მალე, ქართველ ფეოდალთა მუხანათური საქმიანობის წყალობით, ორ მეფეს შორის მტრობა ჩამოვარდა. შუღლის გამწვავებას ვახტანგი სპარსეთის სამეფო კარის ინტრიგებს აბრალებდა: „ზიცილბაშთა ჩვენსა და კახეთს შუა ჩხუბი და მტრობა მოახდინესო“. მალე ქსნის ერისთავმა შანშემ, არაგვის ერისთავმა გიორგიმ, ორბელიანებმა, ციციშვილებმა და ვახტანგის ძმამ იასემ შეთქმულება მოუწყვეს ვახტანგს. ამას დაემატა ლეკთა გამუდმებული თავდასხმები, რომელმაც ქართლ-კახეთს გარდა, ყარაბაღი, შაქი, შირვანი და არდაველიც შემუსრა. იმ შემთხვევაში, როცა საერთო მტრის წინააღმდეგ კონსტანტინესა და ვახტანგის საერთო მოწმედება იყო საჭირო, ქვეყნის მოღალატე კონსტანტინე კი ვახტანგს ებრძოდა.

ვახტანგ მეექვსე ერთადერთ გამოსავალს რუსეთთან კავშირში ეძებდა. სპარსეთში ყოფნის დროს 1715 წელს თავისი ზიძეშვილის დარეჯანის (არჩილ მეფის ქალიშვილის) მეშვეობით იგი შუამდგომლობდა რუსეთის სამეფო კარის წინაშე, რომ გავნთავისუფლებიან იგი შაჰის ტყვეობიდან და რუსეთში მიეღოთ. ყველაფერი ეს იცოდნენ ყაენის კარზე და ვახტანგს უნდოთ თვალთ უცქეროდნენ.

მალე საერთო პოლიტიკურ ვითარებაში მნიშვნელოვანი ცვლილებები მოხდა, პეტრე პირველმა შვეიცარიასთან ომი მოიგო. ბალტიის ზღვის სანაპიროები შემოიერთა და თვალი აღმოსავლეთს მიაპყრო. კასპიის ზღვის სანაპიროების ხელში ჩასაგდებად პეტრეს აღმოსავლეთში სკი-

რდებოდა ერთგული მოკავშირე და ვახტანგ მეექვსეზე უკეთესს ვერავის ნახავდა. სპარსეთის ძლიერების შემუსვრას ორივე ქვეყნის ინტერესები მოითხოვდა. პეტრესა და ვახტანგს შორის მოლაპარაკება 1721 წელს წარმატებით დამთავრდა. რუსეთისა და ქართლის ლაშქარი ქალაქ შამახისათან უნდა შეერთებულიყო. ამ დროს რუსეთის ჯარი წარმატებით მიიწვედა სამხრეთით. პეტრემ იერიშით აიღო დარუბანდის ციხე-სიმაგრე. მალე რუსი და ქართველი მეგრძოლები უნდა შეერთებულიყვნენ. მაგრამ რუსეთის წარმატებას ჩრდილოკავკასიაში მეორე მაჰმადიანური სახელმწიფო — ოსმალეთი მგლის თვალთ უცქეროდა. ის ამბოხებას აწყობდა ჩრდილო კავკასიაში და ცდილობდა რუსეთის ექსპანსიის შეჩერებას. სპარსეთმა და თურქეთმა სასტიკი მუქარა შემოუთვალეს საქართველოს. ვახტანგმა დარბაზი მოიწვია და ხანგრძლივი მსჯელობის შემდეგ გადაწყვიტა საქართველოს ზურგი ექცია მაჰმადიანური სამყაროსათვის. ქართლის სამეფო დარბაზის მამუნიდელ გადაწყვეტილებას ჰქონდა უდიდესი ისტორიული მნიშვნელობა. ვახტანგი 40 ათასი მეომრით შამქორს დადგა და პეტრე პირველის მეგრძოლების გამოჩენას ელოდა. მაგრამ ამაოდ. 1722 წლის ოქტომბერში ვახტანგს აცნობეს, რომ პეტრე პირველის ლაშქრობა მომავალ წლამდე გადადებული არისო. ამაზე მძიმე და თვზარდამცემი ამბავი საქართველოს არასოდეს განუცდილა. ვახტანგ მეექვსე სასოწარკვეთილებაში ჩავარდა. იგი არწმუნებდა ყაენს, რომ „ჩემი კასპიისპირეთში ლაშქრობა ნაქარნახევი იყო შაჰისადმი დახმარების სურვილით და თურქეთის აგრესიის აღკვეთის ცდილით“, მაგრამ ამან ნაყოფი არ გამოიღო. შაჰმა ვახტანგი გადააყენა და ქართლის ტახტი მამად-ყული ხანს (კონსტანტინეს) გადასცა. ამ დროს თურქეთის სერასკირი იბრაჰიმ-ფაშა ქართლში შემოსაპყრელად ემზადებოდა, თითქოს ვახტანგის დასახმარებლად, სინამდვილეში რუსეთთან კავშირისათვის მის დასაცვლად და ქვეყნის ასახრებლად

მოდიოდა. ლტოლვილი ვახტანგ მეექვსე 1724 წლის ივნისში, თავისი ამალით, 1200 კაცით, გორ-ცხინვალ-რაჭის გზით რუსეთში გადავიდა.

თურქი დამპყრობლები თბილისს მიუახლოვდნენ. ქართლის სამეფოს სახლის შვილები შეეცადნენ ყველაფერი ვახტანგისათვის გადაებრალეებით და სამეფო კარზე ვახტანგის მოალაღატე ქმა იასე აღედგინათ. მაგრამ მამად-ყული ხანმა (კონსტანტინემ) 1723 წლის ივნისში თბილისი თურქებს უბრძოლველად ჩააბარა და ქართლში ოსმალთა განუკითხავი ბატონობა დამყარდა. „მოისრა ხშირი ქვეყანა, გახდა ვერანად და ტრამალად“. აოხრება, დატყვევება, სახლ-კარის გადაბუგვა, ნამუსის ახდა, გამცემლობა, მუხანათობა, შური, შვიი ჭირი და ლეკების გამუდმებული შემოსევები იკლებდა ქვეყანას. „საწყალი და დაღუპული საქართველო“, — ეუბნებოდა შემდგომ რუსეთის სამეფოს მესვეურებს ვახტანგ მეექვსე, რომლის ამაღალი შედიოდნენ საქართველოს ყოველი კუთხის წარმომადგენლები და მათ შორის 67 წლის საბასულხან ორბელიანი.

1724 წლის 24 აგვისტოს ვახტანგ მეექვსე ჩავიდა სოლალის ციხეს, სადაც მას მიეცემა რუსეთის სარდალი გაბრიელ კროპოტოვი, რომელმაც დიდი პატივით მიიღო მეფე და მისი ამალი. აქედან ვახტანგ მეექვსეს პირდაპირ პეტერბურგში უნდოდა გამგზავრება, მაგრამ იმპერატორის ნებართვა არ დახვდა და ვეღარ გაბედა. სოლალის ციხიდან მეფემ საჭიროდ ჩათვალა საბა-სულხან ორბელიანის წინასწარ გაგზავნა იმპერატორთან. საბას პირადად წერილი უნდა ჩაეტანა მოსკოვში დარეჯან ბატონიშვილისათვის, რომელიც რუსეთის კარზე ითვლებოდა საქართველოს საქმეების საუკეთესო მცოდნედ. საბა-სულხან ორბელიანი თავისი ძმის ზოსიმესა და სხვა თანმხლები პირებით 1724 წლის 2 სექტემბერს გაემგზავრა ასტრახანის გზით მოსკოვში. იგი მოსკოვში ჩავიდა 1724 წლის 6 ნოემბერს და გამოცხადდა საგარეო საქმეთა

კოლეგიის კანტორაში ასტრახანის გუბერნატორის ვოლინსკის ბატონად. მოსკოვში საბა და მისი თანმხლები პირები ცხოვრობდნენ ვსესვიატსკოეში, დარეჯანის სასახლეში.

როგორც ცნობილია, საბა-სულხან ორბელიანი დარეჯანის სასახლეში გარდაიცვალა 1725 წლის 26 იანვარს. ამ დროს ვახტანგ მეექვსე ასტრახანში იმყოფებოდა და საბას ცოცხალს ვერ მიუხსწრო. ვახტანგი თავისი ამალით მოსკოვში ჩავიდა 1725 წლის 2 თებერვალს. მან ცოცხალს ვერ მიუხსწრო პეტრე პირველსაც, რომელიც საბას სიკვდილის შემდეგ ორ დღეში გარდაიცვალა.

მოსკოვში ვახტანგსა და მის ამაღას ერთხანს კარგად ეპყრობოდნენ, მაგრამ პეტრე პირველის სიკვდილის შემდეგ იმპერატორის კარზე აღმოსავლეთის საკითხი სავსებით მოიხსნა, ვახტანგის იმედები მთლად გადაიწურა. ვახტანგს მოსთხოვეს ხელი აეღო სამშობლოში დაბრუნებაზე და თავისი ამალით რუსეთის ქვეშევრდომობა მიეღო. ვახტანგმა თავი შეურაცხყოფილად იგრძნო.

„მოხოვენ და მივსცემ ვერავის, მე ვერ ვიტვირთავ ამასა: მე წავუხდინე ქვეყანა, შვილიც გაუცე მამასა?“

უღონოდ ქმნილმა ვახტანგმა მოსკოვი დატოვა. „სჯობს უჭმელობით სიკვდილი საყვედურითა ჭამასაო“ — თქვა მეფემ და როგორც კერძო პირი ასტრახანში გადასახლდა. ამის შემდეგ ვახტანგ მეექვსეს ღიბხანს აღარ უტოცხლია, იგი გარდაიცვალა 1737 წლის 26 მარტს.

დავით გურამიშვილმა, რომელიც არ იყო გამყოფი ვახტანგის პოლიტიკური ხაზით და სამშობლოს დაკარგვით, დიდი მწუხარებით გამოიტყრა პატრიოტი და ქვეყნის სიკეთისათვის თვდადებულო მფარველი და პატრონი.

„ვაი, რა ბოძი წაიქცა, სახლ-კარი თავს დაგვექცაო“.

მიუხედავად პოლიტიკური მარცხისა, მრავალფეროვანი და ნაყოფიერი იყო ვახტანგ მეექვსის ღვაწლი თავისი ერის წინაშე, როგორც პოეტის, მწიგნობრის, მთარგმნელის, კომენტატორისა და რედაქტორისა. ფასდაუდებელია ის შრომა და გარჯა, რომელიც მან „ვეფხისტყაოსნის“ გამოცემასა და „ქილილა და დამანას“ თარგმნას მოახდომა. მისივე მითითებით შეიქმნა ისეთი მნიშვნელოვანი ძეგლი, როგორიცაა მამუკა ბარათაშვილის „ქაშნიკი“, ანუ „სწავლა ლექსთა თქმისა“.

ვახტანგ მეექვსემ თავისი ლექსებისა და თარგმანების უმეტესი ნაწილი სპარსეთსა და რუსეთში დაწერა, პატივყრილი, დამცირებული, გულმოკლული მეფე-პოეტი საშინელი სიმწარით იტანდა ბედის უკუღმა ტრიალს და გულზე მოწოლილ კაეშანს თავის ლექსებში აქსოვდა.

„დამიმონა კაეშანმა,
სევდა მომხვდა მისთვის წამლად,
ნაღველს ვხმარობ მუდამ მელნად,
გულსა ვაწვევ მისად კალმად“.
(„კაეშანი“)

ისპაჰანში პოეტი დიდი სიყვარულით იგონებდა სამშობლოს, ქართლის მომხიბლავ მიდამოებს და თბილისს, რომელსაც ქართულ ლიტერატურაში ერთ-ერთმა პირველმა უმღერა.

„რა სჯობს მასში ტფილისსა,
ვარდი ვარსკვლავებს ესხასა...“
(„სალბუნად გულისა“)

მიძიმე სულიერი ტრაგედიის ვითარებაში პოეტს გულწარმტაც სატრფოდ ეხატებოდა მშობლიური მხარე, რომელსაც მტრები, გამცემლები და მედროეები მღწასთან ასწორებდნენ. ყოველივე ეს შესანიშნავად გამოხატა ლექსში: „რანი და, მოვაკანი და, სახლი და, კარი, ბანი, და“.

სოფლის გაუტანლობა, სიღალხე, შიმშილი და სიშიშველე ვახტანგმა ოსტატურად გადმოსცა ელეგიურ ლექსში „ვავი,

სიკვდილო, მწარე სიკვდილო, რომლის შთაგონებით დავით გურამიშვილმა დაწერა ლექსი „გოდება“:

ადამიანის ხანმოკლე სიცოცხლეს ვახტანგი რუსეთის ხანმოკლე ზაფხულს ადარებს, მაგრამ პოეტი პესიმიზმში არ ეარდება და ადამიანებს მოუწოდებს ქვეყნად სასარგებლო შრომისა და მოღვაწეობისაკენ.

„კაცმან უნდა თავის საქმე
ყველა ღვთითა მოივარგოს,
ამ სოფელსა ხელი ჰყაროს,
იქაც ბარგი დაიბარგოს,
მოყვარეთ და ამხანაგთა
თავის რიგით რამე არგოს,
სახელის ზე საჩრდილებლად
წყლისა პირსა სადმე დარგოს“.
(„შეგონება“)

ამ შემთხვევაში ვახტანგი ნიკოლოზ ბარათაშვილის აფორისტული შეგონების წინამორბედად გვევლინება და მათი პოეტური ნათესაობა აშკარა ხდება. ვახტანგმა თავის პოეზიაში ძალიან დიდი ადგილი დაუთმო სამიჯნურო-სატრფილო მოტივებს და ნათელი პოეტური ფერებით შეამკო ქალის სხეულის მოხდენილობა და ეთეროვნება. ამ მხრივ განსაკუთრებით გამოირჩევა მისი „სატრფილონი“, რომელშიაც იგრძნობა რუსთაველის გავლენა.

„ღაწვი ვარდად, პირი შრომნად,
ტუჩები გასალაღად.
თვალმელანი, წარბი სათი,
თმა სუმბული, კბილი სრაღად,
ყელი ვერცხლი, ძუძუები
ბროლისაგან განათაღად,
ტანი ალვად, ხელ-მკლავები
შოლტები დასაკრძალად“.

ქართული ლიტერატურის ისტორიაში საყოველთაოდ ცნობილია ვახტანგის დიდაქტიკური მოტივები. მას ეკუთვნის ბევრი აფორიზმი და საინტერესო აზრები. ვახტანგისეულია ცნობილი აფორიზმები: „თუ ენას კლიტე არა აქვს, ჰი-

რია ულხინებელი“; „ვინც მოწაფედ არ
ყოფილა, ის მოძღვარი არ იქნება“ და
„უნაყოფობა ბევრით სჯობს, ბოროტი
შვილის ყოლასა“. და სხვა მრავალი.

ვახტანგმა თავისი დიდაქტიკური პოე-
ზიით დიდი გავლენა მოახდინა მომდევ-
ნო თაობის პოეტებზე და პირველ რიგში
დავით გურამიშვილზე. ვახტანგმა დაამ-
კვიდრა ქართულ პოეზიაში ელევგიური
ლექსის ჟანრი, რომლისათვის მან გამო-
იყენა ჩახრუხაული ოცმარცვლიანი ლექ-
სის ტიპი, რომლის მაგალითია ლექსი:
„ვაი სიკვდილო“.

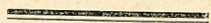
„მოვპყევ სოფელსა,
ავის მყოფელსა, ვაი...
განვცხერ, ვიშვებდი,
ვერ გავიშვებდი, ვაი...
მატკბო, მაგემა,
არად სარგემა, ვაი..

შენ ვერ გიცნობდი,

თუმცა მიხმობდი, ვაი...“

როგორც კრიტიკოსები აღნიშნავენ,
ვახტანგის შემოქმედება და კულტურუ-
ლი მოღვაწეობა ჯერ კიდევ საკმაოდ არ
არის შესწავლილი, ჯერ კიდევ სათანა-
დოდ არ არის დაფასებული ის დაუზა-
რელი, მკლავმოუღლეელი შრომა, რომე-
ლიც მან გასწია შოთა რუსთაველის უკ-
ვდავი „ვეფხისტყაოსნის“ გამოცემის სა-
ქმეში.

მოსკოვის ქართული კოლონია, რომე-
ლიც მე-17 საუკუნის მეორე ნახევრის
დამდეგს დაარსდა ერეკლე პირველის
დროს, ვახტანგ მეექვსის დროს კიდევ
უფრო გაიზარდა, განმტკიცდა და ნამდ-
ვილ კულტურულ ცენტრად იქცა. ამ კო-
ლონიამ დიდი როლი შეასრულა რუსე-
თისა და საქართველოს კულტურული
და პოლიტიკური დაახლოების საქმეში.

მეჩაბე ბეჩიძე

ფოლკლორული ტრადიციები რომან „თუთარჩელაში“

საბჭოთა ლიტერატურათმცოდნეობა და ესთეტიკა დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს ტრადიციისა და ნოვატორობის განუყრელ კავშირს, ტრადიციის როლს რეალისტურ ლიტერატურასა და ხელოვნებაში, ნოვატორობასა და ტრადიციის განხილავს როგორც განვითარების ერთიანი პროცესის ორ მხარეს.

მაგრამ ხშირად გაისმის სკეპტიკური აზრიც, თავს იჩენს ტრადიციისა და ნოვატორობის დაპირისპირების ტენდენცია. ამასთან ივიწყებენ შესანიშნავი ხალხური ზეპირპოეტური სიტყვიერების ტრადიციას, მაშინ როცა მისი როლი დიდია მხატვრული ლიტერატურის წინაპირობის შექმნაში.

მხატვრულ ლიტერატურაში ფოლკლორული ტრადიცია ვლინდება არა მარტო იმაში, რომ საბჭოთა მწერლები თავიანთ შემოქმედებაში მხატვრულ-გამომსახველობით საშუალებად იყენებენ ცალკეულ ფორმებსა და ხერხებს სიტუაციებისა და ხასიათების შექმნისათვის, არამედ იმაშიც, რომ ზოგჯერ ლიტერატურული ნაწარმოების შინაარსი აგებულია ფოლკლორულ მასალაზე. ხშირია მაგალითები, როცა მხატვრულ ნაწარმოებს საფუძვლად ედება ფოლკლორული მო-

ტივი, ლეგენდა, თქმულება, იგავი და სხვა. ამ მხრივ საინტერესოა ნოდარ წულესიკირის რომანი „თუთარჩელა“.

არ შევედგებით ამ ნაწარმოების დეტალურ იდეურ-მხატვრულ ანალიზს. ეს არ წარმოადგენს ჩვენს ამოცანას. ჩვენ პირველ ყოვლისა დავძებნით მასში ლიტერატურულ-ფოლკლორულ პარალელებს, რათა მოვიშველიოთ ისინი იმის დასამტკიცებლად, რომ მწერალი თავის შემოქმედებაში უშუალოდ მიმართავს ხალხურ ზეპირსიტყვიერ ტრადიციებს, ესესხება მათ.

ნოდარ წულესიკირის რომანში¹ უხვად არის წარმოდგენილი მითითი თქმულება-გადმოცემები. ეს განსაკუთრებით შეინიშნება ნაწარმოების დასაწყისში. სიმბოლურია, რომ ავტორი ხშირად ხმარობს სიტყვას „ამბობენ“. რომანის პირველ ოც გვერდზე ხუთჯერ გვხვდება ეს სიტყვა და როგორც თვით ნაწარმოების ლიტერატურული ფაქტურა გვარჩმუნებს, მას თავისი გარკვეული იდეურ-მხატვრული, სიუჟეტურ-კომპოზიციური გამართლება აქვს.

1 ნ. წულესიკირი, „თუთარჩელა“, „მეჩანი“, თბ., 1973.

ავტორისეული „ამბები“ მივიწყებული კი არ არიან, კი არ გამქრალან, არ ჩაბარებანი ისტორიის, წარსულს, არამედ ახლაც ცოცხლობენ ხალხის მესხიერებაში, როგორც უძველესი ფოლკლორული ნიმუშები, რომელთა გენეზისი ქართული მითოლოგიური აზროვნების უძველესი საფეხურიდან იწყება. დამახასიათებელია ისიც, რომ მწერალი თავის რომანში თხრობას „ამბით“ — ძველი დასავლურ-ქართული, კოლხურ-სვანური მითოლოგიური მოტივებით იწყებს, რომლებიც მხატვრულად წარმოგიჩენენ ქართულ-მითოლოგიურ პანთეონს.

ქართული მითოლოგიური პანთეონი ისტორიულ და ფოლკლორულ მეცნიერულ ლიტერატურაში საკმაოდ შესწავლილია ჩვენი გამოჩენილი და სასიკაღლო მკვლევართა ი. ჯავახიშვილის, ს. ყაუხჩიშვილის, ვ. ბარდაველიძის, ნ. ხიზანიშვილის, თ. ოჩიაურის, ა. შანიძის, პ. უმიკაშვილის, მ. ჩიქოვანის, ე. ვირსალაძის, ს. მაკალათიას და სხვათა მიერ, დადგენილია მისი ფოლკლორული ხასიათი, მაგრამ ჯერ კიდევ არ არის სერიოზულად შესწავლილი როგორ მოხდა მისი ტრანსფორმაცია ხალხური პოეზიიდან ლიტერატურულ დამწერლობაში და რა გავლენა მოახდინა ამ უკანასკნელის მხატვრულ-ესთეტიკურ სრულყოფაზე. ჩვენ ვერ დავასახელებთ ნაშრომს, რომელიც ეძღვნებოდეს ამ საკითხების გაშუქებას. ალბათ, ამას ობიექტური მიზეზებიც აქვს: დღემდე ქართული მითოლოგიის სახეები ნაკლებად იყო ასახულ მხატვრულ ლიტერატურაში, თანამედროვე ქართული სიტყვაკაზმული ლიტერატურა არ იძლეოდა დავიკრების საამისო მასალას. ნოდარ წულეისკირის „თუთარჩელა“ ამ მხრივ სასიხარულო გამოწაკის წარმოადგენს.

ეს „ამბები“ — ეპიზოდებია კოლხურ მითოლოგიურ ღვთაებათა ისტორიიდან და გვიხატავენ მითიურ პერსონაჟთა შესანიშნავ სახეებს: მთვარეს, ნათელ დედამერტს, ბუას, თავისუფლებისა და ომის ღმერთს, მრისხანე თაბონს, ბედისწერის ღმერთს, ბრძენ მირსს, ტაროსის

ღმერთს — მხიარულ ვობს, მწყემსების მფარველს, საკვირველ ჯუმას, წაღირობა და ფრინველთა პატრონს ცოტქმარს მესეფეებს, დედამიწის ღმერთს — მორჭმულ და მოწყალე ნერჩს, სილამაზის ქალღმერთს, მთვარის ქალშვილს ნანას, ყვავილთა და იათა ქალღმერთს, ოქროსთმიან გრძნულს ციას. ამათ ერისიონში თავთავიანთი ადგილი აქვთ, მაგრამ მათ შორის ზეცის მბრძანებელი, უზენაესი, დემიურგი მთვარეა, თუთაშია, რომლის ირგვლივ დანარჩენები იკრიბებიან და მის ნებასურვილისამებრ იქცევიან.

ისტორიული და ფოლკლორული ძეგლები გვარწმუნებენ, რომ მთვარის კულტი საქართველოს ყველა კუთხესა და ტომებში უძველეს დროიდან, მეტადრე პატრიარქატის ეპოქიდან მოყოლებული ფრიად პოპულარული და მიღებული ყოფილა. მთვარის კულტი არანაკლებ გავრცელებულია კოლხეთში, ამაზე მიგვითითებენ ხალხში დღესაც შემორჩენილი მეგრული ფოლკლორულ-ეთნოგრაფიული ძველთაძველი მასალები. მათ არ შეეძლოთ გავლენა არ მოეხდინათ ნ. წულეისკირის შემოქმედებაზე. მშობლიური ხალხის მესხიერებაში შემონახულმა მითოლოგიურ-ფოლკლორულმა ბარაქიანმა მასალამ „თუთარჩელაში“ თავისებური, ორიგინალური მხატვრული განზოგადება და ასახვა პოვა.

მთვარის კულტთან დაკავშირებით სამეგრელოში, ალბათ, თავის დროზე მრავალი რიტუალი, ტერმინი, ცნება და ზებირპოეტური ნაწარმოები წარმოიშვა. ახალმა, ძალით დანერგილმა ქრისტიანობამ მათ დაუნდობელი ბრძოლა გავრცელებულა კოლხეთში, ამაზე მათვანი განიდეგნა, დაიკარგა, გაქრა. მაგრამ ბევრიც შემორჩა ხალხის მესხიერებას. ამის შესახებ მოგვითხრობს თავის რომანში ნ. წულეისკირი.

სამეგრელოში მთვარის დავაშმებას, გაბადრებას, მთვარიან ღამეს თუთარჩელას უწოდებენ. თუთა ჩელია — თეთრი მთვარეა. „ამბობენ, კალანდარიები „მთვარის კაცები“ იყვნენო. თურმე თეთრი მთის ფერდობზე საქართველოში

მთვარის ყველაზე დიდი ტაძარი იდგა. კალანდარიების წინაპრები აქვე, მთის ძირას ცხოვრობდნენ და ტაძარს ემსახურებოდნენ... კალანდარიების წინაპარი ქადაგები განთქმული იყვნენ თავიანთი მოღვაწეობით. სულითა და ხორცით ტაძრისათვის გადაგებული ღამეებს თეთრად ათენებდნენ და ზეცისკენ ხელაპყრობით, ფანატურით ექსტაზით წინასწარმეტყველებდნენ, ცდილობდნენ ყოველგვარი განსაცდელი წინასწარ განეჭვრიტათ და ხალხისათვის ეუწყებინათ. ზოგჯერ ამას ახერხებდნენ კიდევ. ტაძრის მსახურთა შორის მეტად პატივცემულნი იყვნენ „თუთაშები“. თუთაშს მთვარის მოგვს ეძახდნენ.²

მთვარის ღლე — თუთაშხა — ორშაბათია. იქ სადაც ხდებოდა მთვარის პატივსაცემად ხალხის შეკრება და რიტუალის შესრულება, „თუთას ტყესა“ და „თუთას მთას“ უწოდებდნენ. „როცა მთვარე თეთრი მთის ერისიონს გაუსწორდებოდა, თუთაში ტაძრის მრედიდან ხალხს წინ გაუძღვებოდა და თეთრი მთის ფერდობებისაკენ გაემართებოდა. ამ დროს ციდან თეთრ მთაზე გადმობრძანდებოდა მთავარი ღვთაება, ზეცის მბრძანებელი — თუთა. ხალხი თუთაშის წინამძღოლობით, ანთებული ჩირაღდნებით თეთრი მთის ტყიან ფერდობებს შეესეოდა... ტყეში ყველაზე დიდ მუხას — ჭყონდიდს ამოირჩევდნენ, ხის ძირში თავს მოიყრიდნენ და თუთას შესწირავდნენ მთვარის ფრინველს — მამალს. მამალს მთვარის ფრინველს იმიტომ ეძახდნენ, რომ ისიც თუთაშივით ღამეს ედგა დარაჯად, თუთაშივით მაცნე იყო...

ჩირაღდნებითა და მთვარის სხივებით განათებულ ტყეში მამალს დაკლავდნენ, ბუმბულიანად გაატყავებდნენ, მამლის ფიტულს წითელი ბაფთებით მოკაზმავდნენ და ჭყონდიდის კენწეროზე დაკიდებდნენ. ამის შემდეგ კი, ვისაც რა სათხოვარი ჰქონდა, ვისაც რა უჭირდა, თუთას მოახსენებდა და შესთხოვდა.“³

2 იქვე, გვ. 8.

3 იქვე, გვ. 11.

მთვარისა და სხვა ღმერთებისთვის ღამისთევას, თენებას — თანაწას ეწოდებდნენ. როგორც მწერალი გვამცნობს, თანაფა დიდი ღღესასწაული ყოფილა, ის წელიწადში ერთხელ იმართებოდა. ამ ღღესასწაულმა ქრისტიანობაც გამოიარა, ახალი შინაარსით აიგვო, მაგრამ სახელი ძველი შეინარჩუნა. სამეგრელოში ღღეს თანაფა აღდგომაა.

წ. წულისეკირის რომანში მოტანილი მითოლოგიური სიუჟეტები და სახეები ქართული მითოლოგიის პირველყოფილი თემური საზოგადოების დარგობრივი ანუ პოლითეისტური პერიოდისანი (ყინი, ამთარი, ოჩოკოჩი და ტყაშმაფა) არიან.

მიუხედავად იმისა, რომ მითოლოგიაში ღვთაებაზე და სასწაულებრივ მოვლენებზეა უპირატესად საუბარი, მაინც ამ ფანტასტიკური სამყაროს შუაგულში ჩვეულებრივი ადამიანი დგას და მის გარშემო იყრის თავს ყოველივე. ასეთ მითოლოგიურ-ფოკლორული ნაწარმოების მიზანია რეალური ცხოვრების ამოცნობა და გაუმჯობესება.

წულისეკირისეულ „ამბებშიც“ რეალური ადამიანები და ციური ღვთაებანი ერთად მოქმედებენ და სიტუაციის მიხედვით ან შველიან ერთმანეთს, ან საწინააღმდეგო საქმეებს ეწევიან. ასეთია რომანში მოთხრობილი მწყემსი ბიჭის ოღოიასა და სილამაზის ქალღმერთის, მშვენიერი ნანას ტრაგიკული სიყვარულის ისტორია.

იმ დროს, როცა კოლხები თაყვანს სცემდნენ სხვადასხვა კერპებს, თურმე ქალღმერთ ნანაზე შეყვარებული მწყემსი ბიჭი ოღოია დაბურულ ტყეში მარტოა დაეხეტებოდა. „ამბობენ, სიყვარული ადამიანს აბრმავებსო. როცა სიყვარული ადამიანს „დააბრმავებს, სწორედ მაშინ იხილავს იგი დიდ სინათლეს.

სიყვარულით „დააბრმავებული“ ოღოია ამ სინათლეს ეძებდა, მთვარიან ღამეებს დაუმეგობრდა, თუთარჩელაში საკუთარი სული გაათმობოდა და რა დარწმუნდა, იგი იყო წმინდა, როგორც ბიჭა ბატყანის სული, სუფთა, როგორც მაღალი მთის წყარო, მოინდომა, შერთოვოდა მა-

ღალსა და დიდს. დათმო ყოველი მიწიერი, ლანდად, აზრდილად იქცა და, როგორც მომთვარული, თეთრ ღამეებს აედევნა.

სიყვარულმა თვალი აუხილა თურმე მეუღლანოეს. მან პირველმა გაიგო დიდი საიდუმლო, მიაგნო მფარველსა და წინამძღოლს, ჭეშმარიტ ღმერთს—თუთას და იგი აღიარა, წავიდა უღაბნოში და მისთვის ილოცა, აცახცახებული მიწაზე წამოწვა და ცას მიუტეო გულისყური. ციდან ხმა შემოესმა. ეს ღმერთის ხმა იყო. ოდოიას ზეცის მბრძანებელი ელაპარაკებოდა. მბრძანებელმა ასწავლა, როგორ ეხსნა საკუთარი თავი და მშრომელი ხალხი დაღუპვისაგან, მხოლოდ მოქმედება, მოძრაობა, ბრძოლა გაუქარებდა გულს ოდოიას. თუთამ გზა უჩვენა, გზა გაუნათა. ოდოიამ დაადგო უღაბნო და ჰიბოსის ჭალებს დაუბრუნდა... ოდოიამ ხალხს უამბო თავისი თავგადასავალი, უბრძანა, დაეწვათ კერპები და ამიერიდან ელოცათ მამაღმერთისათვის — თუთასათვის.

...ხალხი ოდოიას გაჰყვა. ოდოიამ კვლავ გააერთიანა დაშლილი და დაბეჩავებული არგის ქვეყანა. შეკრიბა დიდი ღამჭიკარი და მტერი დაამარცხა, მშობლიურ მიწა-წყლიდან განდევნა. ხალხს თავისუფლება დაუბრუნა.

მადლიერმა ხალხმა ახალი ღმერთი — თუთა იწამა და თეთრ მთაზე... დიდი ტაძარი ააგო“.⁴

ოდოიამ ამ ტაძარში განაგრძო თუთას სამსახური და დღენიადაგ „ცუთური ჭეშმარიტების“ ძეგნაში იყო“. ამის გამო თურმე მას ხალხმა „თუთაში“ უწოდა. მაგრამ ოდოია აღამიანი იყო და მას ამ ქვეყნიური, მიწიერი გრძნობა და სიყვარული არ ასვენებდა და იქით მიისწრაფოდა მისი გული და გონება, სადაც საყვარელი ნანა ეგულებოდა. ოდოიამ მიატოვა თავისი ხალხი და გადაწყვიტა მესამე ციდან სატრფოს მოტაცება. თუთას ეახლა. „თუთას მოეწონა ახოვანი

მწყემსი ბიჭი და მესაქონლეობისა და მოსავლის ღმერთად — ანთარად აკურთხა. ამიერიდან ოდოიას ეწოდებოდა „უინი ანთარი“. თუთაში ოდოია ღმერთად იქცა“.

მამასადამე, „უინი ანთარი“, ვნახოთ, რა როლი ენიჭებოდა მას ქართველ ხალხთა უძველეს წარმოდგენაში.

უინი ანთარი სამეგრელოში მიჩნეულია შინაური საქონლის მფარველ ღვთაებად. ამ ღვთაებისადმი მიმართვის წესი ასეთია: „ზეციერო ანთარო, ბატონო გამარჯვებულო, ჩემი საქონელი შენ გაიმარავლე, ასობით გამოოვიკრდე და აღარაფერი აკლდებოდეს, უშობელსა და ხბოიანს რომ ვერ ვარჩევდე ისე“.

ი. ჯავახიშვილი და თ. ოჩიაურის თვლიან, რომ ანთარის როლი რეგიონალური არ ყოფილა, რომელიმე ერთი ტომის მიერ მიღებული. პირიქით, ის დამახასიათებელი ყოფილა ქართველური ტომებისათვის, უფრო მეტიც, ანთარი არა მარტო შინაური, არამედ გარეული საქონლის მფარველიც ყოფილა. ი. ჯავახიშვილი „ანთარს“ უკავშირებს ხევსურულ „ანატორსა“ და აფხაზურ „აათარს“. ეს წარმართული ღვთაებები საქონლის მფარველებად ითვლებოდნენ“.

ზოგი მკვლევარი არ ეთანხმება ი. ჯავახიშვილისა და თ. ოჩიაურის ვერსიას და „ანთარის“ ფუნქციას განიხილავს როგორც მეტისმეტად რეგიონალურსა და ლოკალურს.

მიუხედავად მკვლევართა აზრთა სხვაობისა ანთარის მოქმედების არეალის შესახებ, ნათელია, რომ მას წარმართულ ქართველობაში გარკვეული ადგილი ეძაბა.

5 ივ. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია, წიგნი 1, მე-4 გამოც. თბილისის სახ. უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1951, გვ. 83.

6 თ. ოჩიაური, მითოლოგიური გადმოცემები აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთში, 1967, გვ. 133-134.

ახლა კი მივმართოთ მწერლისეულ ოდოია-ანთარს და ვნახოთ რა ბედი ეწია მას შემდეგ, რაც ჩვენ ის მივატოვეთ.

„დიდხანს იტანჯებოდა სიყვარულის რაინდი ჟინი ანთარი, დიდხანს ებრძოდა მიწიერ ვნებებს და ბოლოს გულის დარდი გრძნეულ ციას გადაუშალა. ციას მოეწონა ახალი ღმერთი — თამამი და ფიცხი, ღონიერი და თავისუფალი. ციას დახმარებით თუთარჩელა ღამეს ოდოიამ ნანა მესამე ციდან მოიტაცა და მიწაზე წამოიყვანა... თუთამ სწრაფად იხმო ყველა ღმერთი, ერისიონზე გადმოხრძანდა, თავის ოქროს ტახტზე განისხებულ იშედეგა, ოქროს კვერთხი დაჰკრა მიწას და ბრძანა: „ჟინი ანთარი იქცეს ოჩოკოჩად, მაცთური ცია ტყაშმაფად, ნანა კი მესამე ცას აუბრუნდეს.“

საბრალო ოდოია ოჩოკოჩად იქცა და თეთრი მთის ტყეებს მოედო, თუთარჩელაში დაიწყო და თუთარჩელაში დასრულდა ოდოიას სიყვარული. მას შემდეგ ოდოია — ოჩოკოჩი ტყაშმაფა ციას დასდევს. ოქროსთიანი ტყაშმაფა შემპირწუნებელი კივილით გაუბრძის. ოჩოკოჩი საშიშია მთვარის მოქცევის ღამეს. როცა მთვარე ციდან გაბრძანდება და თავის მეუღლეს ბეას ლოგინში ჩაუწვება, ოჩოკოჩი გაშმაგებული დაეძებს ტყაშმაფას, თურმე ტყაშმაფა ოჩოკოჩს თავის სიყვარულს აგონებს. ცნობაწართმეულს ტყაშმაფა ნანა ჰგონია. ოქროსთმაში წვდება და ყვირილითა და კივილით ტყესა და ველს იკლებენ. ზოგჯერ მთელი ღამე გრძელდება ორთაბრძოლა. იმტერება და ილეწება ტოტები, ითელება ბალახი, ველური წივილ-კივილი, ზღარძინი და ვნებათა ღელვა სოფელსაც გამოაღვიძებს. სოფლიდან ატყდება სროლა, შეძახილები, მაგრამ თუ ოჩოკოჩმა ტყაშმაფას თმაში ხელი წაატანა, გრძნეული თავს ველარ დააღწევს... თუ ოჩოკოჩმა საწადელს მიადწია და დაიმორჩილა, ტყაშმაფას დარდი და მწუხარება აიტანს. მთვარიან ღამით სასოწარკვეთილი დაბორიალებს ტყეში, დაჯდება მდინარის პირას, ცერის სიმსხო ცრემლ-

სა ღერის და ჩამოშლილ თმას ვეღვლის სავარცხლით ივარცხნის. ...შარედ ჰგლოვობს, — მის სხეულში ბოროტი სულია ჩასაფრებული. მოლოგინების შემდეგ კი მოძებნის მაღალ კლდეს... სასოწარკვეთილი უკანასკნელად საზარლად შეჭვივლებს ქვეყნიერებას და ხრამში გადაიჩეხება“.⁷

როგორც ვნახეთ, ნ. წულუისკირის რომანში ფოლკლორული მეტამორფოზის შედეგად გაჩნდა ძველი ქართული წარმართული მითოლოგიის კიდევ ორი მხატვრული სახე, რომლებმაც ნაწარმოებში გაიარეს ტრანსფორმაციის შემდეგი გზა: ოდოია → ჟინი ანთარი → ოჩოკოჩი; გრძნეული ცია → ტყაშმაფა.

ვნახოთ რა რიგად არიან ისინი ცნობილი ქართველ ტომთა წარმოდგენასა და პოეზიაში.

ხეცსურები ნადირთა მფარველ ღვთაებას „ოჩოპინტეს“ ეძახიან. გარე კახეთში ამგვარ ღვთაებას „ნადირის ანგელოზი“ ეწოდება და მისი სახელი „ოჩოპინტრეა“. სამეგრელოში „ოჩოკოჩი“ საკმაოდ ცნობილია. აქაური გადმოცემებით ის ძალიან გავს ჩვეულებრივ ადამიანს, მაგრამ მისგან განსხვავდება მსხვილი ძარღვებით, სიდიდით, ფერით, თმით, დადის შიშველი. აქვს გრძელი და ბასრი კლანჭები.

ქართულ წარმართულ დარგობრივ პანთეონში ერთ-ერთი თვალსაჩინო ადგილი ტყაშმაფას ანუ ტყის მეფეს უკავია. „ხალხს ეს ღვთაება მომხიბლავ გრძელთმიან ჰაეროვან არსებად ჰყავს წარმოდგენილი: ტყის ნადირის მფლობელია და მასზეა დამოკიდებული მონადირის ბედინაობა, თუ უბედობა: თუ უნდა, მონადირეს ნადირს მოაკვლევინებს, თუ არა და — ბედს შეუტრავს“.⁸

„მეგრელების წარმოდგენით, ნადირთა პატრონი „ტყაში-მაფა“, ტყის მეფე ლა-

7 ნ. წულუისკირი, თუთარჩელა, გვ. 21.

8 ი. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია, წიგნი პირველი, მეხუთე გამოცემა, გვ. 95.

მაზი ქალია, რომელსაც ორი გრძელი და ოქროსფერი ნაწნავი აქვს. მონადირის ბედილბალი მასზეა დამოკიდებული“.⁹

ტყაშმაფა სვანური დალის სახეობაა, რომელიც მონადირეობის მფარველი ღვთაების ფუნქციას ასრულებს. ტყაშმაფა-დალზე ქართულ ზებირსიტყვიერებას მრავალი სხვადასხვა ჟანრის ნიმუში შეუქმნია: ეპიკური სიმღერები, ლიროეპიკური ლექსები და ბალადები, სიმღერა - მინიატურები, თქმულებანი, ზღაპრები, ანდაზები, გამოცანები, ლოცვები.

დავადგინეთ რა მითითური პერსონაჟების თუთას, ტყაშმაფასა და ოჩოკოჩის ადგილი და მნიშვნელობა ძველ წარმართულ ქართველთა წარმოდგენაში, საჭიროა გავარკვიოთ ისიც, თუ რა ესთეტიკურ-ფილოსოფიური, იდეურ-კომპოზიციური მნიშვნელობა აქვს მწერლის მიერ გამოყენებულ მითითურ გადმოცემას, რისთვის დაჭირდა მას თავის ფრიად თანამედროვე მხატვრულ ნაწარმოებს წარუძღვაროს ეგზომ უჩვეულო და შორეული ექსკურსი.

პირველ ყოვლისა უნდა აღინიშნოს, რომ ნ. წულუგისკირის მითითურ პერსონაჟებში არაფერია იმპევენიურისა, არა-არსებულისა, რელიგიურისა. მწერალს არ უცდია „თუთარჩელაში“ რაღაც მისტიკურის განჭვრეტა. მისი მითითური ოლიმპი ესთეტიკური ხასიათისაა და გამოყენებულია როგორც მხატვრული ხერხი, სინამდვილის, მშვენიერების, კეთილისა და კაცთმოყვარეობის პოეტური ასახვის სამკაულად და უშუალოდ უკავშირდება მწერლის იდეურ ჩანაფიქრს. მწერალმა სიმბოლურად ფოლკლორული, მითოლოგიური სახეები მიგნებულად გამოიყენა რეალური ტიპების დასახასიათებლად.

განვითარების თანამედროვე ეტაპზე ქართული ლიტერატურა ხასიათდება

9 ელენე ვირსალაძე, ქართული სამონადირო ეპოსი, გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბ., 1964, გვ. 31.

ეთიკური თემებისა და პერსონაჟების დმი, ადამიანის შინაგანი სამყაროს, სულის მოძრაობის დიალექტიკის ჩვენებისადმი შეუწელებელი ყურადღებით.

რევაზ ჯაფარიძე, ნოდარ ღუმბაძე, არჩილ სულაკაური, ლადო მრეგალაშვილი, გურამ ფანჯიძე და სხვ. განიხილავენ საზოგადოების წინაშე ადამიანის მორალურ პასუხისმგებლობას, მის სულიერ სამყაროს, პატიოსნებას, ჰუმანიზმს და ხელს უწყობენ ჩვენი ხალხის ზნეობის კომუნისტურ აღზრდას.

ქართველმა ხალხმა თავისი ისტორიული განვითარების მრავალსაუკუნოვან მანძილზე ბევრი შესანიშნავი ეროვნული მორალურ-ეთიკური პრინციპი და ტრადიცია გამოიმუშავა. ქართველი ოდიტგანვე განირჩეოდა მაღალი ზნეობრივი, მორალური იდეალებისაკენ სწრაფვით. ქართველი კაცი რაინდობის, ვაჟკაცობის განსახიერება იყო. ამით ამაყობდა ქართველი, თავი მოსწონდა მას.

ქართველები, სხვა მოძვე ერებთან ერთად, ჩვენს ქვეყანაში აშენებენ კომუნიზმს, ქმნიან საჭირო მატერიალურ-ტექნიკურ ბაზას და კარგ წარმატებებსაც აღწევენ. მაგრამ, ამ უკანასკნელი ოცი წლის განმავლობაში ჩვენს რესპუბლიკაში აღმოცენდა და ჰიბერტროფიული ფორმები მიიღო უარყოფითმა ტენდენციებმა, რომლებიც ეწინააღმდეგებიან ჩვენი ერის შინაგან ბუნებას, ფსიქოლოგიას, მსოფლმხედველობას, იდეალებს.

ამგერად, ჩვენ არ ვისახავთ ამოცანას, გავარჩიოთ ყველა ნეგატიური მოვლენა, შევჩებებით მხოლოდ ადამიანთა ისეთ ურთიერთობას, როგორიცაა მეგობრობა და სიყვარული.

ამ ბოლო დროს ჩვენს ირგვლივ მომრავლდნენ ისეთი ადამიანები, რომლებიც პატიოსან ოჯახში არ შეიშვებიან. ისინი მსუხნავ კატებივით აცეცებენ თვალებს, თავისი ავი სულითა და ხორციტ ბილწავენ და შეურაცხყოფენ ყველაფერს. მათი დევიზია — სიძვა პირველყოვლისა!

ასეთი ადამიანები გახდნენ უაღრესად პოპულარული და დაუასებულები კი. მათ შესახებ მრავალი გახვიადებული ანეგდოტი შეითხზა. ასეთ ადამიანებთან „პურის ჭამა“ და მეგობრობა სასახელო გახდა. ოჯახები, დიასახლისები თავს იწონებდნენ ასეთ მამაკაცებთან დაახლოებით. და ბოლოს საქმე იქამდე მივიდა, რომ ასეთმა „ოჯახის მეგობრებმა“ გააყვეს და გაათახსირეს ოჯახის სიწმინდე, სიპატიოსნე. ცოლი ქმარს ღალატობდა, ქმარი — ცოლს. მეგობარი მეგობრის ცოლს ეპოტინებოდა, ის კიდევ — მის დას ან შვილს. და ყოველივე ამას „სევტსკი ტონი“ ეწოდებოდა და არა ღალატი, მრუშობა, დაცემულობა. ვინც მათ კრედოს არ იზიარებდა, ჭორებით სახელს უტეხდნენ, უკეთეს შემთხვევაში ჩამორჩენილის, უკუღმურთოს, პროვინციალის იარლიყს აკრებდნენ და მეშინათა სიაში რიცხავდნენ.

ცნებებმა „სიყვარული“, „მეგობარი“, „ოჯახი“, „სამშობლო“, „საქართველო“ რამდენადმე დაკარგეს თავიანთი მნიშვნელობა და ღაზათი, გახდნენ ბანალური და არაფრის მთქმელი, რადგან ისინი მეტწილად ისეთ ადამიანთა მეტყველებას ეგვხდებოდა, ვისაც არაფერი სწამდა ჭეშმარიტი სიყვარულისა, მეგობრობისა, ერისა თუ ხალხისა.

ქართული ლიტერატურა ყოველთვის გამოირჩეოდა ანტიხალხურ, ანტიეროვნულ გამოვლინებათა მიმართ შეურიგებლობით. მას არაერთი მსოფლიო მნიშვნელობის შედეგრი შეუქმნია. განსაკუთრებით კი ზნეობის საკითხებზე. შორს რომ არ წავიდეთ, საკმარისია გავიხსენოთ ილია ჭავჭავაძის „გლახის ნამბობი“, აკაკის „გამზრდელი“, ალექსანდრე ყაზბეგის „ხევისბერი გოჩა“, რომლებშიც გამათრახებული და შეჩვენებული არიან ძმობის, მეგობრობის ფიცის გამტეხნი. ამ მოტივს ახლებურად, თანამედროვე პოზიციებიდან ავითარებს თავის რომანში ნოდარ წულუკიძე.

ეს ფრიად სოციალური პრობლემა მწერალს მხატვრულად აქვს გახსნილი ერთი ოჯახის წევრთა ურთიერთობის ისტო-

რიაზე დაყრდნობით. რომანის მთავარი კონფლიქტი აგებულია ცოლ-ქმარ გიორგისა და ანინას და მათი მეგობრის, გვაჩის ურთიერთდამოკიდებულებაზე.

გიორგი (გუგუ) კალანდარია გაიზარდა მარტოხელა, ქვრივი, გამრჯე, უაღრესად მართალი და პატიოსანი ქალის ტატუს ხელში. დედის რძესთან ერთად მან შეითვისა პატიოსნება, შრომა, ადამიანისადმი სათუთო დამოკიდებულება. ასეთ საწყისებზე გაზრდილმა დაამთავრა სამედიცინო ინსტიტუტი, დაეუქაცდა როგორც პიროვნება და ჩამოყალიბდა როგორც ექიმი. შეირთო სათნოებთა და კდემამოსილებით სავსე ექიმი ქალი ანინა. რწმენათა, ინტერესთა ერთიანობის, უსაზღვრო სიყვარულის საფუძველზე შეიქმნა სამაგალითო ოჯახი.

ჩინებული პრაქტიკისა და დახელოვნების შემდეგ ბედნიერი ცოლ-ქმარი პატარა პირმშოთი ბრუნდებიან მშობლიურ სოფელში. აქ თავდავიწყებით განაგრძობენ საყვარელ საქმეს, საექიმო დახმარებას უწევენ ხალხს და უკომპრომისოდ ებრძვიან ჩამორჩენილობასა და უხამსობას.

მაგრამ, როგორც ზღაპარში იტყვიან ხოლმე, ბედნიერებას ფეხდაფეხ დასდევს უბედურებაც, კეთილს ბოროტი ებრძვის. ამ რომანში უბედურება, ბოროტი ოჯახის ძველი მეგობრის, გვაჩის სახელით გვევლინება. ეს უქანასკნელი გიორგის თანასოფელი და სიყრმის მეგობარია, მასთან ერთად შეზრდილი და ჭირნახული. ისიც სწავლობს თბილისში და იურიდიულ სპეციალობას ღებულობს. მაგრამ გიორგისაგან განსხვავებით „ტყუება სიცოცხლით“: ქეიფობს, დადის ქალებში, ძალადობს და ტეხს აყალ-მაცალს. მას მოსწონს მეგობრის (გუგუს) ცოლი. ანინას სილამაზე არ აძლევს მოსვენებას და ქვენა გრძნობებსა და ინსტინქტებს აყოლილი, კარგავს ნორმალური ადამიანის სახეს. მართალია, ყოველივე ეგა მწერალს აქვს აღწერილი, თითქმის წმინდა სიყვარულის გრძნობა ადგმევინებს გვაჩის საბედისწერო ნაბიჯს, მაგრამ ყოველგვარი საქმე

შედგენით იზომება და სწორედ გვაჩის მიერ ჩადენილი დანაშაული იქცა ოჯახური ტრაგედიის მიზეზად.

აქედან იწყება გიორგის სულიერი წამება. მწერალი ხაზს უსვამს თავისი გმირის, გიორგის ისეთ „ღვთაებრივ სულიერ თვისებას“ როგორცაა სიმშვიდე და მოთმინება. „სიმშვიდე — მკურნალი, სიმშვიდე — თილისმა“. მწერალი ამბობს:

„ღვთაებრივი მშვიდი სულით მოვლენიან კალანდარიოს გუგუ ექიმი. დიდკალანდარიათაგან ბოძებული სისხლში გამჯდარი სიმშვიდე სამკურნალო სხივებით მიაშუქა განერვიანებულ, გაღიზიანებულ კალანდარიებს, თითქოს სიცოცხლის ელექსირი შეუქმნაჲ, გულში იმედი ჩაუსახა“. ¹⁰

მაგრამ მორალური ტრამვა იმდენად დიდი და აუტანელია, რომ ზორციელ ადამიანს არ ძალუძს მისი უგულვებელყოფა, გადავიწყება. იწყება გამოუთქმელი სულიერი ტანჯვა უდანაშაულო, წმინდა, უბიწო ადამიანებისა — გიორგის (გუგუს), ანინასა და ტატუსი. ისევე სიკეთე, მაღლი. გაიბზარა გული, მეგობარსა და ძმადნაფიცში ვაცრუვდა იმედი, დაიმსხვრა რწმენა ადამიანში. აქტიური ცხოვრების კალაპოტიდან ამოვარდა ხალხისათვის, საზოგადოებისათვის საჭირო ადამიანი.

* ბოროტი დარჩა დაუსჯელი, მან გააქეთა თავისი ბინძური, მუხანათური საქმე და მიიშალა. გვაჩის შერჩა თავისი მიუტევებელი საქციელი.

* ჩვენის აზრით, ავტორი აქ დასცილდა მხატვრულ სიმართლეს, გამოამყდაგნა გარკვეული იდეური ლიბერალიზმი, ვერ გამოავლინა სათანადო გამბედაობა.

გიორგი ცოლის შეურაცხყოფას ღალატად აღიქვამს და გულგამოჰმული ჩაიკეტება, მოეშვება, გაურბის ადამიანებს, იმათ, ვისი სამსახურიც ყველაზე სასიამოვნოდ და სასახლოდ მიაჩნდა.

განმარტებული გიორგი დაგლახდება,

გაველურდება, დაემსგავსება ტყის ვაკე-ოჩოკოს, რომელიც (ხალხის გადმოცემით) მასაგით ჭკუაშემშლილი თუთარჩელაში დაიძვბს საყვარელ ნანას.

ჟინი ანთარი, ოჩოკოჩი, ტყაშმაფა, ნანა, ცია — ფოლკლორული პარალელებია რომანისეულ პერსონაჟებისა (ოჩოკოჩი — გიორგი, ნანა — ანინა). მათი სიმბოლოებია, რომელთა საშუალებით მწერალი ახდენს მხატვრული სახეების გამოკვეთას, მოქმედების მოტივირებას. მითიური არგი და ოდოია ისეთი მხატვრული სახეებია, რომელთა საშუალებით ხდება გიორგის სხვადასხვა დამახასიათებელი თვისებების პრეცედენტა. მძიმე სულიერ განსაცდელში მყოფ გიორგის მწერალი წარმოუდგენს სახელოვან წინაპრებს, რომელთა საშუალებით ვასცემს პასუხს მის კითხვებსა და ეჭვებს. მათთან კამათსა და დიალოგებში მოწმდება გიორგის აზრებისა და შეხედულებების სიმართლე. თუ სიყალბე, მისი ფილოსოფიური კრედი.

„მშობლიურო ლანდებო!... მე თქვენ ყოველ ღამე სასოებით გელოდებით, თქვენი დანახვა იმედს მაძლევს, ძალას მმატებს, უთქვენოდ მე მტვერი ვარ, არარაობა, დაზშულია ჩემი გონება, დაშლილია ჩემი სხეული, უაზროდ დაფარვატებ მღვრიე სივრცეში და უსაზღვროდ მივჭრი არარაობაში...“

ჩემი სული სავსეა ეჭვითა და იმედით. ეჭვით იმიტომ, რომ ურთულეს და უძნელეს გზებს ვეძებ, იმედით იმიტომ, რომ ბუნება იძლევა ამ იმედს.

ეჭვით იმიტომ, რომ ვაითუ სიძულვილმა წაღეკოს დედაბუდიანად სიცოცხლე და ყოველი მივიდეს იქ, საიდანაც მოვიდა.

იმედით იმიტომ, რომ გონება ყოვლის შემძლეა. ეჭვი იმიტომ, რომ არ ვიცისით მივყავარ გონებას, დასასრულისაკენ თუ დასაწყისისაკენ...

როცა თქვენ ჩემთან ხართ, როცა თქვენ გელაპარაკებით, ვივსები იმედით. ვივსები რწმენით, ვივსები სიცოცხლით.

10 ნ. წულეისკირი, თუთარჩელა, გვ. 70.

ბრძოლა მწადიან, შრომა მწადიან, სიყვარული მწადიან!..

დამით სტუმრებს შორის კუთხეში არგი და ოდოია დგანან, ოდოია მშვიდად, ღიწვად, დამარწმუნებლად იწყებს საუბარს:

სიყვარულმა აგვიხილა თვალები და სიყვარულმა დაგვაბრმავა, ჩვენი სიყვარული არ ყოფილა მხოლოდ ტრფიალი, ჩვენი სიყვარული იყო ხილვა, წვა და ლტოლვა. როცა ქვეშაირი სიყვარულია, უნდა იტანჯოთ, ტანჯვის გზა არის ერთადერთი და სწორი გზა. ტანჯვის გზას მივყავართ სიყვარულისაკენ, სიყვარულს მივყავართ მზისაკენ“.

ოდოიას არგმა ჩამოართვა სიტყვა, წინ წამოდგა და განაგრძო:

„სიყვარული უმაღლესი შემოქმედებაა, ღმერთის სულის გამოვლენაა სიყვარული, ადამიანს ძალა არ შესწევს უარყოს იგი“.

„სიცრუე! — შესძახა გუგუმ (გიორგიმ)...

„რა არის სიცრუე? — იკითხა მშვიდად არგმა.

„ღმერთიც და სიყვარულიც!“ არც ერთი არსებობს და არც მეორე! ჩვენ ადამიანებმა გამოვიგონეთ ისინი. არაფერი არსებობს ამქვეყნად. იყო არარაობა და ქაოსი, იქნება არარაობა და ქაოსი! იქ არაფერია! — შესძახა მან და ცალი ხელი მაღლა აღმართა, — იქ სიბნელეა, სიცარიელე, უწონადობა და სიყვდილი...“

„იქ მზეა! — შეაწყვეტინა არგმა.

„მზე? — დაიბნა გუგუ.

„პო მზე, ქაოსიდან და არარაობიდან მზე ანათებს, — თქვა არგმა“.

„არარაობიდან მზე ანათებს?...“

ეს სიმართლეა! ეს სიცხადეა! მაგრამ... მზეც ხომ ერთი დღის სიმართლეა... ერთი დღის სიცხადეა... სული კი მარადისობას დაეძებს“.

„ურწმუნო სული უძლურია სიყვარულისათვის, — ჩაერია საუბარში ოდოია, — სიყვარულს დიდი რწმენა სჭირდება, ურწმუნო სული მერყევია,

ცვალებადია, სიყვარული კი მუდმივია...“

გუგუ შეცბა, საკუთარი ნაზრევი, საკუთარი სიტყვები ოდოიამ უთხრა, გაუხარდა, სახე გაუნათდა, თვალები აუციმციმდა.

ამ შთამბეჭდავი და ფსიქოლოგიურად მძაფრი დიალოგით მწერალი ასამართლებს ფლიდობას, თვალთმაქცობას, ობივატელობას, აღიდებს ადამიანის სულიერ სიწმინდეს, პატიოსნებას, სიყვარულს.

„თეთრი მთა“, „თუთას ტყე“, „თუთარჩელა“ ნაწარმოებში მარტო მითითური ცნებები და პერსონაჟები კი არ არიან, არამედ არეალიც, გარემოცვაც, ფონიც, სადაც ძირითადად იშლება რომანის მოქმედება.

როგორც ვხედავთ, ნოდარ წულუისკირის მითითურ ამბავს ფოლკლორულ-შემეცნებითი ღირებულება და სიუჟეტური კომპოზიციური ფუნქცია აქვს. უფრო მეტიც, მითი ნაწარმოების ისეთი სიუჟეტგარეშე ელემენტია, რომელსაც ლიტერატურისმცოდნეობაში „გაჩარჩობა“ (художественное обрaмление) ეწოდება. თხრობა რომანში იწყება ზემოხსენებული მითითური ამბით და მთავრდება ანალოგიური რემინისცენცირებული ეპიზოდებით.

ამ მხატვრულ კომპონენტს, პოეტურ ხერხს მწერალი მიმართავს, რათა უფრო ნათელპყოს ძირითადი კონფლიქტი, კოლიზია, აავსოს, დატვირთოს დიდი აზრით ის მოვლენები და ხასიათები, რომლებიც შემდგომ ნაწევნები და გახსნილი იქნება. ამიტომ მითითური „ამბები“ მჭიდრო კავშირში არიან ნაწარმოების დიდაქტურ ტენდენციებთან, რის გამო ნაწარმოების დედაზრი იძენს ლოგიკურ სიმართლეს, მხატვრულ მთლიანობასა და დახვეწილობას.

„თუთარჩელაში“ მითითური ამბების გარდა წარმოდგენილია საზღვარი ზეპირპოეტური სიტყვიერების სხვადასხვა ჟანრე-

ბი: შელოცვა,¹² წყველა¹³, ვედრება,¹⁴ მოთქმა,¹⁵ ანდაზა,¹⁶ მეტსახელი,¹⁷ ტაბუ,¹⁸ თევზჭერის წესი¹⁹ და სხვა.

ამაფრმა დრამატულმა კონფლიქტმა განაპირობა „თუთარჩელას“ მინორტული ტონი, მოითხოვდა მოთქმის, ზარის შემოტანა ნაწარმოებში. რომანის მიხედვით მოთქმა თან ახლავს მოქმედების განვითარებას. ასე, მაგალითად, ტანმა თუ გულმა უგრძნო ტატუს მისი ოჯახის მოსალოდნელი ტრაგედია და წინასწარ, მთელი სოფლის გასაგონად წამოიწყო გრძელი მოთქმა. თავისი ქმრის ჩემოდაწვში მთრთოლვარე ხელებს აფათურებდა, ნელ-ნელა ამოჰქონდა მისეული ბლუზა, შარვალი, ქუდი, ქაშარი, სათითაოდ გულში იხუტებდა, სათითაოდ კოცნიდა, კოცნიდა და ტახტზე აფენდა. „ვაი სკანი ცოდო, ალე! ვაი, ჩქიმი ცოდო, ალე!“²⁰

ასე ნელ-ნელა დაიწყო, თანდათან აუწყია ხმას, ჯერ გარდაცვლილი მოიკითხა, როგორ ხარო, შე უბედურო, არც გწყუროიო, არც გშოიო? ვინ გვყავს უცხოობაში პატრონიო. ეს სიტყვები და აზრები მუსიკალურ ფრაზებში მოაქცია. ყოველი ფრაზა რეფრენით „ვაჰაი“ დააბოლოვა და შექმნა ერთი მთლიანი ნაღვლიანი მუსიკა. „გითქოქვინსო, ვაჰა! გითქოთუნსო, ვაჰა!... მუ ექიმიწა, ვაჰა! სო ვიდა ვაჰა!...“²¹

შემდეგ ქმარს თავისი თავგადასავალი მოკლედ უამბო. თანდათან თავდავიწყებით მიეცა ექსტაზს, წამოიჭრა, ორივე ხელი მაღლა აღმართა — ვაი ჩვენი ბრალი, ალეო — შესძახა. გული დამწვარი მაქვსო, ქვრივი, ობოლი და უბა-

ტრონო ვარო... შუა ეზოში დადგა ხელ-გაშლილმა ჯერ ერთ მხარეს შემსახვენი ჩვენი ბრალი ალე! შემდეგ მეორე მხარეს, დაიკრიფა გულხელი და ნელ-ნელა გაუყვა ეზოს, თან გუგუს (გიორგის) ამბის მოყოლას შეუდგა. სასახელო შვილი გაგზარდაო, გენაცავლე, მთელი სოფელი კვირობსო მის საქმეს, გენაცავლე! მშვენიერი რძალი გვყავსო, გენაცავლე, მშვენიერი შვილისშვილი გვყავსო, გენაცავლე!.. გუგუს ამბავს განსაკუთრებით გულმომწვარი მოთქვამდა ტატუ, რაღაც ბურანში ახვევდა მისი ოჯახის მომავალს — კაცმა არ იცის რა მოგველისო, გენაცავლე...

ფოლკლორისა და ეთნოგრაფიის თვალსაზრისით საინტერესოა რომანში გიორგის თანასოფელელის გუჩას ცხედრის დატირება.

„ჭიშკარში შავებში ჩაცმული ქალი რამდენიმე კაცის თანხლებით შემოვიდა. ქალმა კივილი ასტეხა, ზალიდანაც კივილით უბასუხეს, ლაქადიდან პარტყუს დისშვილი ჩამოვიდა. გუჩას სიკვდილი გვიან გაეგო. შაოსანი ქალი დიდის ამბით, მოთქმითა და ზარით მოვიდა. ცალცალკე ყველას მიატირა ზალაში. ნელ-ნელა დაწყნარდნენ, დაცხრნენ, წივილ-კივილიდან კვლავ მოთქმაზე გადავიდნენ. კუბოს მიუსხდნენ და თავიანთი გულის დარდი ერთმანეთს გადაუშალეს. კი არ ტიროდნენ, გალობდნენ, რაღაც ახალ, მანამდე უცნობ სევდიან სიმღერას უგალობდნენ იმ ქვეყნად მიმავალს.“²²

მნიშვნელოვან როლს რომანის ფსიქოლოგიური ანალიზისათვის ასრულებს ვედრება, რომელიც, როგორც მოთქმა ამაფრებს ნაწარმოების კონფლიქტს, პერსონაჟთა ვნებათა ღელვას, მათ შინაგან, სულიერ განცდას.

შეიტყო რა შვილისა და რძლის თავზე დატეხილი უბედურება, ტატუს „სი-

12 იქვე, გვ. 37, 38.

13 იქვე, გვ. 89.

14 იქვე, გვ. 160, 167, 263.

15 იქვე, გვ. 162, 163, 183, 184, 200.

16 იქვე, გვ. 123, 155, 203.

17 იქვე, გვ. 60, 76, 110.

18 იქვე, გვ. 43.

19 იქვე, გვ. 49.

20 იქვე, გვ. 162.

21 იქვე, გვ. 163.

22 იქვე, გვ. 184.

ნათლე არ აუნთია, ფათურ-ფათურით მოძებნა ლოგინი და ჩაწვა. ვიდრე ბალი-შზე თავს დაადებდა, ხელები ზევით აღმართა, სამზადისს ჩაბნელებულ პერს მი-აპყრო ცრემლით სავსე თვალები და ჩურჩულით სთხოვა წმინდა გიორგის: „ღმერთო, შენ დაიფარე ჩემი ქუჩი (შვი-ლიშვილი) ობლობისაგან“.²³

უბედური ტატუ რას არ იზამს, რა მსხვერპლს არ გაიღებს ოღონდ მისი ერთადერთი შვილი კვლავ ბედნიერი ნა-ხოს, ოჯახი აღდგეს. სასოწარკვეთილი

ტატუ ხავსს ეკიდება, შველას ეძებს. ახალ მთვარეს დაინახავს, იშედი შიგე-მა, შველას შესთხოვს: „თუთა ახალი, სი გაახარი ჩქიმი სქუა დო მოთა“.²⁴

აღნიშნული ხალხური ზეპირპოეტური სიტყვიერების ნიმუშების ხვედრითი წონა ნაწარმოებში არაა ერთნაირი, ზო-გი ფართოდ, ლაღად არის შემოტანილი თხრობაში, ზოგი — ნაკლებად, მაგრამ მათი გამოყენების ფაქტი გვანიშნებს „თუთარჩელას“ მკიდრო კავშირს ფოლ-კლორულ ტრადიციებთან.

ბენო ღობოჯიშვიდი

საუზრაო ნაშრომი ესთეტიკის პრობლემაზე

გამომცემლობა „საბჭოთა აკადემიკონი“
ესთეტიკის პრობლემატიკით დაინტერესებულ მკითხველებს მიაწოდა მკვლევარ ლევან აბაშიძის ნაშრომი — „ესთეტიკური ეტიუდები“ (1975, გვ. 116; რედ. შ. ზოიძე). სარეცენზიო წიგნის დასტამბით გამომცემლობამ გაბედული და მისასალმებელი ნაბიჯი გადადგა; ადგილზე დაიბეჭდა ბათუმში მომუშავე მკვლევარის წიგნი, რომელიც მეცნიერული ღირებულების თვალსაზრისით არავითარ შეღავათს არ საჭიროებს. კიდევ მეტი, ნაშრომი მთლიანად და სავსებით დგას ესთეტიკის აქტუალური პრობლემების მეცნიერული შესწავლისა და გაშუქების თანამედროვე დონეზე. მართალია, ნაშრომში წამოჭრილი ყველა საკითხი ერთნაირი სისრულითა და სიღრმით არ არის გაშუქებული, შესაძლებელია რიგი საკითხების ავტორისეული გაგება შენეწვას, ზოგჯერ პრინციპულ კამათსაც იწვევდეს, მაგრამ მთავარი ის არის, რომ „ეტიუდები“ დაწერილია ესთეტიკის პრობლემატიკაში საფუძვლიანად განსწავლული მკვლევარის მიერ; ავტორი არც ერთ შემთხვევაში არ მიდის იოლ წინააღმდეგობის გზით; პირიქით,

პრობლემების გარკვევის დროს იგი დაეძებს და პოულობს მთავარ სიძნელებებს, ცდილობს მის არგუმენტირებულ გაშუქებას. ავტორი მეცნიერული კეთილსინდისიერებით აკრიტიკებს მცდარ თუ სავსე მოსაზრებებს; ნაშრომში განვითარებულ მოსაზრებათა კრიტიკული შეფასება ხშირად სახავს გზებს ახალი, უფრო გაღრმავებული დასკვნების გამოტანისათვის; ეს კი განსაზღვრული წიგნის მეცნიერულ ხასიათზე მეტყველებს.

რეცენზიის შესაძლებლობის ფარგლებში წამოჭრილ საკითხებს განვიხილავთ წიგნში წარმოდგენილი მიმდევრობის მიხედვით. ავტორი უწინარეს ყოვლისა იკვლევს ესთეტიკის საგანს. მართებულად არის აღნიშნული, რომ „ესთეტიკა ფილოსოფიური მეცნიერებაა“ (გვ. 3). მართლაც, ესთეტიკური აზროვნების ისტორიაზე თვალის მიდევნება გვიდასტურებს, რომ ესთეტიკური თეორიები და სისტემები ყოველთვის ეფუძნებოდა ფილოსოფოს - ესთეტიკოსთა მსოფლმხედველობას, გამომდინარეობდა გარკვეული ფილოსოფიური სისტემიდან. ამიტომ არის, რომ ესთეტიკაში, როგორც ფილოსოფიურ დისციპლინაში,

ყოველთვის აისახებოდა და ამჟამადაც მკვეთრად აისახება მატერიალიზმისა და იდეალიზმის დაპირისპირება და ბრძოლა.

მოკლე ისტორიული ექსკურსის ფონზე ნათელყოფილია უზუსტობა და სი-ვიწროვე განსაზღვრებებისა, რომლის მიხედვითაც ესთეტიკა არის მეცნიერება სილამაზის (მშვენიერების) შესახებ, ან იფარგლება მხოლოდ ხელოვნების ზოგადი კანონზომიერების შესწავლით. მართებულად არის აღნიშნული, რომ „არ ათავსიან ხელოვნების სხვა ზოგადი თეორია, გარდა მარქსისტულ-ლენინური ესთეტიკისა“ (გვ. 27). თუმცა „ეს როდინიზმის იმას, რომ ესთეტიკა იყოს მხოლოდ ხელოვნების თეორია“ (იქვე).

იდეალისტურ შეხედულებათა საპირისპიროდ ნაშრომში ხაზი ესმება ესთეტიკურის ჩასახვისა და განვითარების ობიექტურ-სოციალურ საფუძველს, მის კლასობრივ ხასიათს ანტაგონისტურ საზოგადოებაში. ავტორის საბოლოო დასკვნით „ესთეტიკა არის ფილოსოფიური მოძღვრება სილამაზისა და გემოვნების შესახებ“ (გვ. 20). თუმცა უნდა შევნიშნოთ, რომ ჩატარებული კვლევა ავტორის საშუალებას აძლევდა ესთეტიკის საგნის უფრო კონკრეტული, გაფართოებული და დასრულებული განსაზღვრება მოეცა. ამასთან, ესთეტიკის საგნის გარკვევის დროს, და სხვა შემთხვევაშიაც, ავტორი, როგორც წესი, მსგავსობს არა-მშვენიერების, არამედ სილამაზის შესახებ; ალბათ ამიტომ არის, რომ მთელი წიგნის მანძილზე გვერდი აქვს ავლილი ესთეტიკურისა და მშვენიერის, მშვენიერებისა და სილამაზის მიმართება-დამოკიდებულების გარკვევას.

სპეციალური თავი ეძღვნება ესთეტიკურის ბუნების გამოკვლევას. მოცემულია ესთეტიკურის გაგებაში სუბიექტურ და ობიექტურ იდეალისტური თეორიების კრიტიკა; ნაჩვენებია მექანიკური და მკერეტელობითი მატერიალიზმის შეხედულებათა შეზღუდულობანი. ავტორი მიმოიხილავს ესთეტიკურის შესახებ დისკუსიის შედეგებს და მიუთითებს „პრიორინიკებისა“ და „ომნესტენი-

ების“ თვალსაზრისთა ცალმხრივობაზე (გვ. 23-24); გამოტანილია დასკვნა, რომ „ესთეტიკური თვისებების შინაარსი არის საზოგადოებრივი, ე. ი. მნიშვნელობა, შინაარსი, აზრი, — ზოლო ბუნებრივი თვისება არის ესთეტიკური თვისების მატერიალურად არსებობის ფორმა“ (გვ. 25. იხ. აგრეთვე გვ. 51). უშუალოდ, ავტორის მტკიცება, რომ ადამიანის გარეშე თავისთავადი ბუნების სილამაზისა და ესთეტიკურობის შესახებ მსჯელობა უაზრობაა, იგი სრულიად არ შეესაბამება მარქსისტული მატერიალიზმის თვალსაზრისს, როგორც ამას ზოგოვრითი ესთეტიკოსი ფიქრობს (გვ. 26); მკვლევარის აართობელი დასკვნით „ესთეტიკური თვისება... ეს არის ადამიანთა საზოგადოების ისტორიული განვითარების პროცესში, საზოგადოებრივი ცხოვრების პირობებში წარმოშობილი თვისება და ახსიათებს მატერიის მოძრაობის სოციალურ ფორმას“ (გვ. 28), რომ „არ შეიძლება ვიმსჯელოთ ობიექტის ესთეტიკურ ღირებულებაზე ადამიანის პრაქტიკისაგან, სოციალური გარემოსაგან და წარსული გამოცდილებისაგან მოწყვეტილი“ (გვ. 29). სწორედ საზოგადოებრივი პრაქტიკის პროცესში ხდება გარემოს, საგნის გაადამიანურება და ადამიანის არსებითი ძალების გასაგნება, როგორც ეს კ. მარქსმა ნათელყო.

ავტორი საგანგებოდ და საფუძვლიანად იკვლევს მხედველობისა და სმენის შეგრძნებებს, როგორც ესთეტიკური გრძნობის არხებს. ფერი და ბგერა როგორც ფიზიკის, ფიზიოლოგიის ან ფსიქოლოგიის შესწავლის საგანი სხვაა, ვიდრე იგივე შეგრძნებანი ესთეტიკური გრძნობისათვის, მისი გამოვლენის უმაღლესი ფორმის — ხელოვნებისა და ლიტერატურისათვის. მართალია, მუსიკალური აკუსტიკა ემყარება ბგერის ფიზიკას, ფიზიოლოგიასა და ფსიქოლოგიას, მაგრამ არავითარ შემთხვევაში არ დაიყვანება მათზე. მუსიკალური სმენა მხოლოდ და მხოლოდ ადამიანური, სოციალური მოვლენაა, ამიტომ „ცხოველებზე, ფრინველებზე და მცენარეებზე

(1) მუსიკის გავლენის შესახებ მსჯელობა კურორტული უეცოება“ (გვ. 36). ასეთ შემთხვევაში დავიწყებულია არსებითი და განმსაზღვრელი თვისობრივი განსხვავება ადამიანის სმენასა და ცხოველის სმენას შორის; „პირველი საზოგადოებრივი ცხოვრების განვითარების შედეგია, მეორე კი ბიოლოგიური განვითარებისა. პირველი სოციალური მოვლენაა, მეორე კი ბუნებრივი“ (გვ. 40).

მდიდარი საილუსტრაციო მასალის მოშველებით ანალოგიური განმარტებელი დასკვნა გამოტანილი ფერის ესთეტიკური გრძნობის შესახებ. ფერის ზემოქმედებას ადამიანზე აქვს ფიზიკური და ბიოლოგიური საფუძველი, მაგრამ ფერთა ჰარმონია, როგორც ესთეტიკური ფენომენი, ადამიანზე (ესთეტიკურ სუბიექტზე) მოქმედებს იმ შინაარსითა და მნიშვნელობით, რასაც იგი იძენს საზოგადოებრივი ცხოვრების პირობებში (გვ. 42); ასე რომ ბევრათა და ფერთა ჰარმონიას ესთეტიკურ-სემანტიკური, საკომუნიკაციო-სოციალური შინაარსი გააჩნია.

ორიგინალობით ხასიათდება ავტორის მსჯელობა ესთეტიკური გემოვნებისა და იდეალის სოციალურ-კლასობრივი შინაარსის, ასევე ეთიკურისა და ესთეტიკურის დამოკიდებულების შესახებ. ნაშრომის 54-ე გვერდზე ვკითხულობთ: „როგორი ლამაზი სხეულიც არ უნდა ჰქონდეს ადამიანს, მასზე ვერ ვიტყვიტ ლამაზი ადამიანიაო, თუ იგი უზნეო და ამორალურია... სხეულის ვერავითარი სილამაზე ასატანს და მოსათმენს ვერ გახდის ზნეობრივ სიმახიჯეს“. საქმეში ჩახედული მკითხველისათვის გასაგებია, რომ სხეულის სილამაზე, რაც ავტორის მართებული შენიშვნით არსებითად „ბუნების სილამაზეა“, გარანტიას არ იძლევა ადამიანის სულის მშვენიერებაზე; მშვენიერების მაქსიმა კი ადამიანის სულის მშვენიერებაში ვლინდება. ამიტომაც აუცილებელი იყო სილამაზისა და მშვენიერების ერთმანეთისაგან გარჩევა, ამას კი, როგორც მივუთითეთ, მთელი წიგნის მანძილზე გვერდი აქვს ავლილი. ესთე-

ტიკისა და ესთეტიკურის დამოკიდებულების ავტორისეული განსაზღვრება ასეთია: „ესთეტიკური იდეალი — იგივე ეთიკური, საზოგადოებრივი იდეალია, განსაზღვრებული ესთეტიკურ ფორმაში. ამიტომ არ არსებობს არავითარი ესთეტიკური იდეალი დამოუკიდებლად ეთიკური, მორალური, საზოგადოებრივი იდეალებისაგან. ესთეტიკური იდეალი იგივე სილამაზის იდეალია, მისი შინაარსი ეთიკურია, ფორმა კი ესთეტიკური“ (გვ. 56). უდაოდ ეს განმარტებანი საინტერესო და ანგარიშგასაწყევია; იგი მართებულად უპირისპირდება ჩვენს ესთეტიკურ ლიტერატურაში ბოლო დროს მომძლავრებულ მცდარ თვალსაზრისს, რომელიც ეთიკურსა და ესთეტიკურს გამომრიცხველად უპირისპირებს ერთმანეთს. თუმცა უნდა ითქვას, რომ ავტორისეული განმარტებანი შემდგომ გაშლასა და შინაარსობრივ დაზუსტებას საჭიროებდა.

ნაშრომის მესამე განყოფილებაში (გვ. 57-115) ხელოვნება განხილულია, როგორც შემოქმედების ესთეტიკური ფორმა. ტრადიციულ განსაზღვრებას, რომლის მიხედვითაც მეცნიერებისა და ხელოვნების შინაარსი იგივეობრივია, განსხვავება მხოლოდ გამოსახვის ფორმაშია — დღეს მარქსისტ ესთეტიკოსთა შორის თითქმის აღარავინ იზიარებს. თუმცა, როგორც ეს სარეცენზიო ნაშრომშია ნაჩვენები, ერთიანი კრიტიკული თვალსაზრისი ჯერ კიდევ არ არის შემუშავებული. „ეტიუდების“ ავტორი გადაჭრით ფიქრობს, რომ მეცნიერებისაგან განსხვავებით ხელოვნების (როგორც ესთეტიკური ფენომენის) საგნის გარკვევისათვის აუცილებელია ერთმანეთისაგან განვასხვავოთ: „შემეცნების საგანი და ასახვის საგანი“ (გვ. 79); ხელოვნების საგნის ძიება დღემდე უშედეგოდ მთავრდება იმიტომ, რომ „გარკვეული არ არის რომელი საგანია საძიებელი: შემეცნების საგანი, თუ ასახვის საგანი“ (იქვე). აღნიშნული მიმართებით ავტორის მსჯელობის განვითარება ასეთია: „მარქსისტულ-ლენინური ფილოსოფია

ხელოვნებას განიხილავს როგორც საზოგადოებრივი ცნობიერების ფორმას და არა როგორც შემეცნების ფორმას“ (იქვე). საზოგადოებრივი ცნობიერების ფორმათაგან სინამდვილეს ასახავს და შეიმეცნებს მეცნიერება, ხოლო ხელოვნება ასახვის ფორმაა და არა შემეცნების, მას გააჩნია ასახვის საგანი და არა შემეცნების საგანი; „საზოგადოებრივი ცნობიერების ყოველ ფორმას მართლაც გააჩნია ასახვის საკუთარი საგანი, მაგრამ არა შემეცნების საგანი“ (გვ. 80). ხელოვნება სწორედ ასეთი არისო.

ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე ავტორი უფლებას იტოვებს კითხვა კატეგორიული წესით დასვას: „მაშ რის საფუძველზე აცხადებენ ხელოვნებას შემეცნების ფორმად და თანაც მარქსიზმ-ლენინიზმის სახელით?“ (გვ. 80). „ეტიუდების“ ავტორს უნდა შეეკამათოთ თვით კ. მარქსის სახელისა და ავტორიტეტის მოშველიებით. „პოლიტიკური ეკონომიის კრიტიკისათვის“ განთქმულ „წინასიტყვაობაში“ კ. მარქსი კონდენსირებულად გადმოსცემს ისტორიის მატერიალისტურ გაგებას (რაც უწინარეს ყოვლისა საზოგადოებრივი ცნობიერების საზოგადოებრივი ყოფიერებით განსაზღვრულობაში მდგომარეობას), ჩამოთვლის საზოგადოებრივი ცნობიერების ფორმებს (იურიდიული, პოლიტიკური, რელიგიური, ხელოვნებითი, ფილოსოფიური) — „რომლებითაც ადამიანები შეიცნობენ ამ (საზოგადოებრივ, ბ. დ.) კონფლიქტს და იბრძვიან მის გადასაწყვეტად“ (კ. მარქსი, პოლიტიკური ეკონომიის კრიტიკისათვის, 1953, გვ. 10-11; ხაზგასმა ჩემია). დედანში „Worin sich die Menschen dieses Konfliktes bewusst werden und ausfechten“ (K. Marx, Zur Kritik der Politischen Ökonomie, Berlin, 1924, გვ. LV-LVI). მაშასადამე, თარგმანში სიზუსტე დაცულია. იმავე წიგნის „შესავალში“ კ. მარქსი მსჯელობს ცნობიერების სხვადასხვა ფორმებზე, როგორც სამყაროს ათვინების სხვადასხვა წესზე (იხ. დასახ.

ქართული ტექსტი, გვ. 282; დას. დედანში, გვ. XXVII). ექვი არ არის, რომ მარქსიზმის კლასიკოსები ცნობიერების ფორმათა დახასიათების დროს სიტყვებს: ასახავს, ათვინებს, შეიმეცნებს — სინონიმური მნიშვნელობით მოიხმარენ.

ხელოვნება, როგორც ესთეტიკური ფენომენი ცნობიერების ფორმაა სწორედ იმიტომ, რომ იგი სინამდვილის ასახვა-შემეცნებას წარმოადგენს. რატომ უნდა, ეს განსაზღვრება ზოგადი ხასიათისაა და იგი ჯერ კიდევ არაფერს გვეუბნება ხელოვნების ესთეტიკური არსის შესახებ, მაგრამ *differentia specifica*-ს ძიებამ არც ერთ შემთხვევაში არ უნდა მიგვიყვანოს განსაზღვრების ზოგადი მხარის უარყოფამდე. სიძნელე სწორედ მხატვრული ასახვა-შემეცნების საგნის, ამ ასახვის შედეგის — ხელოვნების შინაარსისა და ფორმის სპეციფიკის გარკვევაში მდგომარეობს.

ჩვენ სავსებით მართებულად მიგვაჩნია ავტორის მხრივ საკითხის დასმა: „როდესაც ვიხილავთ ხელოვნებას როგორც საზოგადოებრივი ცნობიერების ერთ-ერთ ფორმას, მაშინ, გამომდინარე შინაარსისა და ფორმის დიალექტიკურ-მატერიალისტური გაგებიდან, უნდა მოიძებნოს ის სპეციფიკური შინაარსი, ის სპეციფიკური საგანი, რომელსაც სწორედ ხელოვნება ასახავს და არა ცნობიერების სხვა რომელიმე ფორმა, რომელიც მოითხოვს სახელდობრ ასახვის მხატვრულ (ესთეტიკურ) ფორმას და ამართლებს ამ უკანასკნელის აუცილებლობას“ (გვ. 78); რომ „სინამდვილის ასახვის“... მხატვრული ფორმა (ე. ი. მხატვრული სახე) გამოწვეულია სწორედ ხელოვნების სპეციფიკური ასახვის საგნით“ (გვ. 90). საკითხი სწორად არის დასმული, მაგრამ პრობლემის გარკვევაში არეგ-დარევა შეაქვს ხელოვნების მიმართ შემეცნებისა და ასახვის ცნებების ერთმანეთისაგან პრინციპულ გათიშვას. ავტორი წერს: „ხელოვნება არის სახეებით აზროვნება... ადამიანური შემოქმედების

ესთეტიკური ფორმა და ასახავს (და არა შეიმეცნება)... სინამდვილისადმი ადამიანის ემოციურ დამოკიდებულებას“ (გვ. 81-82). ხელოვნებაში კი „ასახვის საგანს წარმოადგენს სინამდვილისადმი ადამიანის სუბიექტური დამოკიდებულება, რაც ფსიქიკური პროცესების ფორმით გვეძლევა გრძნობა-ემოციების სახით“ (გვ. 87). ემოციების, როგორც ფსიქიკური პროცესების შესახებ, გარკვევითაა თქმული: „საერთოდ კი ემოციური პროცესები არ განეკუთვნებიან შემეცნებით პროცესებს...“ (გვ. 103). ნუ ვიტყვი, რომ აქ კარი ღია ჩნება ესთეტიკაში (კერძოდ ხელოვნების ზოგად თეორიაში) ფორმალიზმისათვის, მაგრამ ფსიქოლოგიზმის საფრთხე ხომ გარდუვალია?!

მაშინ როდესაც ხელოვნების ესთეტიკური არის ემოციებზე დაყვანება, ემოციები კი „არ განეკუთვნებიან შემეცნებით პროცესებს“ — ესთეტიკას ხელოვნების (როგორც ესთეტიკური ფენომენის) სპეციფიკის კვლევა გადააქვს ემოციების სფეროში, სადაც კომპეტენტური შეიძლება იყოს და არის კიდევ ფსიქოლოგიის მეცნიერება. მაშასადამე, საკუთარი თვალსაზრისის განვითარება ავტორი ლოგიკური აუცილებლობით მიიყვანა ფსიქოლოგიზმის გარდუვალობამდე ესთეტიკაში.

გაუგებრობა, როგორც ვთქვით, სათავეს იღებს შემეცნებასა და ასახვის პრინციპულ გათიშვაში. ხელოვნების მიმართ ამ გათიშვის გამართლებისათვის ავტორი მიმართავს ანალოგიას: „შემეცნებას წარმოადგენს არა რელიგია, არამედ მეცნიერება რელიგიური შეგნების წარმოშობა-განვითარების შესახებ; შემეცნებას წარმოადგენს არა ზნეობა (მორალი), არამედ ეთიკა, როგორც მეცნიერება ზნეობრივი შეგნების წარმოშობა-განვითარების შესახებ. შემეცნებას წარმოადგენს არა ხელოვნება, არამედ მეცნიერება ხელოვნების შესახებ“ (გვ. 80-81). აქ რთულ საკითხი, რომელიც ხელოვნების მიმართ უნდა გადაწყვეტილიყო, გადატანილია სხვა სიბრ-

ტყვეზე, სადაც იგი სრულიად ათეისტურ აზრებს იმ სიცხადითა და ერთმანეთსა ლოვანი გარკვეულობით, რომელიც „ეტიუდებში“ განვითარებულ თვალსაზრისს გაამაგრებდა. ცნობიერების აღნიშნული ფორმების მიმართ ნაშრომში მარტივი წესით გაკეთებულია განმარტება-გადგებელი დასკვნა, რომ ისინი ასახვის ფორმებია და არა შემეცნების ფორმები.

არავის არ შეუძლია იმის უარყოფა, რომ რელიგია არის სინამდვილის ყალბი, დამახინჯებული ასახვა — შემეცნება; ეს დებულება სრულიად არ ეწინააღმდეგება მეცნიერული ათეიზმის არსებობის ფაქტს. ასევე, ეთიკის მეცნიერების არსებობა სრულიად არ უპირისპირდება ზნეობრივი შეგნებისა და ამ შეგნების გამომთქმელ მსჯელობის შემეცნებით ხასიათს. ეთიკის ცნობილი სპეციალისტი პროფ. გ. ბანძელაძე მართებულად განმარტავს, რომ „ეთიკის საგანი — ზნეობა არაა მეცნიერება“; „მაგრამ აქედან არ გამომდინარეობს, რომ ზნეობრივი მსჯელობა მოკლებულია მეცნიერულ ღირებულებას“. რამდენადაც „არსებობს ზნეობრივი შეგნების საგნობრივ-ობიექტური კრიტერიუმი... ზნეობას, ზნეობრივ შეგნებას მიეწერება არა მარტო პროგრესულობა ან რეაქციულობა, არამედ ასევე ჭეშმარიტება და სიყალბე“ (გ. ბანძელაძე, ეთიკა, 1966, გვ. 164, 167, 168). ნეოპოზიტივისტთა ეთიკური თვალსაზრისის (ე. წ. „ემოტივიზმის“ პრინციპული მცდარობა მდგომარეობს ზნეობრივი შეგნების და მისი გამომთქმელი მსჯელობის შემეცნებითი მნიშვნელობის უარყოფაში, იმის მტკიცებაში თითქოს „ისინი გამოხატავენ მხოლოდ ჩვენს ემოციებს“ (იხ. იქვე, გვ. 161).

მაშასადამე, ანალოგია, რომელსაც „ეტიუდების“ ავტორი მიმართავს, სრულიად არ მეტყველებს ხელოვნების შემეცნებითი ბუნების საწინააღმდეგოდ. რა თქმა უნდა, ხელოვნება არ არის მეცნიერება (ვთქვათ, მაგალითად, ხელოვნებათმცოდნეობა, ან ესთეტიკა); მაგრამ ხელოვნების ემოციურ ხასიათზე ხაზგასმია შეუძლებ-

ბელია გულისხმობდეს მი-
სი (ხელოვნების) შემეცნე-
ბითი ბუნების უარყოფას.

მხატვრული ასახვის საგნის სპეციფი-
კის გარკვევას გზა უნდა გაეხსნა ხე-
ლოვნების შინაარსისა და ფორმის დია-
ლექტიკის გარკვევისათვის. მაგრამ აქაც
თავი იჩინა წინააღმდეგობამ; ხელოვნე-
ბის ესთეტიკური არსი მხატვრული ფორ-
მის სფეროთია შემოსაზღვრული; მა-
შასადამე, შინაარსისა და ფორმის დია-
ლექტიკის ზოგადმეთოდოლოგიური მო-
ძღვრება არ არის გოთვალისწინებული
და გამოყენებული ხელოვნების, მხატ-
ვრული სახის მიმართ. ნაშრომში ვკით-
ხულობთ: ხელოვნების ესთეტიკური არ-
სი მდგომარეობს არა მის საგანში... არა-
მედ ასახვისა და გამოსახვის ფორმაში,
მხატვრული შინაარსის განსახიერების
ფორმაში, მხატვრული სახის ფაქტურა-
ში, მასალისა და ხერხების გამომსახვე-
ლობაში“ (გვ. 114). ავტორი მსჯელობს
„ესთეტიკურ ფორმაში განსახიერებული
შინაარსის“ შესახებ (გვ. 106). თუკი
ხელოვნების შინაარსი მხატვრული ში-
ნაარსია, მაშინ ხელოვნების ესთეტიკუ-
რი არსი (ესთეტიკურობა ხომ ხელოვნე-
ბის არსის განსაზღვრულობაა) უნდა
გამოვლინდეს ესთეტიკური შინაარსისა
და ესთეტიკური ფორმის დიალექტიკის
სახით, სადაც შინაარსი სწორედ განმსა-
ზღვრელი მხარე იქნება. ცხადია, მხატვ-
რული ასახვის საგანი და მხატვრული
შინაარსი (ე. ი. ხელოვნების შინაარსი)
არ არის იგივეობრივი (ასახვისა და ასა-
ხვის საგნის გაიგივება ყველა შემთხვე-
ვაში უხეში შეცდომაა); მაგრამ მხატვ-
რული ასახვის საგნის სპეციფიკის გარ-
კვევას აზრი და მნიშვნელობა აქვს მხო-
ლოდ იმდენად, რამდენადაც იგი გზას გა-
გვინათებს ხელოვნების შინაარსისა და
ფორმის დიალექტიკის, საბოლოო ანგა-
რიშით, ხელოვნების ესთეტიკური არსის
გარკვევისათვის. სამწუხაროდ ნაშრომში
ამ მიმართულებით არ განვითარდა ხელოვნე-
ბის ესთეტიკური არსის შესახებ
მართებულად დასმული საკითხის კვლე-
ვა-ძიება.

მკითხველში გაუგებრობას ბადებს
დებულება: „მხატვრული სახე (ნაწარმო-
ვები) ფიზიკური საგნის სახით არსე-
ბობს, რომელიც გამიზნულია, არსები-
თად, მხედველობისა და სმენის ორგანო-
ებისათვის“ (გვ. 106). ხელოვნება და მი-
სი არსებობის წესი — მხატვრული სახე
ცნობიერებითი მოვლენაა და ამიტომ
შეუძლებელია იგი არსებობდეს „ფიზი-
კური საგნის სახით“. ცნობიერება არც
ერთ შემთხვევაში არ არსებობს „ფიზი-
კური საგნის სახით“; წინააღმდეგ შემთხ-
ვევაში ცნობიერება მოწყდებოდა ორ-
განოს, რომლის შინაგან მდგომარეობა-
საც იგი წარმოადგენს (გავიხსენოთ ვულ-
გარული მატერიალისტების ძირითადი
შეცდომა ამ საკითხში). მართალია, მხა-
ტვრული სახის განსტრათების მასალა
არსებითად არის მხედველობისა და სმე-
ნის ფიზიკური მონაცემები, მაგრამ სახე
(ცნობიერებითი ფენომენი) არავითარ
შემთხვევაში არ დაიყვანება ფიზიკური
საგნის მონაცემებზე. სწორედ ამიტომ
არ ხერხდება ყოველთვის მხატვრული
სახის თვალსაჩინო წარმოდგენა.

„ეტიუდების“ ავტორი ეყრდნობა რა
პროფ. დარეჯან რამიშვილის კვლევის
საყურადღებო შედეგებს, ავითარებს სა-
ვსებით სწორ თვალსაზრისს, რომ სახი-
სათვის თვალსაჩინოება „აუცილებელი
ნიშანი არ არის“ (იხ. გვ. 94, 96-97, 105).
მაგრამ მხედველობისა და სმენის ფიზი-
კურ მონაცემებზე სახის დაყვანით ხომ
უგულვებელყოფილია ამ შეგრძნებათა
მონაცემების გადატანით-მეტაფორული
მნიშვნელობა, რომელშიაც სახის განზო-
გადება-შემეცნებითი, ესთეტიკური არსი
ვლინდება; სახის (ნაწარმოების)
შემეცნებითი - ესთეტიკური
არსის თვალსაჩინო წარმო-
დგენა კი შეუძლებელია. თუ
„მხატვრული სახე (ნაწარმოები) ფიზი-
კური საგნის სახით არსებობს“, მაშინ
სახის თვალსაჩინო წარმოდგენა არა თუ
შესაძლებელია, არამედ იგი, ყველა შემთ-
ხვევაში, გარდუვალ აუცილებლობას
წარმოადგენს. ასეთ შემთხვევაში სახის
(ნაწარმოების, საერთოდ ხელოვნების)

შემეცნებით - ესთეტიკური
არსი აშკარად ეჭვის ქვეშ დგება, რამაც
განსახილველ ნაშრომში (როგორც ზე-
მოთ ვნახეთ) მკვეთრად იჩინა თავი.

მხატვრული სახე ხელოვნების არსებო-
ბის წესია; ამიტომ უდავოა ავტორის
დებულება: „ხელოვნების შინაარსისა და
ფორმის საკითხი არსებითად არის მხატ-
ვრული სახის შინაარსისა და ფორმის
საკითხი, ხელოვნების არსის საკითხი —
ეს იგივე მხატვრული სახის არსის სა-
კითხია“ (გვ. 104-105). მხატვრული სა-
ხის არსის კვლევას კი მრავალი ასპექტი
გააჩნია. მავალითად, ერთ-ერთი ასპექ-
ტია სახისა და ცნების შედარებითი ან-
ალიზი, რომელიც მიზნად ისახავს მათი
საერთო და, რაც მთავარია, განმასხვავე-
ბელი (სპეციფიკური) ნიშნების დადგე-
ნას. რატომღაც ავტორი ასეთი ანალიზის
ჩატარებას ეჭვის თვალით უცქერის (გვ.
91). საყოველთაოდ ცნობილია, რომ მე-
ცნიერულ-ტექნიკური რევოლუციის ეპო-
ქაში განსაკუთრებით წინა პლანზე წამო-
იწია მეცნიერებისა და ხელოვნების, შე-
საბამისად, ცნებისა და სახის შედარები-
თმა ანალიზმა. ამ პრობლემაზე გამოქ-
ვეყნდა მრავალი წერილი და ცალკე მო-
ნოგრაფიული გამოკვლევები. შემთხვე-
ვითი არ არის, რომ „ეტიუდების“ ავ-
ტორი ფაქტიურად ხშირად მიმართავს
ასეთი ანალიზის ხერხს.

ნაშრომის ბოლო პარაგრაფში (გვ.
104-115) საკმაოდ მდიდარი და უსლო-
სად საინტერესო მასალა მოხმობილი
მხატვრული გამოსახვის საშუალებებისა
და ხერხების ისტორიული ცვალებადო-
ბისა და განვითარების შესახებ. ავტორის
მსჯელობა გაცილებით უფრო სიღრმისე-
ული იქნებოდა, ხელოვნების ესთეტი-
კური არსის კვლევა მას „განსახიერების
ფორმით, მხატვრული სახის ფაქტურით,
მასალისა და ხერხების გამომსახველო-
ბით“ რომ არ შემოეფარგლა.

ჩვენ გზადაგზა გამოვთქვით ზოგიერ-
თი არაარსებითი, ზოგჯერაც პრინციპუ-
ლი ხასიათის შენიშვნები. ნაშრომი ერთ-
გვარად პოლემიკური ხასიათისაა. ესთე-
ტიკის მთელი რიგი საკითხების დასმასა
და გაშუქებაში ავტორის მოსაზრებანი
უდაოდ იმსახურებენ შეგნებული მკითხ-
ველის სრულ სოლიდარობას; კამათში
გამოწვევის შემთხვევაშიაც ავტორის
მსჯელობის ღრმა მეცნიერული დონე არ-
ავითარ ეჭვს არ ბადებს. ესთეტიკის
პრობლემატიკით დაინტერესებულმა მკი-
თხველთა ფართო წრემ ლ. აბაშიძის
„ესთეტიკური ეტიუდების“ სახით სასარ-
გებლო წიგნი მიიღო. ნაშრომი იმსახუ-
რებს შესაბამისი ინსტიტუტებისა და კა-
თედრების ყურადღებას, რომ იგი საჭარო
განხილვის საგნად იქცეს.

6100/187

საქართველოს
საბჭოთაო კავშირი

ფან 40 სს.

ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

„ЧОРОХИ“

ОРГАН СОЮЗА СОВЕТСКИХ ПИСАТЕЛЕЙ
ГРУЗИИ И АДЖАРСКОГО ОТДЕЛЕНИЯ

ИНДЕКС 76118